

Guðmundur Ólafsson

Bessastaðarannsókn II

Kirkjugarður og miðaldaminjar,
uppgriftarsvæði 12-15

Skýrslur Þjóðminjasafns Íslands 2013

Guðmundur Ólafsson

Bessastaðarannsókn II

Kirkjugarður og miðaldaminjar,
uppgriftarsvæði 12-15

Reykjavík 2013

Þjóðminjasafn Íslands

Skýrslur Þjóðminjasafns Íslands 2013/2

Ritstjóri: Steinunn Kristjánsdóttir

Ritnefnd:
Margrét Hallgrímsdóttir
Anna Lía Rúnarsdóttir
Bryndís Sverrisdóttir
Anna Guðný Ásgeirsdóttir

© Þjóðminjasafn Íslands og höfundur

Öll réttindi áskilin

Útgefandi: Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík

Umbrot og prentun: Oddi, umhverfisvottuð prentsmiðja

ISSN 1670-3685

Forsíðumynd: Horft til vesturs yfir nyrsta hluta kirkjugarðsins sem kom í ljós undir heimkeyrslunni upp á bæjarhólinn. Hægra megin við miðju á myndinni sést grjótdreif úr gamla kirkjugarðsveggnum sem liggur eftir svæðinu endilöngu. Sigurður Bergsteinsson, fornleifafræðingur, fylgist með framkvæmdum (GÓL-1988-2-15).

Inngangur	5	4. KAFLI – GREININGAR	87
1. KAFLI – FRAMKVÆMD RANNSÓKNAR OG UPPGRAFTARSVÆÐI	7	Gjóskulög	87
Hnitakerfi	7	Dýrabein	87
Starfsmenn	8	Skordýr	87
Uppgrافتarsvæði 12	8	Vínber frá miðöldum	88
Uppgrافتarsvæði 13	33	5. KAFLI – UMRÆÐA OG NIÐURSTÖÐUR .	89
Uppgrافتarsvæði 14	36	6. KAFLI – HEIMILDIR	91
Uppgrافتarsvæði 15	40	7. KAFLI – VIÐAUKAR	93
2. KAFLI – KIRKJA OG KIRKJUGARÐUR . .	67	The Textile Collection from the 1988 Bessastaðir Excavation	93
Kistur og grafir – flokkunaraðferðir	71	Textile catalogue	105
Kistugerðir	72	Skrá yfir grafir og líkkistur 1987 – 1988	110
Lega líksins í kistu	73	Fundaskrá 1988	113
Umbúnaður í kistu	74	Sýnaskrá 1988:	121
Umræða um grafir	75	Dipterous Taxa – Bessastaðir 1988	123
3. KAFLI – GRIPIR	77	Myndaskrá	127
Leirmunir	77	Teikningaskrá 1988	128
Gler	79	Sniðteikningar	129
Málmur	83	English summary	134
Leður	83		
Steinar	83		
Textílar	83		

Vorið 1987 var ráðist í umfangsmiklar endurbætur á Bessastöðum sem byrjuðu með viðgerð á Bessastaðastofu og endurnýjun á aðkeyrslunni framan við hana. Þá varð ljóst að ástand staðarins var miklu verra en talið hafði verið og að gagngerð endurnýjun staðarins væri nauðsynleg. Þetta varð upphafið að miklum framkvæmdum á Bessastöðum sem stóðu yfir til 1996. Þegar framkvæmdir hófust undir gólfi Bessastaðastofu var komið niður á leifar landfógetabústaðar konungsgarðsins og uppgötvaðist þá að bæjarhóllinn geymdi merkar fornleifar sem þyrfti að rannsaka áður en þær væru fjarlægðar (Guðmundur Ólafsson, 2010:22-23). Árið 1988 var ákveðið að skipta um jarðveg heimkeyrslunnar frá hliðinu norðan við kirkjuna að bílplaninu norðan við Bessastaðastofu (mynd 1). Vegagerð ríkisins sá um framkvæmdina og var Þjóðminjasafni Íslands, eins og árið á undan, falið að rannsaka svæðið með tilliti til fornleifa.

Framkvæmdasvæði 1988, sem er umfjöllunarefni þessarar skýrslu, var um 905 fermetrar að stærð og var skipt upp í fjögur uppgraftarsvæði. Upphaflega fengu svæðin bókstafsheitin L, M, N og O í framhaldi af auðkennum uppgraftarsvæða frá 1987, en við úrvinnslu rannsóknarinnar voru þeim gefin ný auðkenni til þess að fá samfellda númeraröð yfir öll uppgraftarsvæðin (U), sem urðu alls 62 talsins. Fengu þá svæðin númerin U12-U15. Gömlu heitin eru höfð með hér til skýringar vegna þess að þau koma fyrir í dagbókum og eldri skýrslum (sjá nánar Guðmundur Ólafsson, 2010:29-30).

Uppgröftur stóð yfir í fimm vikur haustið 1988, viku lengur en upphafleg áætlun hafði gert ráð fyrir. Hann hófst 10. september þegar fornleifafræðingar voru fengnir til að fylgjast með því er byrjað var að fjarlægja efstu jarðlögin af bílplaninu norðan við Bessastaðastofu. Yfirborð malbiks og steipt plata voru þar í 9,35 m hæð yfir sjávarmáli. Þar undir var allt að 0,8 m þykk uppfylling sem var þykkust norðaustast en þynnri eftir því sem vestar dró. Undir uppfyllingunni voru mikil móðskulög.

Á svæði U12 reyndust vera mjög miklar byggingarleifar og vel varðveitt mannvistarlög allt frá landnámsöld. Á svæði U13 var þykkur öskuhaugur, eins og á svæði U14, en þar var einnig komið niður á norðausturhorn kirkjugarðsins og 10 grafir. Á svæði U15 komu í ljós 65 grafir sem lágu í nyrsta hluta kirkjugarðsins. Uppgröftur stóð til 12. október.

Úrvinnsla rannsóknargagna hefur staðið yfir undanfarin ár og er þetta önnur skýrslan af fimm sem fyrirhugað er að gefa út um uppgroftinn. Skýrslan skiptist í sjö kafla. Í fyrsta kafla skýrslunnar er gerð grein fyrir framkvæmd uppgraftarins og uppgraftarsvæðunum (U12-U15) hverju fyrir sig. Í öðrum kafla er fjallað um kirkjuna, kirkjugarðinn og það sem í honum fannst. Í þriðja kafla segir frá helstu gripum sem fundust og í fjórða kafla er fjallað um greiningar á sýnum sem tekin voru við uppgroftinn. Í fimmta kafla er umræða um uppgroftinn og helstu niðurstöður dregnar saman. Heimildaskrá er í sjötta kafla og í sjöunda kafla eru viðaukar þar sem birtar eru skrár yfir fundi, sýni, líkkistur, teikningar og ljósmyndir. Þar er líka ítarefni sem hefur ekki birst áður, annars vegar grein um textíla frá Bessastöðum eftir Michèle Hayeur Smith og hins vegar skýrsla um skordýr af svæði U12 eftir Peter Skidmore.

Á þeim tíma sem liðinn er frá uppgroftinum hafa margir komið að úrvinnslu gagnanna. Fyrsta skal nefna fornleifafræðingana Sigurð Bergsteinsson og Agnesi Stefánsdóttur, sem unnu upphaflega grunnvinnu við að tölvuteikna kirkjugarðinn og grafirnar í forritið MapInfo út frá loftmyndum af svæðunum. Fleiri hafa síðan komið að tölvuskráningu rannsóknargagna, auk skýrsluhöfundar. Sérstakar þakkir fær Þjóðháttíðarsjóður, sem styrkti teiknivinnuna þrjú ár í röð. Sá stuðningur var ómetanlegur og skipti sköpum fyrir stafræna vinnslu rannsóknargagnanna og allan framgang verksins. Án þess hefði ekki verið mögulegt að ráða Önnu Rut Guðmundsdóttur, Hákon Jensson og Völu Gunnarsdóttur, bæði til þess að yfirfæra MapInfo skrárnar og vinna allar

viðbótarteikningar og gögn í forritin Intrasis og ArchView, sem öll úrvinnslan byggir nú á. Einnig ber að þakka framlag frá Vinnumálastofnun árið 2011, sem gerði Þjóðminjasafninu kleift að ráða Erlu Norðfjörð, tækniteiknara, til þess að hreinteikna jarðvegssnið Bessastaðarannsóknarinnar. Ágætt dæmi um þessar sniðteikningar má t.d. sjá í fjórum sniðum (T-1988-1 til T-1988-4)

af hliðum uppgraftarsvæðanna U12-U14. Þau gefa jafnframt mjög gott yfirlit yfir helstu mannvistarlög á norðanverðum bæjarhólnum. Þá lásu Steinunn Kristjánsdóttir, Anna Lís Rúnarsdóttir, Margrét Hallgrímsdóttir og Bryndís Sverrisdóttir handrit að skýrslunni af mikilli skarpskyggni og veittu ómetanlega ráðgjöf við gerð hennar.

1. kafli – Framkvæmd rannsóknar og uppgriftarsvæði

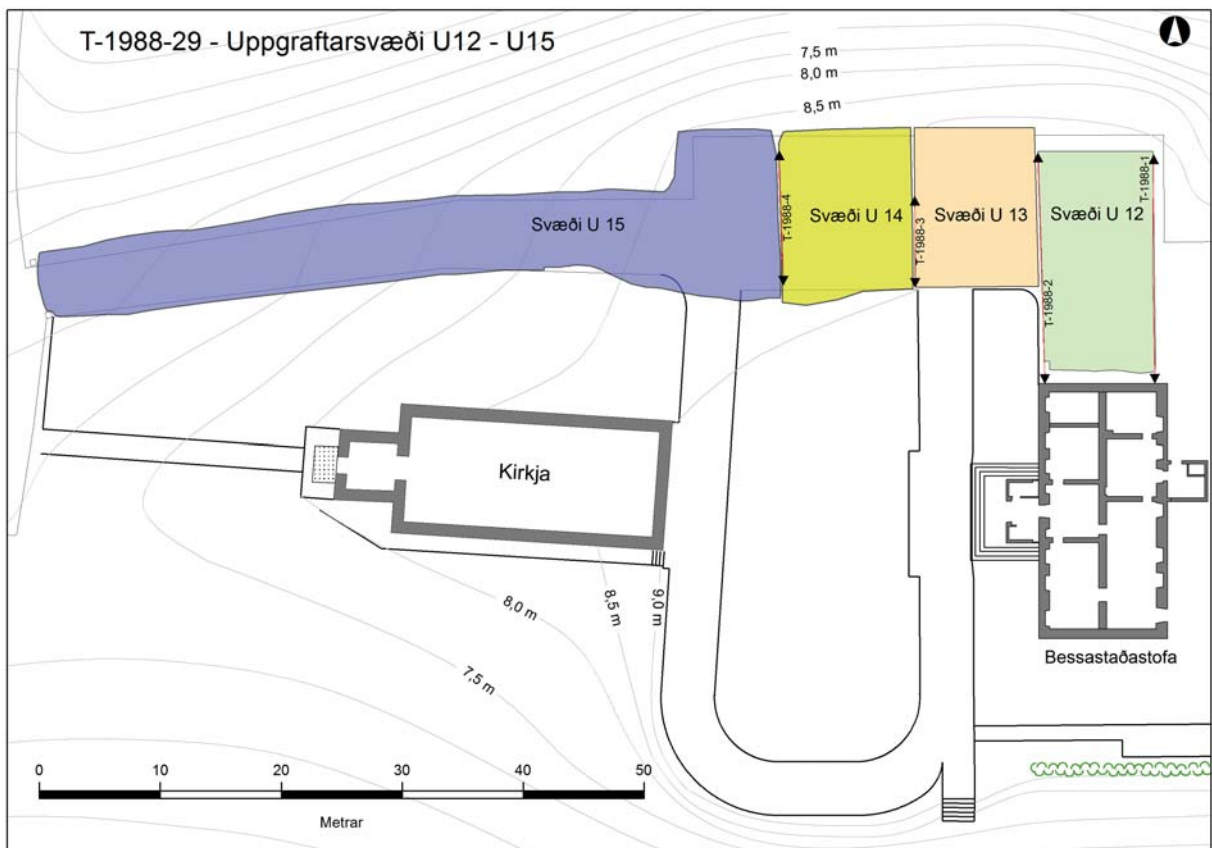
Uppgröfturinn mótaðist fyrst og fremst af eðli framkvæmda og miðaðist við hversu vítt og djúpt þurfti að grafa til þess að hægt væri að skipta um jarðveg undir veginum. Vegna framkvæmdahraðans reyndist ekki gerlegt að mæla upp eða haga uppgrefti eins og æskilegast hefði verið. Ljósmyndurnar Þjóðminjasafnsins var því notaður til þess að taka yfirlitsmyndir af uppgriftarsvæðunum, sem grunnteikningar voru síðar byggðar á. Það flýtti mjög fyrir allri vinnu á vettvangi, en lengdi á móti til muna þann tíma sem fór í að vinna úr gögnunum.

Uppgriftarsvæðin U12-U15 voru aðgreind með um 1 m breiðum jarðvegsbálkum. Snið þessara jarðvegsbálka voru öll mæld upp og teiknuð (sjá T-1988-1 til 4). Uppgriftarsvæði 12 var austast og norðan við Bessastaðastofu, uppgriftarsvæði 13 var bílastæði þar vestanvið, uppgriftarsvæði 14 var vestan við U13. Uppgriftar-

svæði 15 var vestast og lá undir heimkeyrslunni, frá hliði og upp á bæjarhólinn (mynd 1).

Hnitakerfi

Byggt var á staðbundnu hnitakerfi sem sett hafði verið árið 1987. Kerfið gekk út frá framhlið Bessastaðastofu sem myndaði Y-ás, sem hækkaði til norðurs og suðurhlið hússins myndaði X-ás kerfisins, sem hækkaði til vesturs. Suðvesturhorn Bessastaðastofu hafði samkvæmt þessu kerfi hnitin X200/Y110. Við tölvuteikningu gagna í Intrasis varð að víxla hnitunum og setja mínus (÷) framan við Y hnitin, þannig að SV-hornið fékk nú hnitin X110/Y÷200. Í úrvinnslu kom einnig í ljós að um 0,3 m hliðrun til norðurs reyndist vera á kerfinu milli ára sem þurfti að leiðrétta (sjá nánar í Guðmundur Ólafsson, 2010:8-12).

Mynd 1. Uppgriftarsvæðin U12-U15, sem rannsókuð voru árið 1988, þegar skipt var um jarðveg undir heimkeyrslunni norðan við kirkju og Bessastaðastofu. Svæðin voru alls um 905 m². Sniðin fjögur sem teiknuð voru af skurðbökkum svæðanna eru merkt sem rauðar línur með svörtum örvum á endunum.

Mynd 2. Mynd af sex starfsmönnum við uppgröftinn á Bessastöðum árið 1988.

Starfsmenn

Guðmundur Ólafsson deildarstjóri fornleifa-deildar Þjóðminjasafns Íslands stjórnaði uppgræftinum. Í töflunni hér að neðan kemur fram hverjir störfuðu við rannsóknina og hvenær.

Uppgraftarsvæði 12

Svæði U12 lá norðan við Bessastaðastofu, um 1 m frá norðurgaffli og 0,85 m vestan við bílskúr sem þá stóð á svæðinu. Það var 18,1 m langt og 9,5 m breitt, eða um 172 m². Útlínur uppgraftarsvæðisins markaðist af hnitunum: X132,2/Y÷190,3 til ÷199,5; X150,2/Y÷190,6 til ÷200. Snið austurbakka (T-1988-1) og vesturbakka svæðisins (T-1988-2) voru mæld og teiknuð.

Yfirborð svæðisins við landnám var í um 5,8-6,0 m hæð yfir sjó og hallaði niður til norð-

urs. Yfirborð árið 1988 var í um 9,3 m.y.s., þannig að mannvistarlögin sem hlaðist höfðu upp frá landnámi voru allt að 3,5 m að þykkt. Að stórum hluta tilheyrðu þau þykkum öskuhaug sem var að mestu rauðbleik móaska sem fallið hafði til við brennslu vegna upphitunar og eldunar. Mór var augljóslega algengasti eldiviðurinn því að viðarkol sjáust aðeins í litlum mæli, nema í elstu mannvistarlögunum. Oft var móaskan blönduð mold, sem var ýmist fokmold eða leifar úr byggingum. Lögin í öskuhaugnum voru ekki skráð í fleti, en þykkt þeirra má sjá í sniðum T-1988-1 og T-1988-2.

Miklar mannvirkjaleifar fundust auk þessa á suðurhelmingi svæðisins. Þannig voru mjög skýr skil við hnitálínuna X139,5 þar sem norðurmörk mannvirkja virtust liggja. Þau voru öll hlaðin úr torfi og grjóti og virtust hafa verið reist skömmu eftir landnám. Um 1,7 m djúpur og 0,7 m breiður lagnaskurður sem grafinn hafði verið skáhallt yfir svæðið hafði valdið nokkru raski og rofið samhengi yngri minja.

Hér að neðan verður gerð grein fyrir byggingarhlutum sem skráðir voru á svæðinu. Hverri skráðri einingu, t.d. hleðslu, vegg eða mannvistarlagi var gefið hlaupandi númer á eftir svæðisnúmerinu, t.d. 12.1, 12.2, 12.3 o.s.frv. Einnig var leitast við að tengja saman fleiri einingar og mynda hús eða mannvirki og tímasetja þau á nokkrum skýringarkortum af svæðinu. Intrasis númer viðkomandi eininga eru innan hornklofa (sjá bls. 12-29).

Fjögur gjóskulög fundust á svæði U12:

1. *Landnámslagið* fannst hér ekki í eiginlegu landnámsyfirborði og hefur e.t.v. lent í torfi þegar efni var rist í fyrstu hús svæðisins, sem stóðu nokkru austar og sunnar á bæjarhólnum. Fljót-

Elísabet Guðmundsdóttir, nemi	10.9.-12.10.1988
Guðmundur Ólafsson, stjórnandi	10.9.-17.10.1988
Guðný Gerður Gunnarsdóttir, þjóðfræðingur	10.9.-12.10.1988
Kristinn Magnússon, fornleifafræðingur	10.9.-12.10.1988
Mjöll Snæsdóttir, fornleifafræðingur	10.9.-12.10.1988
Nína Helgadóttir, mannfræðinemi	13.9.-14.9.1988
Sigurður Bergsteinsson, fornleifafræðingur	10.9.-18.10.1988
Þorkell Grímsson, fornleifafræðingur	13.9.-16.9.1988
Guðrún Larsen, jarðfræðingur, tók sýni úr gjóskulögum	15.9.1988

lega var þó farið að nota svæðið, fyrst hugsanlega til ræktunar, síðan undir ýmis konar byggingar. Slitrur af landnámslaginu fundust hins vegar í torfusneplum í sniði T-1988-1 (lag 58).

2-3. *Miðaldalagið* lá yfir stóran hluta svæðisins. Nyrst var það um 6-8 cm yfir óhreyfðum jarðvegi. Við vesturbakkann var það í um 6,0-6,2 m.y.s. en við austurbakkann var það frá 6,3-7,9 m yfir sjó, sem sýnir rúmlega 1,5 m jarðvegsþykkun á austurhluta svæðisins á þessum fyrstu öldum. Hér var líka unnt að greina milli tveggja gjóskulaga úr eldgosahrinunni sem Miðaldalagið kemur úr. Neðra gjóskulagið (lag 41) sem er allt að 7 mm þykkt er talið vera frá 1226 en efra gjóskulagið (lag 40) sem er um 1 mm þykkt, er frá 1231. Allt að tveggja cm þykkt móöskulag var á milli gjóskulaganna sem sýnir vel hversu hröð jarðvegsþykkunin var í öskuhaugnum á þessum tíma.

4. *Aska úr Kötlu* sem féll skömmu fyrir aldamótin 1500 (*K~1500*) lá líka yfir stóran hluta svæðisins. Lagið var allt að 6 cm þykkt og var í 6,2-7,5 m hæð yfir sjó að vestanverðu en í um 8 m.y.s. að austanverðu.

Ljóst er að á svæði U12 var samfelld byggð í nokkrar aldir á fyrri hluta miðalda. Þegar K~1500 féll var hins vegar öskuhaugur nánast á öllu svæðinu. Fjöldi byggingarhluta frá miðöldum benti til þess að breytingar og endurbætur á húsum hafi verið mjög tíðar og að mannvirkin hafi verið nánast í stöðugri endurnýjun. Þar sem svæðið var ekki rannsakað að fullu urðu minjarnar og upplýsingar um samhengi þeirra mjög brotakenndar. Allt þetta hefur valdið því að afar erfitt var að fá skýra mynd af byggingarsögulegri þróun svæðisins en vafalaust má túlka og tengja saman einstakar byggingareiningar á mismunandi vegu.

Mikil slagveður gengu yfir þegar verið var að rannsaka svæði U12, sem gerði alla teiknivinnu og myndatökur erfiðar, ekki síst þegar þurfti að ljósmynda í miklu roki úr ljósmyndaturninum. Reynslan sýndi að slík loftmyndataka væri að mörgu leyti mjög gagnleg til þess að fá yfirlitsmyndir af minjum og minjasvæðum, en að hún kæmi ekki í staðinn fyrir hefðbundna uppmælingu á vettvangi. Við jafn flókinn uppgröft og fram fór á Bessastöðum varð þetta sérlega

Mynd 3. Mjöll Snæsdóttir og Kristinn Magnússon mæla upp fyrstu steinhleðsluna 12.1 sem í ljós kom á svæði U12, vestan við bílskúrinn sem sést í baksýn.

Mynd 4. Horft til austurs yfir suðurhluta uppgraftarsvæðis U12. Við suðurbakka svæðisins hér til hægri sést í steinaröð og undirstöður veggjarhleðslu 12.2 sem er líklega frá 18. öld. Hrúga af smásteinum 12.7 er í móöskulagi, ofarlega á miðri mynd. Jarðlög í suðurhluta sniðs T-1988-1 sjást í skurðbakknum ofarlega á myndinni. Þykka dökka lagið, neðarlega í sniðinu, er frá miðöldum.

bagalegt. Skortur á grunnteikningum, ekki síst af hinum áhugaverðu miðaldaminjum á svæði U12 jók því á erfiðleikana við að túlka og greina samhengi mannvistarlaga og byggingarhluta síðar meir. Hér að neðan verður greint frá helstu minjum og mannvistarlögum svæðisins og reynt að finna innbyrðis samhengi þeirra og aldur út frá fyrirliggjandi gögnum.

Helstu mannvirki og mannvistarlög á svæði U12

Þegar byrjað var að hreinsa ofan af móöskulaginu á austasta hluta svæðisins kom fljótlega í ljós einföld steinaröð um 2 m vestan við bílskúrinn (mynd 3). Hún var um 2,7 m að lengd og virðist ekki vera í neinum tengslum við aðrar hleðslur á svæðinu. Hæð steinaraðarinnar yfir sjávarmáli er um 8,8 m. Nokkrir torfblettir voru þar nokkru vestar og var í þeim gulleitt torf og dökkleitt gjóskulag. Sýni (S-1988-213-1) var tekið úr því til greiningar.

Allmikið fannst af gripum og beinum í efri lögum móöskuhaugsins, á um 0,5-0,8 m dýpi. Flestir gripirnir voru frá tímabilinu 1700-1900.

Þegar neðar dró fækkaði gripum og rétt yfir og undir K~1500 einkenndust mannvistarlögum af mjög dökkum, þéttum jarðvegi. Þar reyndust varðveisluskilyrði vera mjög góð og fundust einstaklega vel varðveittar lífrænar leifar, m.a. af textílum, leðri, viði og skordýrum. Fleiri slitróttar leifar fundust af mörgum hleðslum og mannvistarlögum frá landnámsöld og fram til 1500. Afar erfitt var að átta sig á innbyrðis samhengi þeirra því að mannvirki á þessum stað virtust hafa skipt oft um hlutverk á tímabilinu og þá verið breytt, t.d. þannig að veggir voru rifnir að hluta eða færðir til.

Þegar grafinn var skurður niður á fast meðfram austurhlið svæðisins framan við snið T-1988-1, var komið niður á leifar af hleðslum syðst. Þar var bæði steinaröð og torf með gulleitum jarðvegi á um 0,5-0,6 m dýpi.

Um 2 m norðan við miðja Bessastaðastofu, á svæði X134 til 136/Y÷196 kom í ljós hrúga af hnefastórum, eldbrunnum steinum og var rauðbrunnin mold í kring. Hrúgan var um 0,2 m þykk og hafa steinarnir hugsanlega verið hitasteinar,

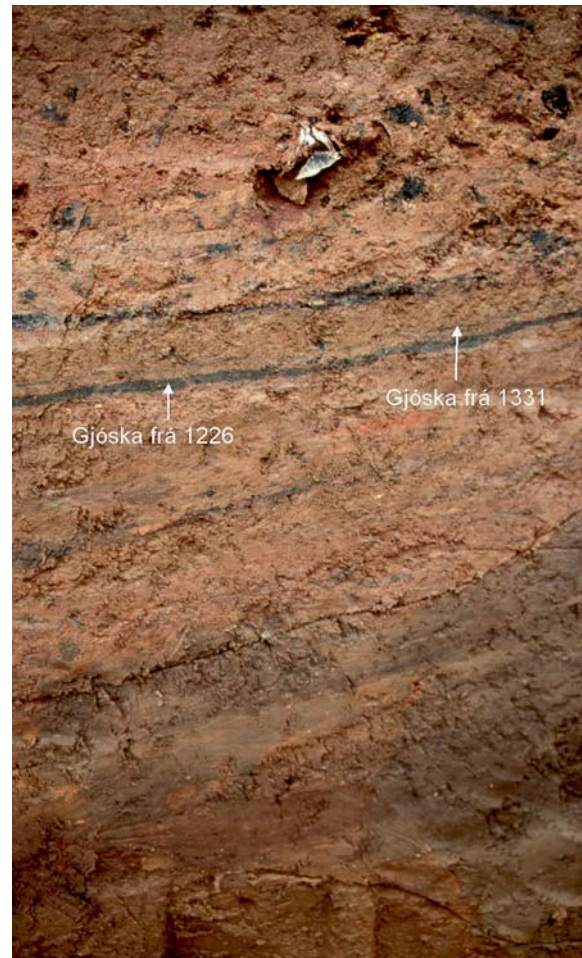
sem voru t.d. notaðir til að hita upp vatn og ýmist lagðir í seyði, eldstæði eða á ofn og hitaðir. Yfir hitasteinunum og umhverfis þá að vestan og norðan var einhvers konar torfhleðsla með gulleitu torfi sem í var gráleit óskilgreind gjóska. Undir steinunum var viðarkolalag. Yfirborð þess var á um 8,47 m hæð yfir sjávarmáli.

Leifar af torfhleðslum, sem í var Kötlu-gjóska, fundust víða á norðurhluta svæðisins, en ekki var hægt að staðsetja nákvæmlega gólf eða aðrar byggingarleifar sem torfið var úr. Þær byggingar virtust því flestar hafa staðið utan svæðisins. Hér að neðan er lýsing á mannvirkjum og mannvistarlögum sem skráð voru á svæði U12. Intrasis númer viðkomandi einingar er haft innan hornklofa.

Einingaskrá

12.1 Steinaröð [323] var 2,7 m löng og lá frá suðvestri til norðausturs neðst í uppfyllingu á 0,6 m dýpi. Steinarnir voru í 8,77-8,84 m hæð yfir sjó. Þeir voru frá 0,3-0,5 m að stærð og snéri steinaröðin öðruvísi en aðrar hleðslur á svæðinu þannig að ekki var hægt að tengja hana við nein önnur mannvirki.

12.2 Steinaröð [324] syðst á uppgraffar-svæðinu lá í austur-vestur og var upphaflega a.m.k. rúmlega 6 m löng. Steinarnir, sem voru í um 8,5-8,6 m hæð, voru flestir um 0,2-0,3 m stórir og framhlið steinaraðarinnar snéri mót suðri. Það bendir til þess að hún hafi verið undirstaða á innri brún torfveggjar. Engir steinar fundust við ytri veggjarbrún norðurhliðarinnar og var veggurinn þar væntanlega hlaðinn úr torfi eingöngu. Hvorki fundust leifar eftir sjálfan torfvegginn né gólf sem hægt var að tengja við vegginn. Afstaðan bendir til þess að steinaröðin sé nokkru eldri en Bessastaðastofa, líklega frá fyrri hluta 18. aldar. Hugsanlega var hún hluti af torfvegg sem lá frá austurgaffli norðurálmú konungsgarðsins, og afmarkaði svæðið framan við portið norðan við fógetabústaðinn, eða leifar af húsi [131] sem lá rétt utan við norðurgaff Bessastaðastofu. Steinaröðin hefur þá verið undirstaða í innri veggjarbrún og tilheyrir norðurvegg hússins. Í suðurbakkanum sést að grjóthleðslan hefur líklega verið tvö til þrjú lög (mynd 6-7).

Mynd 5. Nærmynd af sniði T-1988-1, sem sýnir hið tvískipta miðaldalag í þykkum móöskuhaug. Neðri hluti lagsins (lag 41) er hér 7 mm að þykkt og er frá 1226. Efri hlutinn er örþunn linsa um einum til tveimur cm ofar (lag 40) og mun vera frá 1231. Svarta rákin ofan við gjóskulögin er þunnt viðarkolalag efst í lagi 42.

12.3 Steinhringir [325] rétt norðan við steinaröð 21.1 og hugsanlega hluti af henni. Steinhringirnir, sem voru í um 8,7-8,9 m hæð, voru fjórir talsins og um 0,5-0,9 m í þvermál. Steinunum virtist hafa verið raðað þannig að þeir mynduðu óreglulegan hring utan um 0,2-0,3 m breiða miðju. Líklega var steinunum komið svona fyrir til að styðja við tréstólpa. Bilið á milli hringjanna var misbreitt, frá 1 m upp í 1,7 m.

12.4 Steinhleðsla [326] sem lá í suðvesturhorni svæðisins með áttavisun í norður-suður. Hleðslan var upphaflega talin vera frá 15. öld. Norðurendinn virðist beygja til vesturs og fer þar inn í snið T-1988-2. Þar sást hún sem

Mynd 6. Horft ofan á hringlaga steinaröð 12.3 sem hefur hugsanlega verið hluti af stoðarholu við enda steinaraðar 12.2 sem lá norðan við Bessastaðastofu á svæði U12.

veggur 27 sem lá undir K~1500, í um 7,5-7,7 m.y.s. Þegar aldursgreining á textílút (Þjms 1988-213-224), sem fannst við snið T-1988-2, rétt vestan við hleðsluna, reyndist vera frá 11. öld, benti það jafnframt til þess að hleðslan gæti verið hluti af mun eldra mannvirki en upphaflega var talið (sjá bls. 93-94). Ef textílúturinn hefur legið í neðsta hluta gólfsins í mannvirkinu gæti það upphaflega hafa verið reist á svipuðum tíma og hleðslur 12.10-12.12, eða á fyrri hluta miðalda. Mannvirkið hefur að mestu leyti legið vestan við svæði U12 og hæð hleðslunnar benti til að mannvirkið hafi staðið mjög lengi á þessum stað og jafnvel verið endurbyggt nokkrum sinnum.

12.5 Steinhleðsla [327] er U-laga steinaröð sem liggur inn undir suðurbakka svæðis U12, í um 7,5 m.y.s. Ekki er ljóst hvort þetta eru leifar af undirstöðum undir gólfbita, eða hluti af veggjahleðslu. Hleðslan er yngri en hleðslur 12.4 og 12.6, sem lágu sín hvoru megin við hana. Allar þessar hleðslur lágu undir K~1500.

12.6 Steinaröð [328] lá í norður-suður, í um 7,8 m.y.s. Norðurendi steinaraðarinnar beygði til

vesturs og myndaði horn. Hún er eldri en hleðsla 12.5 og lá undir K~1500.

12.7 Smásteinalag [6127], um 1,7 x 1 m að stærð. Hrúgan var um 0,2-0,3 m þykk, í um 8,35-8,55 m.y.s. Lagið var í svipaðri hæð og viðarkolalögin í 12.27, sem gætu hafa verið hluti af gólfskán í húsi (mynd 9). Í laginu voru margir eldbrunnir um 0,1-0,2 m stórir steinar, hugsanlega hitasteinar úr eldstæði eða ofni, þó að slíkt fyndist ekki. Ekki er þó útilokað að einhverjir steinanna hafi tilheyrt seyði í gólfinu, eins og sniðið á mynd 8 bendir til.

12.8 Steinaröð [329] sem lá í norður-suður, í um 7, 8-7,9 m hæð yfir sjó. Hún virtist vera allt að 4,5 m löng, einföld og var fremur gisið á milli steinanna, sem voru allt frá 0,1-0,8 m að stærð. Hún endar að norðan við fjölinu 12.18 og steinhleðsluna 12.15.

12.9 Steinaröð [330] sem lá í norður-suður, syðst á svæði U12 í rúmlega 8 m.y.s.

12.10 Steinaröð [331] norðvestast á svæði U12. Steinaröðin lá í norður-suður og var í 7,3-7,4 m.y.s. Hún virtist liggja yfir steinaröð 12.11 og gæti verið aðeins yngri en hún. Miðaldalagið

Mynd 7. Torfveggur 12.29 er að koma í ljós undir steinaröð 12.2 til hægri, sem snéri innri veggjarbrún í suður. Vinstra megin fyrir miðri mynd sést sótt í móöskugryfju og austan við hana er ljósbrún torfhleðsla.

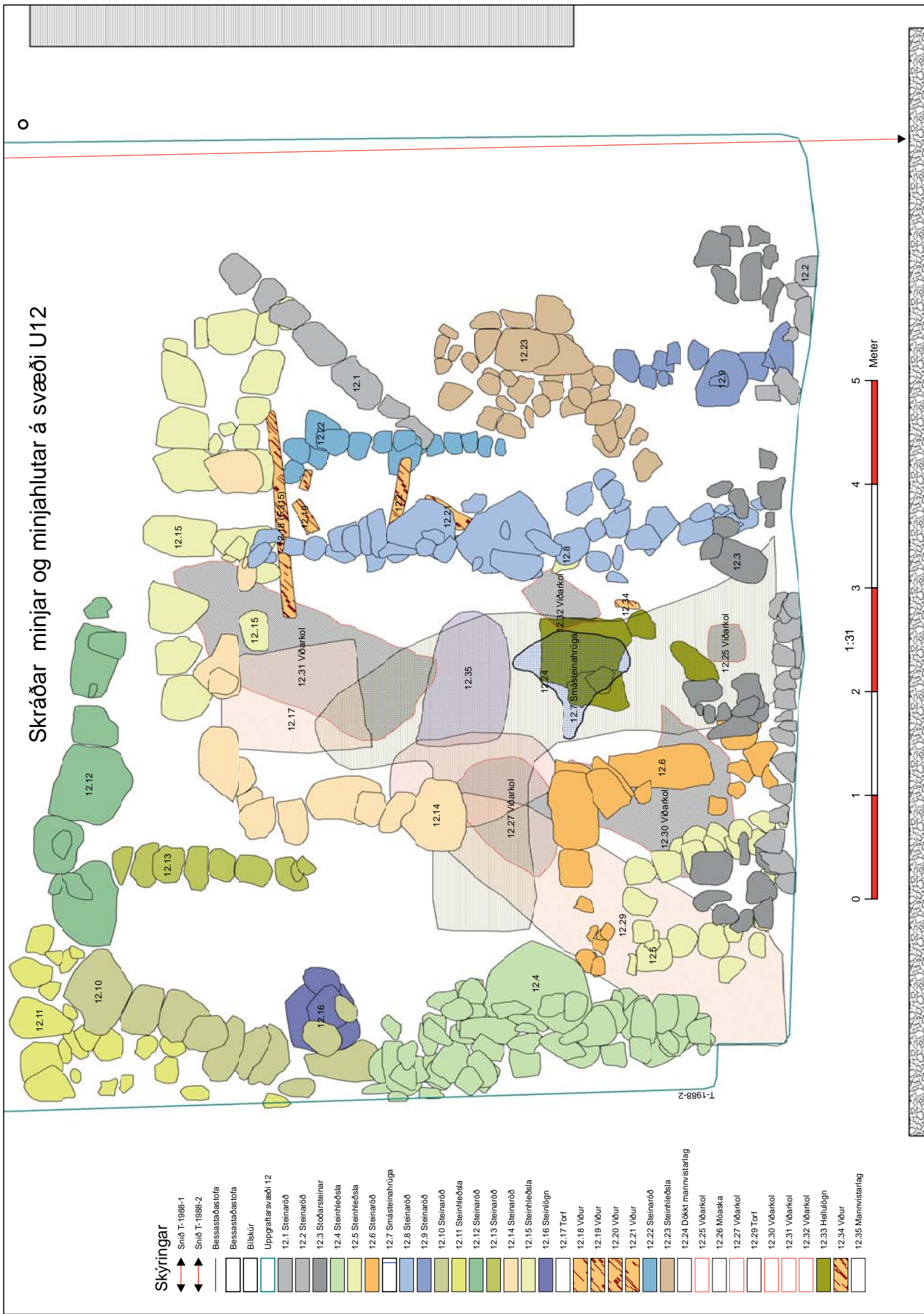
lá yfir þessari steinaröð og er hún hluti af mannvirki frá miðöldum. Einnig lá K~1500 um 0,4-0,5 m yfir hleðslunni.

12.11 Steinhleðsla [332] sem lá í austur-vestur og gæti verið hluti af mannvirki 50 sem sést í sniði T-1988-2. Hleðslan var í 6,8-7,2 m.y.s. Í hleðslunni voru fremur litlir steinar sem mynduðu röð sem snéri framhlið til norðurs. Sunnan við voru leifar af torfi sem var undir stórum steinum í röð 12.10 og tilheyrði því líklega þessum vegg. Þetta gætu því hafa verið veggjaleifar húss sem lá inn undir vesturbakka uppgraftarsvæðisins. Mjög mikið af lífrænum minjum fannst í og við þetta mannvirki. Miðaldalagið lá yfir þessari steinaröð og einnig lá Kötflugjóska um 0,4-0,5 m yfir henni. Þetta er því hluti af mannvirki sem er hugsanlega frá 10. eða 11. öld og gæti verið það elsta sem fannst á þessu svæði.

12.12 Steinaröð [333], 0,3-0,7 m stórra steina, sem lá í austur-vestur á norðurhluta svæðisins. Hún var í 7,3 m.y.s. og lá ofan á steinum í 12.11. Miðaldalagið lá yfir þessari steinaröð og er hún hluti af mannvirki frá miðöldum þó að hún virðist hafa tilheyrt aðeins yngra bygg-

Mynd 8. Hríga af steinum 12.7 í öskuhaug norðan við Bessastaðastofu. Sótugir steinarnir hafa hugsanlega verið notaðir sem hitasteinar í ofni eða seyði. Að baki þeirra sést í gulleitt torf 12.29, með þykkum svörtum gjóskulinsum. Neðri myndin sýnir að undir steinahrúgunni var viðarkolalag.

Mynd 9. Samsett flatarteikning af öllum skráðum hleðslum og mannvistarlögum á svæði U12. Hver einstök eining er auðkennd með sérstökum lit til aðgreiningar. Nánari lýsing á einingunum er í texta á bls. 11-19.

ingarskeiði en hleðsla 12.11. Hún er hugsanlega samtíma steinaröð 12.10 og gæti verið dæmi um viðgerð eða endurbætur á eldri veggjarhleðslu. K~1500 lá um 0,4-0,5 m yfir hleðslunni.

Bæði steinaraðir 12.10 og 12.12 einkenndust af mjög stórum steinum sem gætu hafa verið undirstöður torf/moldarveggs. Hugsanlega hafa steinaraðir 12.6, 12.14 og 12.15, tilheyrt innri veggjarbrún þessa sama húss, þó að þær séu að jafnaði úr smærra grjóti. Á vesturhlið var inngangur sem markaðist af tveimur stórum steinum. Inni í þessu húsi var þykkt svargrátt lag 12.24 [6547] um 0,4-0,5 m þykkt.

12.13 Steinaröð [334] sem lá í norður-suður. Steinarnir voru hver um sig um 0,2-0,35 m að stærð. Röðin var tveggja metra löng á um 6,95-7,2 m yfir sjó og lá upp að 12.12 og er líklega frá svipuðum tíma og hún.

12.14 Hellulögn [335] lá í norður-suður á miðju svæði U12, í um 7,35 m hæð yfir sjó, en hvarf inn undir svæði sem ekki var grafið niður á. Steinarnir voru um 0,2-0,5 m að stærð og hafa líklega verið hluti af innri veggjarbrún miðalda-byggingar.

12.15 Steinaröð [336] lá í austur-vestur við hnitin X138/Y=192 til Y=196, í um 7,7 m hæð yfir sjó. Steinarnir voru 0,45-0,7 m að stærð. Að austanverðu virtist steinaröðin vera tvöföld og allt að 1,2 m að breidd. Austan við hana voru nokkrir steinar á dreif sem gætu hafa tilheyrt sama húsi. Um 0,25 m breitt op eða renna virtist vera í gegnum miðja hleðsluna. Henni mátti fylgja áfram til suðurs þar sem hún virtist breikka nokkuð og varð mest 0,7 m breið, á milli steinraðanna 12.8 og 12.22. Neðst í rennunni var móaska og sótlag 12.36, sem lá vestur undir vestari hleðslustein rennunnar. Hugsanlega hefur rennan upphaflega verið breiðari, eða um 1 m að breidd, og þá verið inngangur á norðurhlið. Steinaröðin lá undir K~1500 gjóskulaginu og undir torfi 12.17 [6068].

12.16 Steinhleðsla [337] í 7,1-7,2 m.y.s. við suðurenda steinaraðar 12.10. Í henni er 0,55 x 0,8 m flöt, eldbrunnin og sundursprungin hraunhella. Undir henni, nálægt miðju húsi, var um 3 cm þykkt rauðbleikt móöskulag. Þar undir var um 6 cm þykkt kolsvart lag sem hefur væntanlega

tilheyrt elsta mannvirkinu á þessu svæði. Neðsta mannvistarlagið þarna var hins vegar grátt, 1-2 cm þykkt lag sem lá undir svarta laginu og ofan á óhreyfðri mold. Hugsanlega var húsið með hraunhellunni grafið lítilla niður, eða um 30-40 cm. Hellulögn eða hleðsla úr flötum steinum sem tilheyrðu líklega gólfi þar austan við, benda til þess. Í þeirri hellulögn var steinn með boruðu gati sem minnti helst á steinakkeri (stjóra). Dökkgráa mannvistarlagið 50 var allt að 50 cm þykkt yfir flötu hellunni inni í þessari rúst. „Helluhúsið“ er því með elstu byggingum á staðnum.

12.17 Torf [6068], ljósgult. Líklega eru þetta leifar af torfvegg úr mannvirki frá miðöldum, um 7,4 m.y.s. Syðri hluti torfsins virtist vera meira blandaður og gæti verið hrun úr vegg.

12.18 Viðarleifar [6090], við suðurhlið veggjar 12.15 var grafinn fram hluti af fjöl 12.18, sem gæti hafa verið leifar af þili, eða undirstöðum að þili. Hún var 17 cm breið og um 3,5 cm þykk og lá þvert fyrir um 0,3 m breiða rennu sem er í hleðslu 12.15. Dálítið hak eða úrtak var á efra horni hennar. Brunablettir voru á efri hluta borðsins. Við austurenda fjalarinnar og norðan við hana, var 3,5 x 9 cm þykkur planki sem stóð lóðrétt ofan í jörðina. Plankinn bar þess greinileg merki að hafa lent í bruna. Efsti hluti hans var kolaður og allur sviðinn. Móaska sem lá að honum náði allt að 0,1 m upp fyrir hann. Þar vestan við voru leifar af öðru borði sem var með gati í og voru einnig brunablettir á því. Heildarlengd viðarleifanna var um 2 metrar. Hugsanlega voru þetta leifar af veggklæðningu húss sem kviknað hafði í (myndir 15 og 16, Þjms 1988-213-315).

12.19 Fjöl [6089] var 0,36 m löng og 0,14 m breið, en hafði upphaflega verið lengri. Hún lá rétt sunnan við fjöl 12.18 og var í 7,73 m hæð. Um 0,1 m austan við hana lá önnur fjöl [6092] sem var um 0,21 x 0,11 m að stærð. Hún lá í austur-vestur og hefur hugsanlega tengst fyrri fjölinni. Hlutverk þessara viðarleifa er ekki þekkt.

12.20 Fjöl [6186] var 0,88 m löng og 0,11 m breið. Hún lá í austur-vestur á milli tveggja steinraða 12.8 og 12.22 í 7,79 m hæð og gæti hafa verið þröskuldur.

12.21 Fjöl [6195]. Viðarleifar þessar voru á 7,79 m dýpi. Þær voru mjög morknar og illa

Mynd 10. Horft til suðvesturs yfir svæði U12. Fremst á myndinni er veggjarhleðsla 12.15, sem liggur frá austri til vesturs. Hleðslan er líklega frá 11.-12. öld og á miðri hleðslu er rof eða mjór inngangur. Í baksýn eru leifar af hleðslum, viðarleifum og gólfskán sem gætu tengst þessu sama húsi. Hægra megin við rörið sést í eldri byggingarleifar 12.10, 12.11 og 12.12, rétt austan við snið T-1988-2.

varðveittar. Útlínur viðarleifanna voru því óvissar en sýnileg lengd var um 0,65 m og breiddin um 0,18 m. Þetta gætu þó hafa verið leifar af einu eða fleiri gólfborðum.

12.22 Steinaröð [338] sem lá í norður-suður í um 7,8 m.y.s. Steinarnir voru 10-35 cm að stærð.

12.23 Steinaröð [339] sem lá í norður-suður á suðausturhluta svæðisins, í 7,3-7,5 m.y.s.

12.24 Svart leirlag [6547]. Dökk, fitukennd gólfskán með móöskulinsum. Lagið virtist hafa verið inni í húsi, líklega í miðaldahúsi, og lá upp að vesturhlið þess og út um inngang á veggnum til vesturs. Ekki var grafið niður að laginu í austurhluta hússins. Lagið var svargrátt að lit og allt að 40-50 cm þykkt. Tekið var sýni (S-1988-15) fyrir skordýragreiningu úr þessu lagi, við hnitin X134/Y÷196. Hæð yfir sjávarmáli var 7,67 m, eða um 1,7 m undir yfirborði. Lagið náði ekki alveg út að veggjum, en virtist þynnast út og hverfa um 0,2-0,9 m frá næstu grjótveggjum. Sennilega hefur gólfið í húsinu verið niðurgrafið. Mjög mikið af leðri og lífrænum efnum, m.a. ull-

ar- eða hrosshársflyksnum var í efri hluta lagsins og neðst í því var mikið af berki af birkigreinum og smágerðum hrísviði. Sýrustig gólflagsins var mælt og reyndist pH-gildi þess vera 6,4, sem er hagstætt fyrir varðveislu ofangreindra efna.

12.25 Viðarkolablettur [6230] sem var fyrir miðju, syðst á svæði U12. Hann var ferhyrndur og 0,37 m í þvermál. Hæð yfir sjávarmáli var 7,75 m.

12.26 Móöskublettur [6128] á suðurhluta svæðis U12 norðaustur af smásteinahrúgu 12.7 [6127]. Hann var um 1,6 x 0,9 m að stærð og í 8,46-8,49 m hæð yfir sjó.

12.27 Viðarkolalag [5822] um 1,2 x 0,8 m að stærð. Lagið var í um 8,75 m.y.s. og líklega frá sama tíma og viðarkolalög 12.30 og 12.31.

12.28 Móöskulag [6232] var 1,5 x 1 m að stærð og lá undir steinaröð 12.5 og náði að steinaröð 12.6 í 7,4-7,5 m.y.s.

12.29 Torf [6138] sem virtist vera leifar af torfhleðslu í suðvesturhorni svæðis U12. Hleðslan var 4 m löng og 1,25 m breið. Yfirborð

Mynd 11. Horft til norðurs eftir miðju svæði U12. Dökk gólfskán er í forgrunni og liggur í átt að veggjarhleðslu 12.12. Vinstra megin eru leifar af gisinni steinaröð 12.8. Á miðri mynd sjást viðarleifar 12.20 og aðeins fjær sést rofið í veggjarhleðslu 12.12. Neðarlega til vinstri eru ógreinilegar viðarleifar 12.21.

hennar var í 8,2-8,3 m.y.s. og virtist hafa legið í suðvestur-norðaustur, en hún var sundurskorin af lagnaskurði og því var erfitt að sjá hvort þetta var upphafleg stefna.

12.30 Viðarkolalag [5823] syðst á svæðinu, um 1,8 x 1,25 m stórt og lá að smásteinalagi 12.3. Hæð yfir sjávarmáli var 8,76-8,84 m. Eins og hæðartölurnar sýna voru lögin í svipaðri hæð og steinaraðirnar 12.2, 12.3 og smásteinalagið 12.7 sem bendir til þess að þessar minjar geti hafa verið frá svipuðum tíma. Undir viðarkolalaginu voru leifar af torfhleðslum úr rauðleitu og dökkbrúnu mýrartorfi 12.29 [6138] (sjá mynd 20).

12.31 Viðarkolalag [5825] sem var 2,7 x 1 m að stærð, fyrir miðju svæði U12 og nyrsta

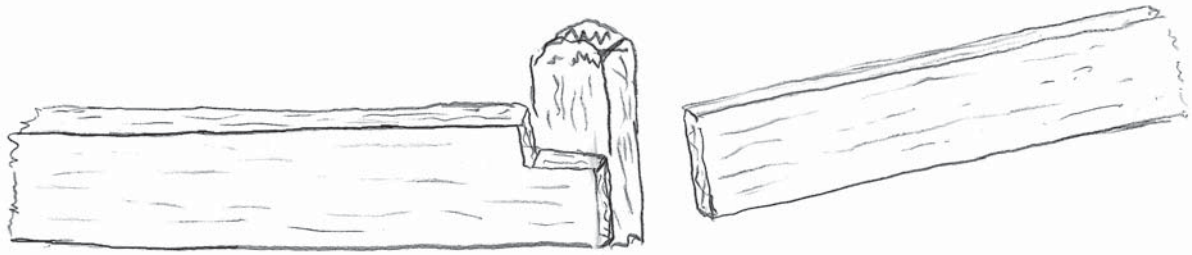
Mynd 12. Loftmynd af veggjarhleðslum 12.8, 12.12 og 12.14, og viðarleifum 12.18-12.20 á svæði U12. Ofarlega til vinstri sjást leifar af torfhleðslu 12.17.

Mynd 13. Horft til austurs. Stóri steinninn á miðri mynd er hluti af steinaröð 12.8. Ofar á myndinni er samsíða steinaröð minni steina 12.22. Efst til hægri er hluti af hellugólfi 12.23 sem liggur inn undir ógrafið svæði. Yfir hellunum er sótsvart mannvistarlag. Neðst er einnig sótsvart mannvistarlag 12.24 af gólfi mannvirkis sem stóð þarna allt frá upphafi byggðar fram undir 1500.

Mynd 14. Horft til austurs yfir hluta af elstu mannvistarleifum svæðis U12. Fremst eru nokkrar gólfhellur 12.33. Undir þeim og yfir var sótsvart mannvistarlag, blandað viðarkolum. Í bakgrunni sést í sömu steinaraðir (12.8. og 12.22) og eru á mynd 13.

T-1988-27

Mynd 15. Skissa úr dagbók af viðarleifum 12.18 við suðurhlíð veggjar 12.15.

viðarkolalagið á svæðinu. Yfirborð lagsins var í 8,69-8,73 m.y.s. og er hugsanlega samtíma viðarkolablettum 12.27 og 12.30. Það var í svipaðri hæð og t.d. steinaröð 12.2 og smásteinalag 12.7 og gæti því verið frá svipuðum tíma. Sjá T-1988-8.

12.32 Viðarkolalag [6206] hefur ekki melda hæð á teikningu T-1988-9, en út frá öðrum steinum í kring má ætla að hæð lagsins hafi verið um 7,7 m.y.s.

12.33 Hellugólf [340] Nokkrar hellur sem virtust tilheyra einu elsta gólfinu á svæðinu. Svarta mannvistarlagið (12.24) er líklega þykk gólfskán sem myndaðist ofan á upprunalega hellugólfið.

12.34 Viðarleifar [6213], líklega leifar af fjöl. Þær lágu í gólflagi í um 7,9 m hæð og voru í svipaðri hæð og fleiri viðarleifar á þessu svæði. Utanmál voru 25 x 8 cm. Hlutverk óvísst.

12.35 Mannvistarlag [6129] sem var að mestu úr ljósbrúnum leir með öskuröndum. Greinileg skil voru á útlínum lagsins, en báðum

megin við það var torf og móaska. Lagið var 1,34 x 0,8 m að þvermáli og hæð lagsins yfir sjávarmáli var 8,07 m.

12.36 Móaska og sótlag [6331] sem lá neðst í rennu sem gekk í gegnum veggjahleðslu 12.15. Móöskulagið var allt að 0,6 x 1 m breitt við neðri brún steinanna, eða í um 7,3 m.y.s. og gæti annaðhvort bent til þess að opið í hleðslunni hafi upphaflega verið um 1 m breitt, eða að móöskulagið sé eldra en hleðsla 12.15. Sjá T-1988-9.

12.37 Viðarkolablettur [6077] undir hleðslu 12.15. Hann var um 0,5 x 0,35 m í þvermál og um 0,1 m þykkur. Hann var í 7,29-7,38 m.y.s. og um 1,4 m undir viðarkolalagi 12.31. Sýni S-1988-20 var tekið úr þessu lagi (Þjms 1988-351). Sjá T-1988-9.

Skipting minja eftir tímabilum

Upphaflega var reynt að skipta tímanum frá landnámi upp í tíu 100 ára tímabil, eins og gert var við sniðin til þess að skapa grófan tímaramma fyrir búsetusöguna. Þegar til kom reyndust of

Mynd 16. Viðarleifar 12.18, hugsanlega af þili og stoð, við innbrún veggjar úr torfi og grjóti. Horft er til norðurs. Nærmynd sýnir að efri hluti viðarins hafði brunnið. Á bak við viðarleifarnar sést op eða rás í gegnum hleðslu 12.15.

Mynd 17. Horft yfir miðaldahleðslur og mannvistarlög á svæði U12.

margir óvissuþættir ríkja um innbyrðis afstöðu minjanna á uppgraftarsvæði 12, ekki síst vegna þess að aðeins var grafið niður á eldri mannvistarlögum á hluta svæðisins. Niðurstaðan var að skipta minjunum niður í þrjú tímabil, og taka þar mið af gjóskulögum á svæðinu. Elsta tímabilið miðast því við minjar frá fyrstu byggð á svæðinu, frá um 900 og þar til Miðaldalagið féll um 1230. Næsta tímabil nær yfir minjar sem voru í notkun eftir það fram til um 1500 þegar Kötflugjóska lagðist yfir svæðið. Þriðja tímabilið nær yfir minjar sem eru yngri en 1500. Þó að ekki sé miðað við ákveðin ártöl þar á milli var reynt að raða hinum 37 skráðu minjum og mannvistarlögum í samræmi við innbyrðis afstöðu innan hvers tímabils eins og hægt er í greiningartöflu.

Minjar frá um 900-1230

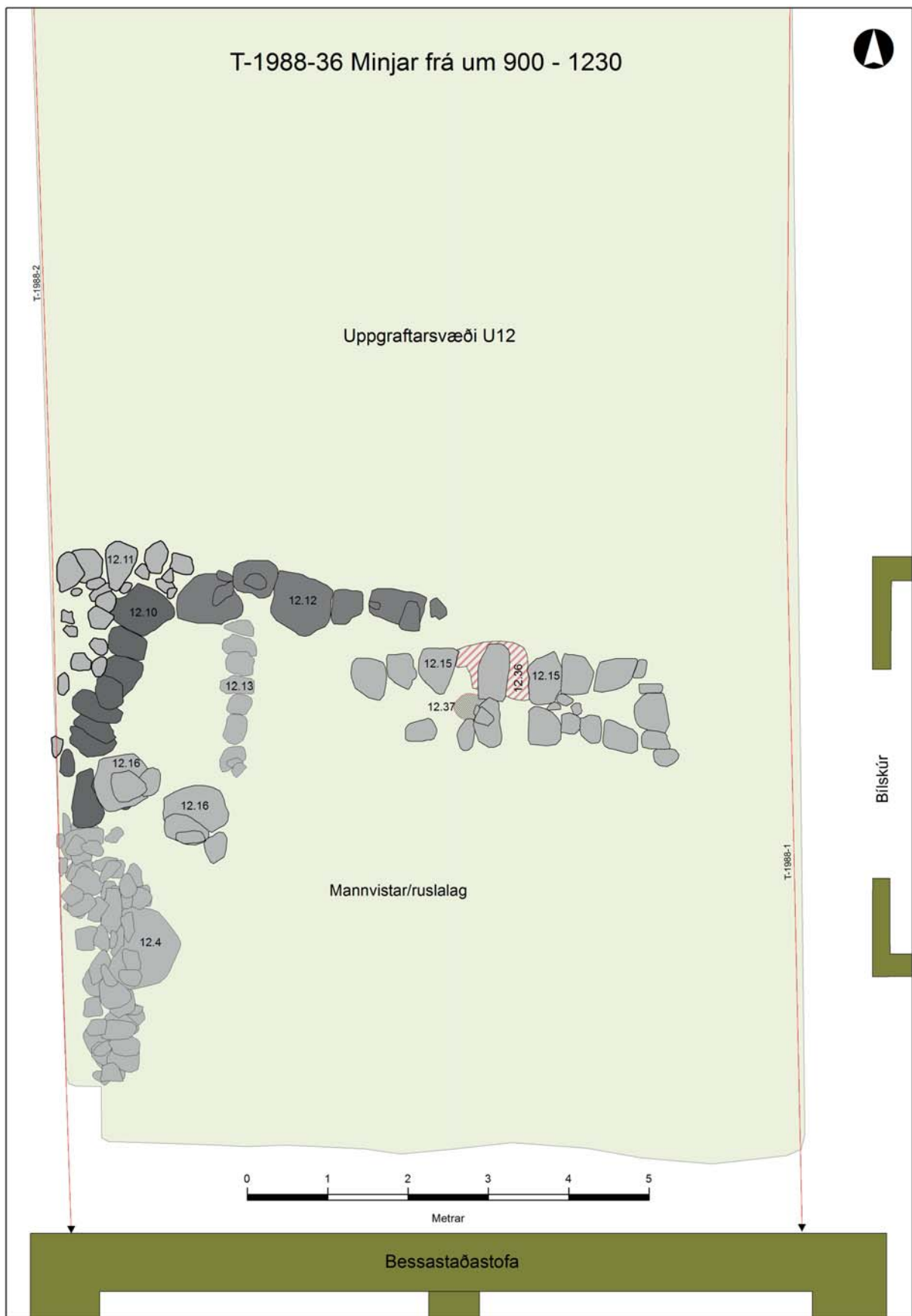
Hér er einkum um að ræða brot af grjóthleðslum sem hafa tilheyrt nokkrum mannvirkjum frá fyrstu þremur öldum byggðar á Bessastöðum og sem lágu undir Miðaldalaginu. Þetta eru hleðsluleifar: 12.4, 12.10, 12.11, 12.12, 12.13, 12.15 og 12.16 ásamt viðarkola-

bletti 12.36 og móöskubletti 12.37. Á svæðinu sunnan við 12.12 var allþykkt mannvistar- eða sorplag sem ekki var skráð í fleti, en mun vera sama lag og sést í sniði T-1988-2, lag 40. Móaska 12.36 og viðarkol 12.37 voru hluti af þessu lagi. Hleðslur 12.10, 12.12 og 12.15 leggja grunn að mannvirkjum sem voru margnýtt. Sumar hleðslurnar hafa tilheyrt mannvirkjum sem voru lengi í notkun, eins og t.d. hleðsla 12.4, sem virtist hafa staðið fram undir 1500. Elsta hleðslan var 12.11, sem gæti hafa verið hluti af grjótgarði, sem hlaðinn var við norðurmörk fyrstu byggðar á Bessastöðum (mynd 18).

Minjar frá um 1230-1500

Eftirfarandi minjar lágu yfir Miðaldalaginu frá 1230 en undir K~1500: 12.4, 12.5, 12.6, 12.8, 12.14, 12.17, 12.18, 12.19, 12.20, 12.21, 12.22, 12.23, 12.24, 12.25, 12.28, 12.32, 12.33 og 12.34.

Þarna mátti greina leifar af a.m.k. sjö grjóthleðslum. Þær voru ekki allar frá sama tíma og því fremur ólíklegt að þær hafi tilheyrt sömu byggingu þó að ekki sé útilokað að þær séu hluti af viðgerðum eða endurbótum, gerðar á mis-

Mynd 18. Hleðslur sem lágu undir Miðaldalaginu. Sunnan við steinaröð 12.12 var allþykkt mannvistar-/sorplag. Það lá undir 12.15 og er líklega hið sama og lag 40 í sniði T-1988-2.

munandi byggingarskeiðum sama mannvirkis. Líklegra er samt að um sé að ræða leifar af tveimur til fjórum byggingum. Hægt er að túlka og tengja saman þessar hleðslur með ýmsum hætti. Hleðslur 12.6, 12.14, 12.8 og 12.22 geta hafa átt saman, þannig að 12.6 og 12.14 hafi myndað innri veggjarbrún í vesturhlið byggingar með inngang fyrir miðju. Þykka mannvistarlagið 12.24, sem hefur verið gólflag í húsi, bendir til þess að það hafi verið mjög lengi í notkun. Neðsti hluti þess gæti jafnvel verið frá 10. eða 11. öld. Þykkasti hluti þess er þó innan hleðslanna 12.6, 12.14 og 12.8 og teygir sig til vesturs, þar sem op eða inngangur virðist hafa verið í vesturvegginn. Hugsanlega var þessi þykkasti hluti gólfsins lítið eitt niðurgrafinn. Hellurnar 12.33 lágu í þessari þykku gólfskán, sem var bæði undir og yfir hellunum. Skordýraleifar sem greindar voru úr gólflaginu bentu til þess að þarna gæti hafa verið flór í fjósi eða jafnvel kamar. Hlutverk steinaraðar 12.8 er hins vegar ekki alveg ljóst. Gólfíð náði ekki alveg að henni, en ef steinaröðin var innbrún veggjar, hefur húsið aðeins verið um 2 m breitt. Þá bentu viðarleifar sem lágu á milli steinaraða 12.8 og 12.22 fremur til þess að þar hefði verið eitthvað annað en veggjarhleðsla. Ef til vill var um að ræða leifar frá mismunandi byggingarskeiðum, t.d. nýtt skilrúm hlaðið inni í húsinu.

Engar stoðarholur fundust í húsinu, enda var ekki grafið niður á botn. Ekki var unnt að tengja leifar torfveggjar 12.17 við aðrar byggingarleifar. Hugsanlega eru þetta leifar mannvirkis sem hefur að mestu eyðilagst vegna yngri bygginga. Viðarkolablettirnir 12.25 og 12.32 benda til þess að húsið hafi haft mismunandi hlutverk á meðan það var í notkun. Móöskulag 12.28 gæti hafa myndast á milli byggingarskeiða og veggur 12.5 verið hlaðinn þegar húsið var endurnýjað.

Samhengi steinanna 12.23 við aðrar byggingarleifar var ekki heldur ljóst. Þeir virtust vera leifar af gólfi eða vegg og hafa líklega tilheyrt mannvirki sem var að mestu utan uppgraftarsvæðisins.

Mannvirkjaleifar frá þessu tímabili og hinu fyrra benda til þess að þarna hafi verið norðurmörk byggðarinnar á fyrstu öldum eftir að búseta hófst á Bessastöðum (mynd 19).

Minjar frá um 1500-1800

Eftirfarandi minjar voru yngri en K~1500: 12.1, 12.2, 12.3, 12.7, 12.9, 12.26, 12.27, 12.29, 12.30, 12.31 og 12.35.

Hér vekur athygli að engar greinilegar byggingar standa þarna núna. Skráðu mannvistarlögin hafa flest tilheyrt stórum öskuhaug. Reyndar eru nokkrar mannvirkjaleifar sem var þó ekki hægt að tengja innbyrðis. Vafamál er hvernig túlka á steinahrúgu 12.7, sem samanstóð af eldbrunnum steinum. Hún hefur sennilega tilheyrt ofni og gæti hafa staðið inni í húsi en engin frekari ummerki fundust um þá byggingu. Því verður að ætla að steinunum hafi verið hent út á haug eftir að þeir höfðu þjónað upphitunarhlutverki sínu. Ekki var heldur hægt að tengja torfvegg 12.29 við neinar aðrar byggingarleifar. Skurður sem grafinn var fyrir frárennislögn hefur skemmt mikið af þessari hleðslu og samhengi fleiri mannvistarlaga á svæðinu.

Syðst á svæðinu voru leifar af um 6 m langri steinhleðslu 12.2, sem virtist hafa legið í austurvestur og snúið framhlið mót suðri. Ekki fannst torfhleðsla sem hægt var að tengja við þessa steinaröð, en þar sem veggurinn hefði átt að vera voru fjórar þyrpingar steina 12.3. Þær virtust vera aðeins yngri en hleðsla 12.2 og gætu hafa verið þúkk með staurum sem þar voru reistir. Þeir virðast hafa verið settir ofan í vegginn sem þar stóð, e.t.v sem hluti af girðingu eða garði sem stóð norðan við bæjarhúsin á fyrri hluta 18. aldar.

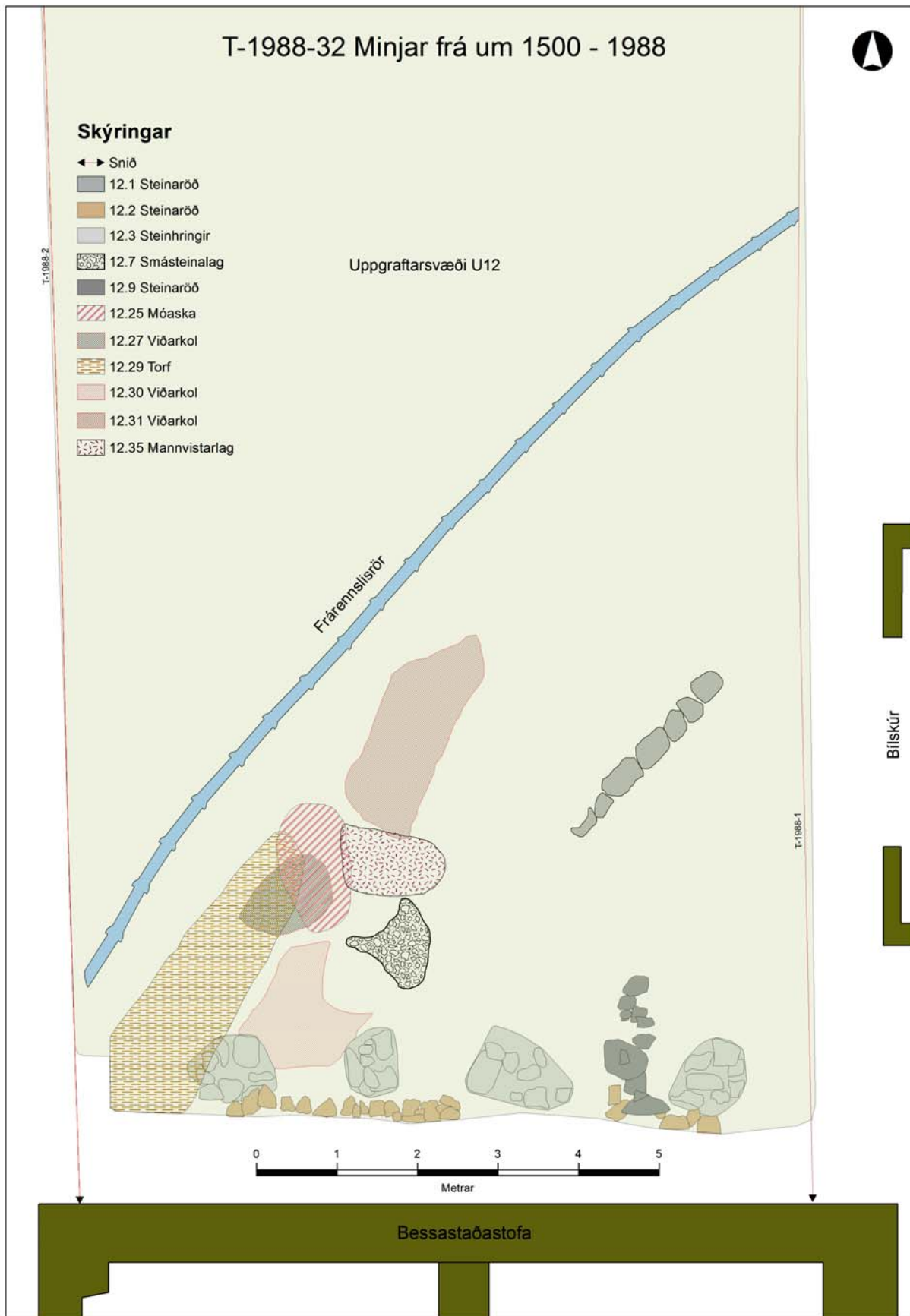
Steinaröð 12.9 tilheyrði líklega mannvirki 12.2.

Steinaröð 12.1 virtist vera yngri en aðrar hleðslur á svæðinu og gæti verið tengd óþekktu mannvirki frá 19. öld.

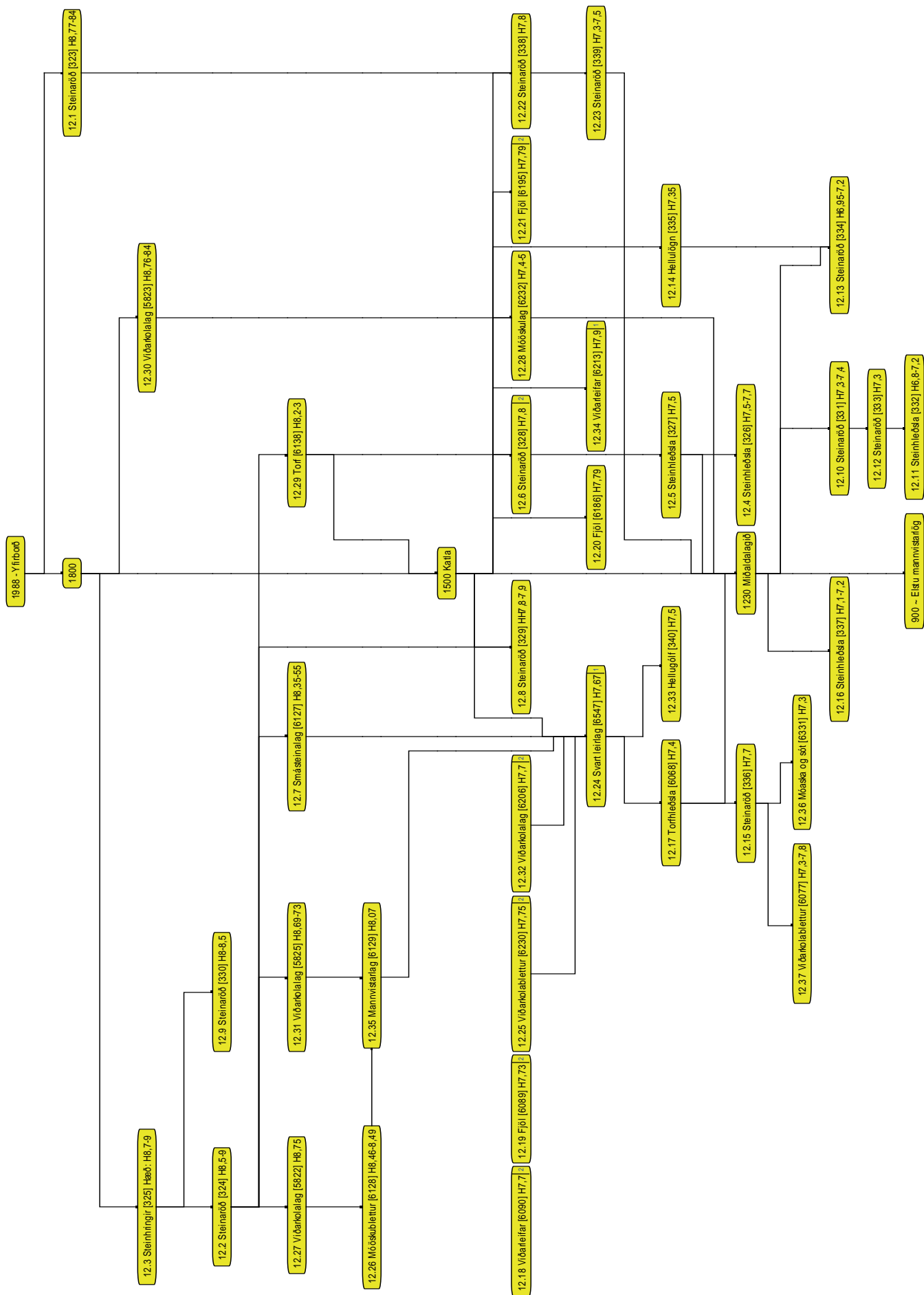
Ofangreindar lýsingar af skráðum minjum á svæði U12 sýna að þarna stóðu mannvirki allt frá upphafi byggðar og að þau hafi verið í notkun fram undir 1500. Þetta sést líka vel í sniðum T-1988-1 og T-1988-2 sem gegndu veigamiklu hlutverki varðandi allan skilning og greiningu á samhengi jarðlaga frá yfirborði og niður á óhreyfðan jarðveg og til að skapa tímaramma fyrir mannvistarlögin, eins og komið verður betur að hér á eftir.

Mynd 19. Skráðar mannvistarleifar og veggjabrot frá tímabilinu 1230-1500 á svæði U12.

Mynd 20. Skráðar minjar og mannvistarlög sem voru yngri en Kötlugjóska frá um 1500 og fundust norðan við Bessastaðstofa á svæði U12.

Mynd 21. Jarðlagagreining á innbyrðis afstöðu skráðra mannvistarlaga miðað við gjóskulög á svæði U12. Tíma-
skalinn er hér fyrir miðju.

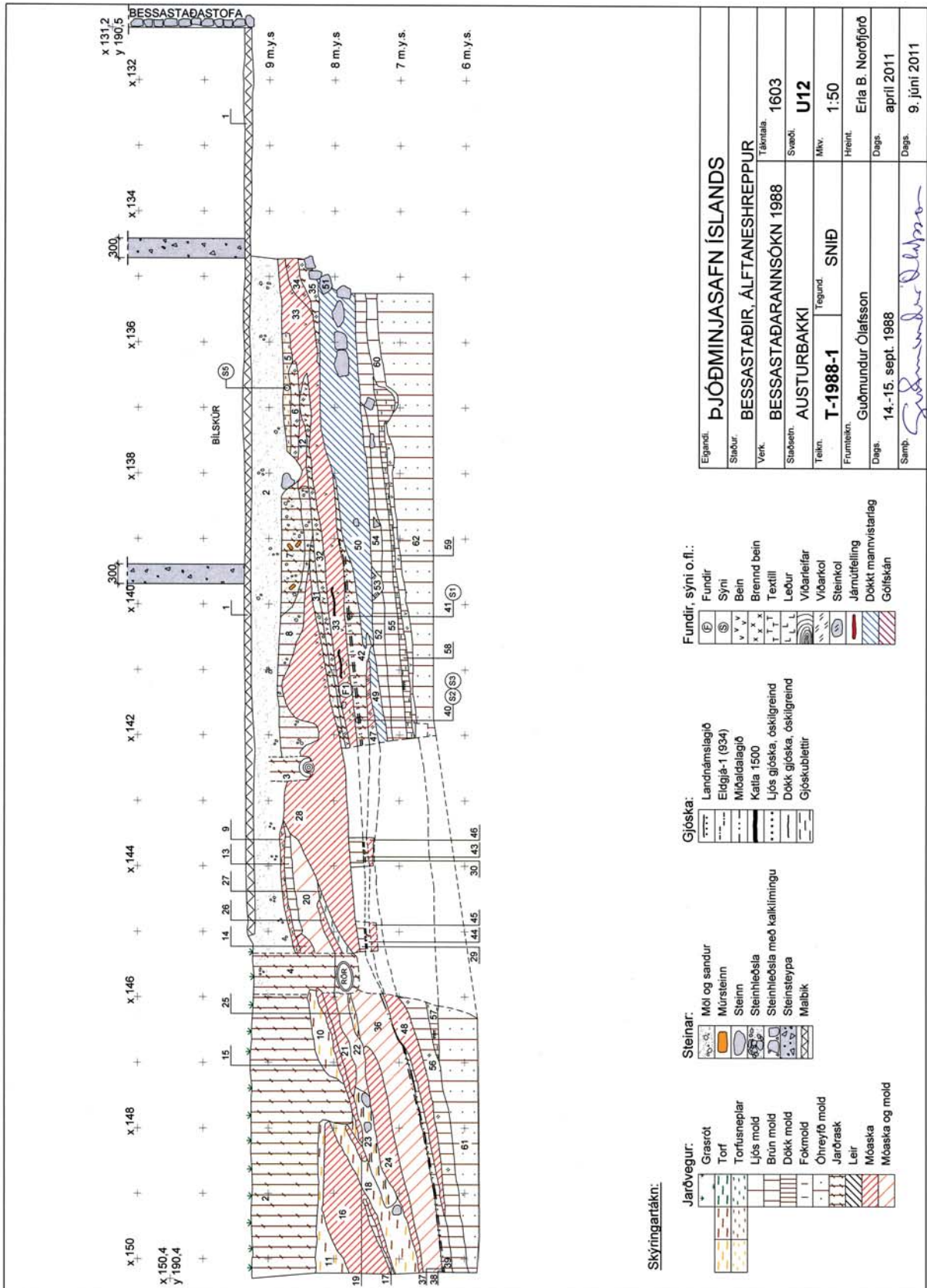
Snið T-1988-1

Snið [5771] sýnir austurbakka uppgraftarsvæðis 12. Það lá til norðurs, 1 m út frá norðausturhorni norðurgafis Bessastaðastofu og var um 19 m langt. Hnitapunktur sniðsins þar var X 131,2/ Y=190,5 og við norðurenda voru hnitin X150,4/ Y=190,4. Mannvistarlög í sniðinu voru allt að 3,3 m að þykkt. Í lýsingu af sniðinu var hverju lagi gefið hlaupandi númer frá 1. Þess má geta að jarðlög á upphaflegu sniðteikningunum voru talin neðan frá og upp, en í úrvinnslu var því snúið við vegna heildarsamræmingar og lægsta númerið haft efst. Talning byrjar við yfirborðið, þannig að lag 1 er malbik og lag 62 er óhreyfð mold neðst í sniðinu. Upphafleg númer, sem sjást á frumteikningu, eru höfð aftast innan sviga.

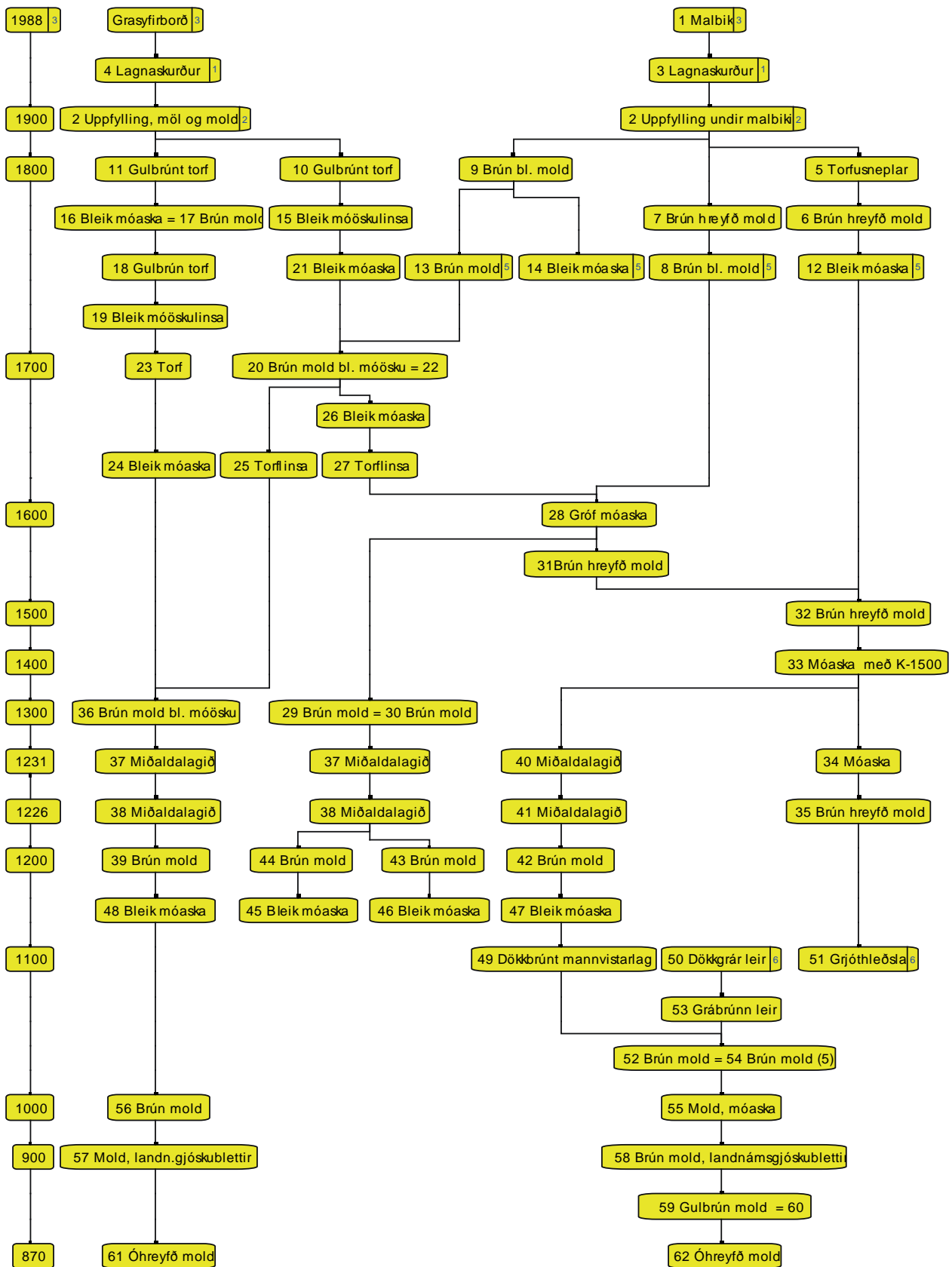
Lýsing á einstökum lögum í sniði T-1988-1

- 1 *Malbik*, um 10-15 cm þykkt.
- 2 *Uppfylling*, undir malbiki, meira af mól en mold (23).
- 3 *Lagnaskurður*. Um 0,35 m breiður. Óljóst er hve hátt hann nær. Bogin hlíf er lögð yfir kapalinn.
- 4 *Frárennslisskurður*. Um 0,6 m breiður. Óljóst er hve hátt í uppfyllinguna hann nær.
- 5 *Torfusneplar* í brúnni og gulbrúnni mold. Í gulleitu torfunum er gráleitt gjóskulag. Sýni S-1988-5 var tekið úr þessu gjóskulagi (22).
- 6 *Brún hreyfð mold*, blönduð dálitlu af móösku og nokkru meiri viðarkolum (21).
- 7 *Brún hreyfð mold*, uppfylling blönduð mól, beinum, múrsteinum o.fl. (20).
- 8 *Brúnt malarblandað moldarlag*. Líklegast uppfyllingarlag (19).
- 9 *Torfusneplar*, blandaðir móösku. Þunn linsa.
- 10 *Gulbrúnt torf*.
- 11 *Gulbrúnt torf*.
- 12 *Bleik móaska*.
- 13 *Brún mold*.
- 14 *Bleik móaska*.
- 15 *Bleik móöskulinsa*.
- 16 *Bleik móaska*.
- 17 *Brún moldarlinsa*, neðarlega í lagi 16.
- 18 *Gulbrúnt torf*. Hugsanlega hrun úr vegg.
- 19 *Bleik móöskulinsa*, neðarlega í lagi 18.

- 20 *Brún mold*, blönduð móösku.
- 21 *Bleik móaska*.
- 22 *Brún mold*, blönduð móösku.
- 23 *Torf*. Brúnt, gulbrúnt. Svartar rákir, e.t.v. gjóska í torfinu. Sýni S-1988-6 var tekið úr þessari gjósku.
- 24 *Bleik móaska*.
- 25 *Torflinsa*, gulbrún.
- 26 *Bleik móaska*.
- 27 *Torflinsa*, gulbrún.
- 28 *Gróf móaska* og stórir sótflekkir einkenna þetta lag. Neðst í því er linsa með ljósum blettum e.t.v. leir. Einnig eru svartir og gráir flekkir þarna innan um sem gætu verið gjóskulög (18).
- 29 *Brún mold*. Líklega sama og lag 30.
- 30 *Brún mold*. Líklega sama og lag 29.
- 31 *Brún hreyfð mold*. Moldin er mjög svipuð og lag 8, en er blönduð meiri móösku (17).
- 32 *Brún hreyfð mold*, blönduð dálitilli móösku, viðarkolum og beinum (16).
- 33 *Móaska*, allt að 35 cm þykk. Neðst er hún blönduð stórum sótflekkjum, skeljum og beinum. Efri hlutinn er meira moldarblandinn og með smærri sótblettum. Efst í laginu fannst sylgja úr bronzi (Þjms 1988-213-1). Í neðri hluta lagsins við 9-10 m mörkin gengur allt að 0,1 m þykk linsa af torfusneplum sem í eru 2 dökkgrá gjóskulög, um 7 mm þykk í brúnu torfi (15).
- 34 *Móaska* sem liggur yfir hleðslu og endar við 4 m. Blönduð mold og viðarkolum (14).
- 35 *Brún hreyfð mold*, blönduð móösku og koldreif. Lagið liggur yfir steinhleðslu 51 sem gengur inn í suðurenda sniðsins (13).
- 36 *Brún mold*, blönduð móösku.
- 37 *Grá gjóska*, um 1 mm að þykkt. Sama og lag 40 og hugsanlega yngri hluti Miðaldalagsins frá 1231.
- 38 *Dökkgrá gjóska*, um 7 mm að þykkt. Sama og lag 41 og hugsanlega eldri hluti Miðaldalagsins, frá 1226.
- 39 *Brún mold*. Neðra gjóskulagið, lag 38, er neðst í þessu lagi og efra gjóskulagið, lag 37, er um 5 mm ofar.
- 40 *Grá gjóska*, um 1 mm að þykkt. Líklega sama og lag 37. Lagið er 4-5 mm ofan við lag 41.

Mynd 22. Snið T-1988-1 sem sýnir mannvistarlög í vesturbakka svæðis U12.

Mynd 23. Jarðlagagreining af sniði T-1988-1 sem sýnir innbyrðis afstöðu mannvistarlaga. Tímaásinn til vinstri sýnir 100 ára tímabil, nema þar sem nákvæmari greining liggur fyrir.

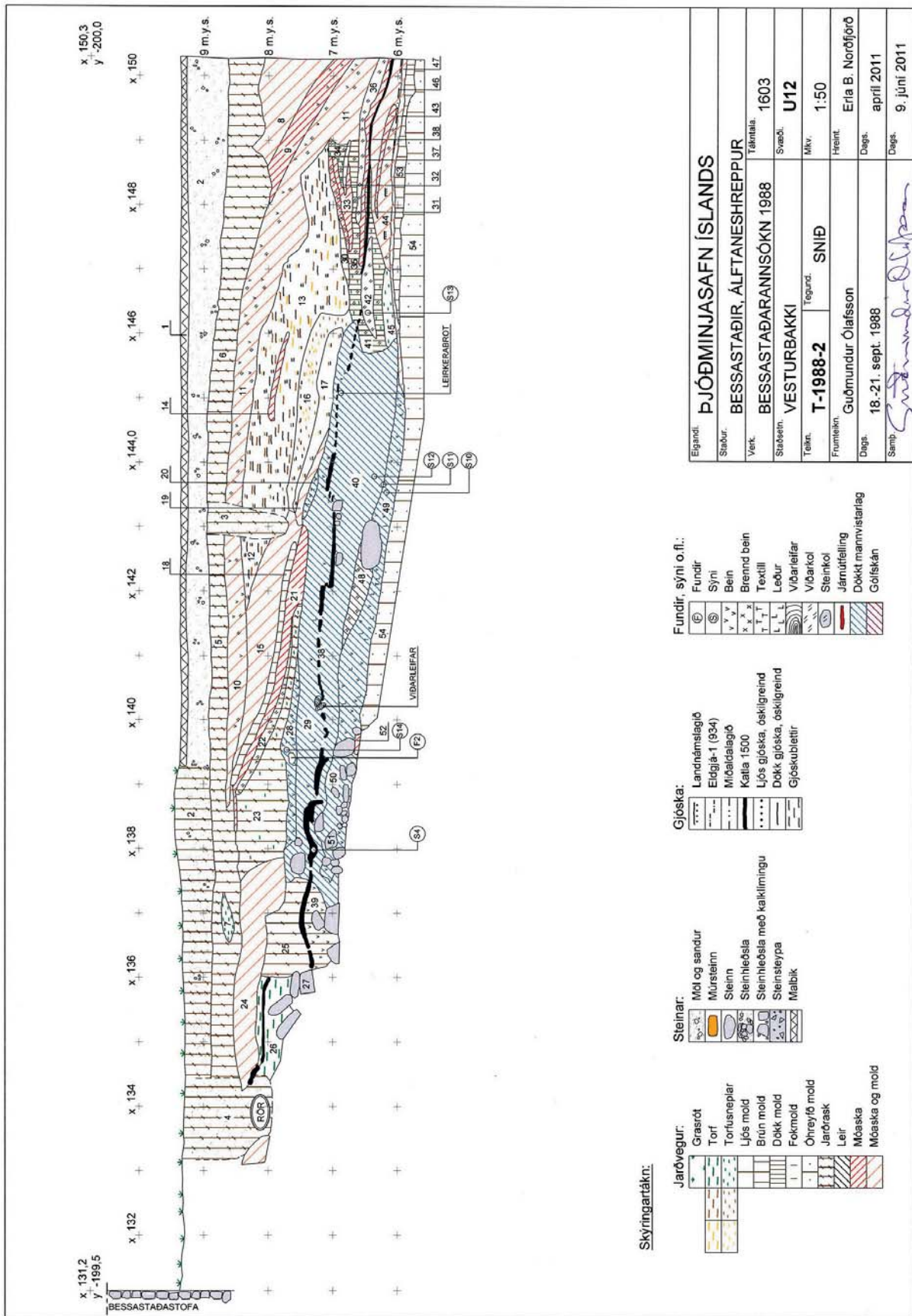
- Guðrún Larsen, jarðfræðingur, taldi að það gæti e.t.v. verið frá 1231. Sýni S-1988-2, 3 og 8 voru tekin úr þessu lagi (12).
- 41 *Dökkgrá* gjóska, um 7 mm að þykkt. Líklega sama og lag 38. Þetta er e.t.v. Miðaldalagið, sem talið er vera frá 1226. Óbirtar rannsóknir benda til þess að um 2 gos hafi verið að ræða á svipuðum tíma. Sýni S-1988-1 og S-1988-9 voru tekin úr þessu lagi (11).
- 42 *Brún hreyfð mold*, mannvistarlag blandað móösku og viðarkolalinsum. Gjóskulög 40 og 41 liggja að mestu í þessu lagi (10).
- 43 *Brún mold*, líklega sama lag og 42.
- 44 *Brún mold*, líklega sama lag og 42.
- 45 *Rauðbleik móaska*, líklega sama lag og 46-48.
- 46 *Rauðbleik móaska*, líklega sama lag og 45, 47 og 48.
- 47 *Rauðbleik móaska*, blönduð einstaka viðarkolum. Líklega sama lag og 45, 46 og 48. Neðst í laginu er þó um 1 cm þykkt sótlag (9).
- 48 *Rauðbleik móaska*, líklega sama lag og 45-47.
- 49 *Dökkbrúnt mannvistarlag*, blandað sóti, sandi (gjósku?), torfusneplum og dálítilli móösku. E.t.v. er þetta lag fyrir utan byggingu sem endar þarna rétt vestan við sniðið (8).
- 50 *Dökkgrár leir* blandaður ljósari linsum. Lagið er þykkast syðst, um 0,6 m, en þynnist út og hverfur við 9 m. Syðst er grjóthleðsla 51 í laginu miðju, sem virðist eiga við herbergi sem er sunnan við sniðið (7).
- 51 *Grjóthleðsla*, syðst í sniðinu. Hugsanlega hluti af veggjarhleðslu og hrun úr henni liggur í lagi 50
- 52 *Brún hreyfð mold*, líklega sama og lag 54.
- 53 *Grábrúnn leir*, blandaður viðarkolaögnum. Þetta er eins og hola sem gengur niður úr lagi 50 (6).
- 54 *Brún hreyfð mold*, svipuð og lag 55, en í því er þó minni móaska og viðarkol. Á mörkum 54 og 55 er móaskan aðeins meira áberandi í laginu en annars staðar (5).
- 55 *Brún hreyfð mold*, blönduð dálítilli móösku og einstaka viðarkolum á stöku stað. Lagið er um 0,2 m þykkt. Í laginu eru einnig leifar af einstaka skeljabrotum. Líklega sama og lag 56 (4).
- 56 *Brún hreyfð mold*, blönduð dálítilli móösku og einstaka viðarkolum á stöku stað. Líklega sama og lag 55.
- 57 *Brúnt mannvistarlag*, blandað rauðleitum torfusneplum og dökkum rákum sem gefa því gráleitan blæ. Í þessu lagi mátti greina einstaka flekki af landnámsösku, allt að 1 cm að stærð. Í laginu voru einnig örlitlar kola-dreifar líka á stöku stað. Líklega sama og lag 58.
- 58 *Brúnt mannvistarlag*, um 6-8 cm þykkt. Blandað rauðleitum torfusneplum og dökkum rákum sem gefa því gráleitan blæ. Í þessu lagi mátti greina einstaka flekki af landnámsösku, allt að 10 mm að stærð. Í laginu voru örlitlar koladreifar á stöku stað. Líklega sama og lag 57 (3).
- 59 *Gulbrún mold*. Í fyrstu virtist lagið vera óhreyft og frá því fyrir landnám. Við nánari skoðun mátti greina örlitlar kolaagnir og einstaka brot af morknum beina- og skelja-leifum í því. Sennilega er þetta því lag sem hefur myndast rétt eftir að landnám hófst á Íslandi og að þess sjái hér stað t.d. í viðarkolaögnum sem fokið hafa á staðinn. Sama og lag 60.
- 60 *Gulbrún mold*, sama og lag 59. Lagið er allt að 0,1 m þykkt (2).
- 61 *Ljósbrún*, óhreyfð mold, frá því fyrir landnám, með vott af rauðleitum blæ. Sama og lag 62.
- 62 *Ljósbrún*, óhreyfð mold, frá því fyrir landnám, með vott af rauðleitum blæ. Sama og lag 61 (1).

Snið T-1988-2

Snið [5770] sýnir mannvistarlög í vesturbakka uppgraftarsvæðis 12. Það liggur út frá norður-gaffli Bessastaðastofu, um 1 m frá norðvesturhorni hússins. Sniðið er um 19 m langt og sýnir allt að 3,5 m þykk mannvistarlög. Sjá skýringu á númerum á bls. 26.

Lýsing á einstökum lögum í sniði T-1988-2

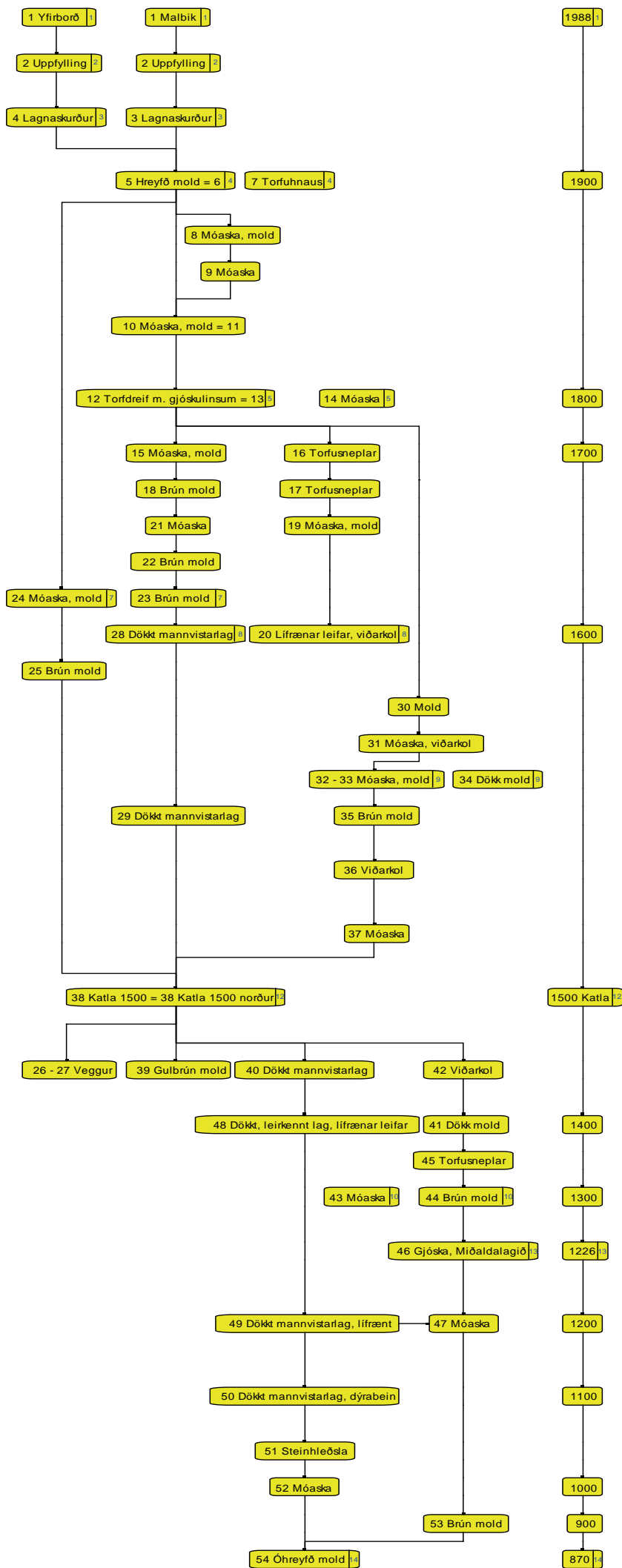
- 1 *Malbik* á bílastæði, norðan við Bessastaðastofu, allt að 0,15 m þykkt.
- 2 *Uppfylling*, meiri mól en mold er undir malbiki (37).
- 3 *Lagnaskurður*, laus hreyfð mold. Hugsanlega sama og lag 3 í sniði T-1988-1 (36).
- 4 *Frárennslisskurður*. Steypt rör er í botni. Sami skurður og 4 í sniði T-1988-1.
- 5 *Uppfylling*, blönduð mold (35).
- 6 *Uppfylling*, blönduð mold. Sama og lag 5 (35).
- 7 *Gulbrún mold*. Hnaus í uppfyllingarlagi 5.
- 8 *Móaska*, blönduð mold en þó ekki mikið blönduð. Sót- og gjóskublettir eru á stöku stað (28).
- 9 *Móaska*, dálítið hvítari aska en í lagi 11. Morkin bein voru í þessu lagi (27).
- 10 *Móaska*, ljósar og bleikar móöskulinsur. Á bilinu milli 8-10 m voru t.d. þykkar linsur af ljósri móösku. Í laginu voru líka sót, viðarkol og bein en fremur lítið af mold (34).
- 11 *Móaska*, ljósar og bleikar móöskulinsur. Í laginu voru líka sót, viðarkol og bein en fremur lítið af mold (14 og 26).
- 12 *Torf*. Gulbrún mold og svartar gjóskulinsur einkenndu þetta torf. Torfurnar voru flestar um 0,20-0,25 m breiðar og 0,05-0,08 m þykkar. Þetta voru leifar af vegg sem hefur verið jafnaður út. Sums staðar mátti sjá tvö gjóskulög í sömu torfu. Það efra 13 mm þykkt dökkgrátt eða svart, hið neðra 4 mm þykkt og aðeins 5 mm á milli þeirra. Gjóskan var einkum úr K~1500, en hið tvískipta Miðaldalag kom einnig fyrir. Sama og lag 13
- 13 *Torf*. Sama og lag 12 (24).
- 14 *Móaska*. Um 0,1 m þykk móöskulinsa í torflagi 13 (25).
- 15 *Móaska*. Ljósar og bleikar móöskulinsur og brún mold á milli. Mjög lagskipt (33).
- 16 *Torfusneplar* úr brúnni og ljósbrúnni mold. Þetta er dreif úr hruninni hleðslu. Finna mátti smáa gjóskulagabletti innan um, aðallega úr lagi 38 (K~1500), en einstaka blettir voru þó úr Miðaldagjöskunni. Gjóskublettir í þessu lagi eru miklu færri en í lögum 13 og 17 (23).
- 17 *Torfusneplar* úr brúnni og gulbrúnni mold með K~1500 gjósku í. Þetta voru allt stuttir gjóskublettir, frá 4-14 cm langir. Þykkt gjóskunnar var allt að 3 cm (18).
- 18 *Brún mold*, um 5-10 cm þykk moldarlinsa (32).
- 19 *Móöskulinsa*, bæði rauð og hvítleit, mjög blönduð (20).
- 20 *Viðarkola- eða sótlag*, sem í var mjög mikið af lífrænum minjum, s.s. dýrabeinum, hálm, hugsanlega taði, textílleifum og hári. Efsti hluti dökka mannvistarlagins. Sýrustig lagsins var mælt og reyndist pH gildi þess vera 5 (19).
- 21 *Móaska*, rauðbleik linsa (31).
- 22 *Brún mold*. Í laginu var mikið af viðarkolum og dýrabeinum (30).
- 23 *Brún mold*. Moldin var hreyfð og í laginu mátti greina einstaka torfusnepla (29).
- 24 *Móaska*, mjög hreyfð og moldarblönduð (39).
- 25 *Brún mold*. Lagið var nokkuð hreyft og lá ofan á lagi 38 (K~1500) (40).
- 26 *Torfhleðsla*. Brúnt torf, án gjóskulaga. Efst í hleðslunni eða ofan á henni var K~1500. Þar ofan á var brúnt moldarlag um 8-10 cm þykkt. Ekki var hægt að segja til um hvort gjóskan hefði fallið ofan á veggjarbrotið, eða hvort um væri að ræða langa strengjatorfu sem sem var rist skömmu eftir að gjóskan féll og lögð ofan á eða efst í vegginn (38).
- 27 *Grjóthleðsla*. Líklega var hleðslan hluti af sama vegg og torfið 26.
- 28 *Dökk-grábrúnt mannvistarlag*. Í laginu var mjög mikið af dýrabeinum, textílum og öðrum lífrænum leifum. Við hnitin X130-140/Y÷200 í 8,75 m.y.s. fannst m.a. skór úr leðri (Þjms 1988-213-2). Þar var sýni S-1988-14 tekið úr laginu við X÷137,5 í 7,6-7,8 m hæð.
- 29 *Dökk-grábrúnt mannvistarlag*, blandað kolum og smá móösku, sams konar og lag 40, en lá yfir lagi 38 (K~1500). Í laginu var mikið af lífrænum minjum, m.a. dýrabeinum, allmiklu af stórgripabeinum, viðarleifum og leðri.
- 30 *Brún mold*. Þunn linsa, e.t.v. stök torfa (16).
- 31 *Viðarkol*, móaska og brennd bein. Þunn linsa (17).

Mynd 24. Snið T-1988-2 sýnir vesturbakka svæðis U12.

- 32 *Brún mold*. Þunn linsa, e.t.v. torfusnepill (15).
- 33 *Rauðbleik móaska*, þunnar linsur.
- 34 *Dökkbrún mold*, blönduð torfusneplum, dálitlu af viðarkolum og móösku, sams konar og lag 41.
- 35 *Dökkbrún mold*, blönduð torfusneplum, dálitlu af viðarkolum og móösku. Sams konar og lag 41, en liggur yfir K~1500 (13).
- 36 *Viðarkolalag*, allt að 15 cm þykkt (12).
- 37 *Móöskulag*, þunn móöskulinsa sem lá ofan á K~1500 gjóskulaginu (11).
- 38 *Gjóskulag*, svart. Aska úr Kötflugosi sem féll skömmu fyrir aldamótin 1500 (K~1500). Gjóskulagið fannst nær óslitið þvert yfir sniðið. Það var nokkuð misþykkt, þykkast í suðurhluta sniðsins, á bilinu X134-X139, þar sem það var allt að 0,1 m þykkt. Þar fyrir norðan var það þynnra og fór niður í um 0,02 m þar sem það var þynnst. Frá hnitunum X144 að X147 var lagið slitrótt en þó mátti fylgja því sæmilega eftir (22).
- 39 *Gulbrún mold*. Í laginu voru allmiklar dýrabeinaleifar, mest rétt undir lagi 38 (K~1500), sams konar og lag 25, sem var yfir Kötulaginu. Lagið varð dekkra eftir því sem neðar dró og neðst voru einstaka ljósar móöskulinsur.
- 40 *Dökkt grábrúnt lag*, blandað kolum og smá móösku undir K~1500. Varðveisluskilyrði fyrir lífrænar minjar voru einstaklega góð í þessu lagi. Sýni S-1988-12 var tekið neðarlega í þessu lagi. Neðst fundust m.a. leðurbútar, skór og dýrabein, en einnig leirkerabrot. Sýni S-1988-11 var tekið á mörkum lags 40 og 49. Við greiningu á sýnum úr þessum neðstu hlutum lagsins fundust mjög vel varðveittar skordýraleifar (sjá skýrslu á bls. 123-126) (6).
- 41 *Dökkbrún mold*, blönduð torfusneplum, dálitlu af viðarkolum og móösku (13).
- 42 *Viðarkolalag* allt að 0,15 m þykkt. Sýni S-1988-13 var tekið úr laginu til ¹⁴C greiningar, 6,4 m.y.s. (10).
- 43 *Móaska*. Þunn linsa frá um 0,02-0,10 m þykk (8).
- 44 *Brún mold með móöskudreif* og einstaka viðarkolum. Í þessu lagi komu fyrir gjóskulög, m.a. linsa af landnámsösku á hnitunum X147-X147,5. Neðst í laginu var lag 46 (Miðaldalagið frá 1226) frá hnitunum X147,2-X149 (9).
- 45 *Torfusneplar*, innan um dálitla mold og móösku. Engir gjóskublettir voru sýnilegir í þessu lagi (7).
- 46 *Gjóskulag, dökkgrátt*. Miðaldalagið sem féll á árabílinu 1226-1240 mátti rekja frá hnitum X147,2-X150. Hér var ekki hægt að greina tvískipt lag eins og í sniði T-1988-1 (21).
- 47 *Móaska*, blönduð mold. Þunn linsa undir Miðaldalaginu sem var um 0,02-0,05 m þykk.
- 48 *Grábrúnn leir*, dálítið blandaður viðarkolum (5).
- 49 *Mannvistarlag, kolsvart að lit*. Í því var allmikið af dýrabeinum, viðarleifum, textílum, leðri og viðarkolum. Sýni S-1988-10 var tekið úr þessu lagi bæði til skordýragreiningar (sjá skýrslu á bls. 123-126) og til ¹⁴C aldursgreiningar við hnit X143. Sýrustig lagsins var mælt og reyndist pH gildi þess vera 3,6 (3).
- 50 *Dökkbrúnt eða grábrúnt leirkennt lag*, laust í sér, með mörknum dýrabeinum (4).
- 51 *Steinar*. Þyrping steina sem tilheyrðu líklega mannvirki 12.4 (sbr. mynd 18 bls. 24).
- 52 *Móöskublettur*, undir steinum 51.
- 53 *Brún móöskublandin mold* (2).
- 54 Óhreyft malarblandað lag. Við hnit X145 var malarlagið rétt undir mannvistarlögum. Við X147 var 0,1 m rauðbrúnt lag yfir malarlaginu. Nyrst var lagið grábrúnt að lit og rauðbrúna lagið sást ekki norðan við hnit X148. Í þessu sniði virtist vanta lag 2 sem var óljóst mannvistarlag í sniði T-1988-1 ofan á óhreyfða laginu (1).

Það sem einkenndi jarðlög í og við snið T-1988-2 var hve vel allar lífrænar minjar höfðu varðveist. Mörg af elstu lögunum voru mjög dökk, allt að því svört á lit og lyktuðu illa. Þessi mannvistarlög voru: 20 og 29 sem lágu yfir K~1500; og lög 40, 48, 49 og 50 sem voru undir K~1500. Þau hafa líklega verið gamall sorp-, eða fjóshaugur og benda til þess að þarna hafi staðið

Mynd 25. Jarðlagagreining af sniði T-1988-2 sem sýnir innbyrðis afstöðu mannvistarlaga. Tímaásinn til hægri sýnir 100 ára tímabil, nema þar sem nákvæmari greining liggur fyrir.

fjós eða önnur skepnuhús í fimm til sex aldir, allt frá fyrstu byggð fram til um 1600. Leifar skorðýra sem fundust í þessum elstu lögum bentu einnig til þess að þarna hefði líklega verið kamar eða flór (sjá viðauka bls. 125-126).

Neðst í þessu lagi voru leifar af grjóthleðslu 51 sem gæti hafa tilheyrt elsta útihúsinu á svæðinu (12.4), sbr. flatarteikningu T-1988-36 (mynd 18).

Eftir að sorp- eða fjóshaugurinn færðist annað, virðist hafa verið byggt torfhús (12.10, 12.12, 12.13 og 12.16) norðan við hann sem gæti hafa staðið fram undir 1500. Eftir að hætt var að nota torfhúsið var svæðið gert að sorphaugi og hlöðust upp þykk móösku- og moldarlög sunnan við húsið.

Uppgraftarsvæði 13

Svæði U13 [5764] var um 13,2 x 10,4 m, eða 137 m² að flatarmáli og var á milli hnitanna X139,2 til X152,3 og Y÷200 til Y÷210,3.

Engar grjóthleðslur fundust þegar jarðvegur var fjarlægður af þessu svæði og þegar snið T-1988-3 er skoðað sést að hér stóðu engar byggingar fyrstu aldirnar eftir landnám. Mannvistarlögin voru aðallega móaska úr öskuhaugum og torfusneplar úr leifum mannvirkja sem höfðu hrunið eða verið jöfnuð út og stóðu rétt sunnan- og utanvið uppgraftarsvæðið. Þessi lög voru einkum í efri mannvistarlögunum frá 16., 17. eða 18. öld. Suðvestast í sniðinu, sáust hins vegar dökk, lagskipt mannvistarlög og leifar af torfvegg. Þessi veggjarhleðsla var eldri en gjóskulagið úr K~1500, sem lá upp að henni. Dökk gjóska úr Miðaldalaginu var í veggjartorfi. Þykkt og innbyrðis afstaða laganna bendir helst til þess að torfveggurinn hafi verið hlaðinn á 14. eða 15. öld, sbr. lag 9 og lag 10 í sniði T-1988-3.

Snið T-1988-3

Snið [6577] sem lá í norður-suður, sýnir vesturbakka svæðis U13. Það var 7,55 metra langt, þriggja metra djúpt og var á milli hnitapunktanna X139,2–X146,7 eftir hnitallínu Y÷210,2. Sniðið er framhald af langsníði T-1987-19 og byrjar um 0,2 m norðan við það. Mörg sömu lög mátti finna

í báðum sniðunum og í úrvinnslu var reynt að tengja þau saman eftir því sem kostur var. Eftirfarandi lýsing á sniðinu er fengin úr uppgraftardagbók og upplýsingum af frumteikningu. Í úrvinnslu voru sum lög aðgreind meira en gert var í upphafi og öllum jarðlögum voru gefin ný hlaupandi númer frá 1 og áfram, eins og á öðrum sniðteikningum, sbr. bls. 23.

Elsta mannvistarlagið 16 sýndi samt fremur lítil ummerki um mannabyggð önnur en örlitlar sót- og viðarkolaagnir. Í lögum 13 og 14 voru smá torfusneplar með landnámsgjósku úr mannvirki sem kom ekki fram í sniðinu en hefur staðið skammt frá. Elsta og eina mannvirkið sem sjá má leifar af á svæði U13 er hleðsla 9, syðst á svæðinu. Hún var yngri en Miðaldalagið en eldri en K~1500. Að öðru leyti eru allt að þriggja metra þykk mannvistarlögin aðallega öskuhaugaleifar og torfdreifar úr nálægum byggingum.

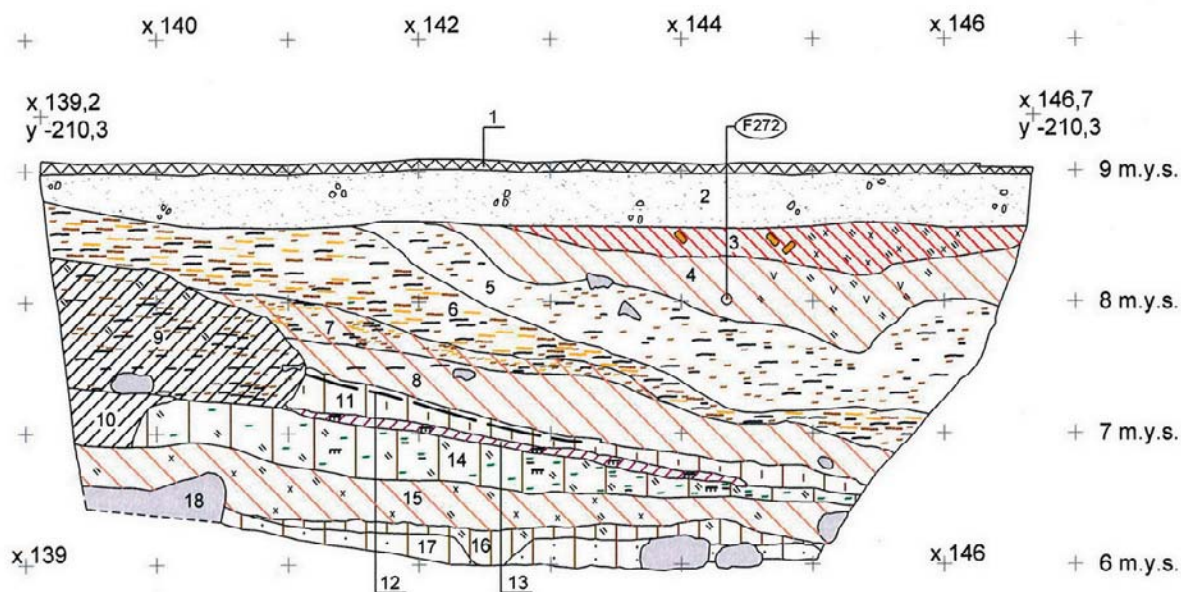
Lýsing á einstökum lögum í sniði T-1988-3

- 1 *Malbik* á bílastæði.
- 2 *Uppfylling* undir malbik, möl og mold. Þetta er sama og lag 78 í sniði T-1987-19.
- 3 *Móaska*, nánast hrein og rauðbleik. Í laginu fannst dálítið af kolum og brenndum beinum. Brot úr rauðum múrsteini voru í þessu lagi. Þetta lag gæti verið sama og lag 9 í sniði T-1988-2 (12).
- 4 *Brún, hreyfð mold*, blönduð viðarkolum og nokkru af móösku. Moldin var laus í sér. Í laginu voru einnig morkin, óbrennd bein og leirkerabrot. Neðarlega í þessu lagi fannst leirkerabrot (Þjms 1988-213-272). Þetta lag gæti verið sama og öskuhaugalag 11 í sniði T-1988-2 (26).
- 5 *Torfusneplar*, mjög svipaðir og í lagi 6 en meira raskaðir og moldarblandaðir. Í því var meira um smá torfusnepla, sem benti til þess að um væri að ræða hrun úr torfhleðslu. Einnig mátti greina þunna og dreifða dökka gjóskubletti. Þetta svipar til lags 13 í sniði T-1988-2 (10).
- 6 *Torf*. Leifar af torfhleðslu með lagskiptum brúnum og ljósbrúnum moldarlögum í um 0,05-0,15 m löngum mýrartorfum. Í torfinu var einnig dökk gjóska K~1500, um 4-10

Mynd 26. Neðsti og nyrsti hluti sniðs T-1988-2 sem sýnir mikla þykkt og lagskiptingu móöskulaga sem þar eru. Lengst til hægri er stór grjóthleðsla sem virðist enda rétt framan við sniðvegginn.

- mm þykk. Þetta virðist vera sama og lag 13 í sniði T-1987-19 (9).
- 7 *Mold.* Í laginu voru torfusneplarnir með mislitum leirlinsum og var allt moldarlagið rauðlitað af móösku. Að öðru leyti var það eins og lag 6. Lög 6 og 7 svara til lags 13 í sniði T-1988-2 (8).
 - 8 *Móöskublandin mold.* Í laginu voru smá blettir bæði af gráum leir og gjósku (6).
 - 9 *Dökkgrár leir,* með mörgum smáum ljósgráum og ljósbrúnum leirlinsum, litlum viðarkolamolum og gjóskublettum úr Miðaldalaginu. Tveir steinar, annar sem var neðarlega í laginu og hinn í svipaðri hæð við enda sniðskurðar gætu hafa tilheyrt sömu veggjarhleðslu. Laginu svipar til jarðlaga 92-98 í sniði T-1987-19 (7).
 - 10 *Dökkgrár leir,* svipaður og lag 9, nema hvað að í þessu lagi var engin gjóska sýnileg (7).
 - 11 *Ljósbrún mold,* gæti verið fokmold, samskonar og lag 14 (4).
 - 12 *Grá gjóska,* fremur grófgerð gjóska úr K~1500, sem lá slitrótt á sínum stað í jarðveginum (*in situ*), ofarlega í lagi 11. Þykktin var 5-10 mm.
 - 13 *Dökkbrúnn leir eða mannvistarlag.* Um 7-8 cm þykkt lag, ofan á moldarlagi 14. Í laginu voru torfusneplar með smáblettum af Landnámsgjósku. Lagið virðist hafa myndast við húsagerð þegar veggur 9 var hlaðinn (5).
 - 14 *Ljósbrún mold,* sams konar og lag 11. Í laginu komu bæði fyrir viðarkolaagnir og leir kenndir litlir torfusneplar. Hér og þar voru einnig litlir blettir af Landnámsgjósku (4).
 - 15 *Brún móöskublandin mold.* Í moldarlaginu var móaskan bæði blönduð við moldina og í flekkjum. Einnig voru viðarkolaagnir og brennd bein í þessu lagi (3).
 - 16 *Grábrún mold.* Lagið sem var 5-15 cm þykkt, sýndi lítil merki um mannvist. Við nána skoðun mátti þó greina í því örsmáar viðarkolaagnir, sem sýnir að landnám var hafið einhvers staðar nálægt. Á einum stað fór lagið niður í óhreyft eins og þar hefði

Mynd 27. Snið T-1988-3 sýnir mannvistarlæg í vesturbakka svæðis U13.

verið grafin hola eða rás, sem var um 60 cm breið efst en mjókkæði neðst, þar sem hún var 20 cm breið. Dýptin var um 20 cm (2).

17 Óhreyfð mold, ljósbrún og aðeins rauðbrún að lit. Í yfirborði þessa lags eru nokkrir steinar til hægri í sniðinu. Landnámsgjóskulagið hefði átt að liggja yfir þessu lagi en vantar hér á svæðinu. Það hefur líklega lent í torfi sem skorið var í fyrstu byggingar á staðnum (1).

18 Klöpp eða jarðfastur steinn syðst í sniðinu í lagi 17.

Uppgriftarsvæði 14

Svæði U14 [5762] lá vestan við U13. Það var 13,6x11 m að stærð og um 150 m² að flatarmáli. Yfirborð malbiks var þar í um 8,95 m hæð yfir sjávarmáli. Undir því var uppfyllingarlag, um 0,3-0,8 m þykkt, þykkast við norðausturhorn svæðisins. Þegar uppfyllingin hafði verið fjarlægð kom í ljós þykkur ruslahaugur þar undir, með blönduðum lögum af mold og móösku. Þessi lög virtust ná aftur til 16. aldar. Undir þeim sáust hleðslu- og byggingaleifar í sniði T-1988-4, sem bentu til þess að vestast á þessu svæði hefðu staðið mannvirki úr torfi og grjóti á 15. og 16. öld. Þessi mannvirki lágu það djúpt í jörðu að þau voru ekki rannsökuð frekar.

Á vesturhluta svæðisins, um fjórum metrum frá vesturbakka þess, kom í ljós um 0,9 m breið grjóthleðsla sem reyndist vera leifar af kirkjugarðsvegg. Hægt var að fylgja hleðslunni um 5,5 m til norðurs, en þar beygði hún til vesturs og hvarf inn í snið T-1988-4. Af sniðinu að dæma hafði verið grafinn skurður fyrir neðsta hluta hleðslunnar og var hann fylltur með misstórum steinum. Þeir voru allt frá 0,15 m upp í 0,9 m í þvermál og mynduðu sökkul eða undirstöðu fyrir kirkjugarðsvegginn.

Innan garðsins fundust tíu líkkistur sem fengu númer 101-110, í hlaupandi númeraröð. Engar grafir eða kistur fundust utan við grjótgardinn.

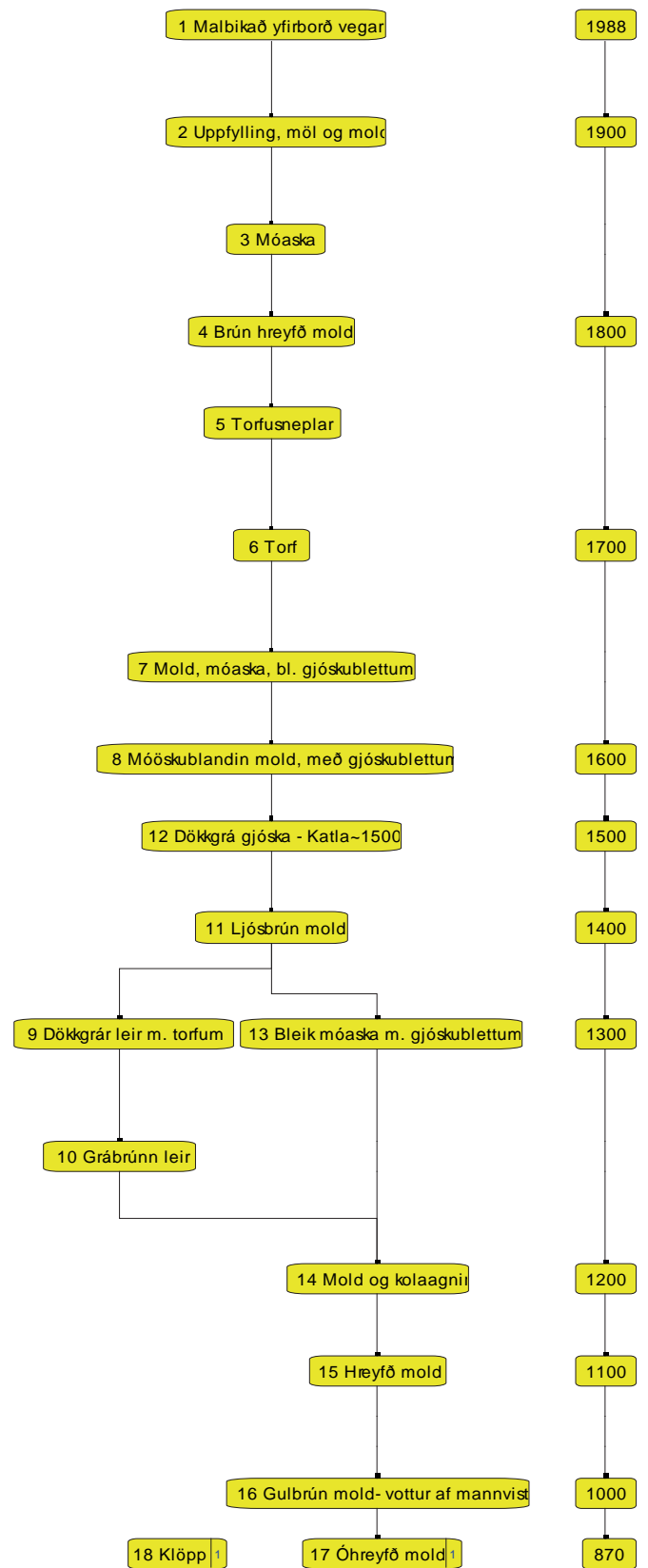
Snið T-1988-4

Snið [6578] vesturbakka svæðisins var mælt upp og teiknað. Það var 11,1 m langt og í því voru allt að 3,4 m þykk mannvistarlæg. Það lá í norður – suður milli hnitanna X139,2/Y÷221,1 og X150,5/Y÷221,5. Sjá skýringu á bls. 23.

Lýsing á einstökum lögum í sniði T-1988-4

- 1 Malbik.
- 2 Mól og grjót, uppfylling undir malbikaðan veg (17).

- 3 *Brún mold*, dálítið móöskublönduð. Efsti hluti jarðvegs í óskráðri gröf sem ekki var grafin fram og tilheyrði lögum 4 og 5 og kistuleifum 6 í sniði T-1988-4.
- 4 *Brún mold*, blönduð mól, móösku og smávegis viðarkolum. Jarðvegur í óskráðri gröf. Tilheyrði lögum 3, 5 og óskráðri kistu, sem var lag 6 í sniðinu.
- 5 *Blönduð mold og móaska*, í óskráðri gröf (25).
- 6 *Viðarleifar*. Hluti af kistu í óskráðri gröf. Sbr. lög 3-5 hér að framan.
- 7 *Brún mold*, dálítið móöskublönduð. Efsti hluti jarðvegs í gröf 105.
- 8 *Brún mold*, blönduð mól, móösku og smávegis viðarkolum. Jarðvegur í gröf 105 (23).
- 9 *Gráleitt, leirkennt lag* í gröf 105 yfir kistunni. Járnútfelling 19 sem lá upp með suðurbakka grafarinnar í þessu lagi (24).
- 10 *Viðarleifar*. Kista 105.
- 11 *Brún mold*, dálítið móöskublönduð. Tilheyrir vesturenda grafar 106 sem var austan sniðsins (21).
- 12 *Brún mold*, dálítið móöskublönduð, úr efsta hluti óskráðrar grafar út við kirkjugarðsvegginn sem var ekki grafin fram. Sjá einnig lög 13-15 (21).
- 13 *Móaska* og viðarkol, þunn linsa (27).
- 14 *Mól*, í óskráðri gröf (28).
- 15 *Brún mold*, blönduð dálitlu af viðarkolum. Líklega jarðvegur í óskráðri gröf, sbr. lög 12-14.
- 16 *Ljósbrún mold* með mól og rauðum múrsteinsbrotum. Rask sem tengist gerð kirkjugarðsveggjarins. Skilin milli þessa lags og lags 28 voru óljós (16).
- 17 *Grjóthleðsla*. Leifar af kirkjugarðsvegg, eða undirstöðum undir kirkjugarðsvegg.
- 18 *Brún mold*. Hugsanlega er þetta smá bil á milli grafa, en skil á milli þessa lags og næstu laga eru afar óljós.
- 19 *Járnútfelling*, neðst við suðurbakka grafar 105.
- 20 *Brún mold*. Sams konar lag og lag 18. Hugsanlega er þetta smá bil á milli grafa, en skil á milli þessa lags og næstu laga eru óljós (22).
- 21 *Brún hreyfð mold*, lítillaga blönduð móösku og kolum (26).

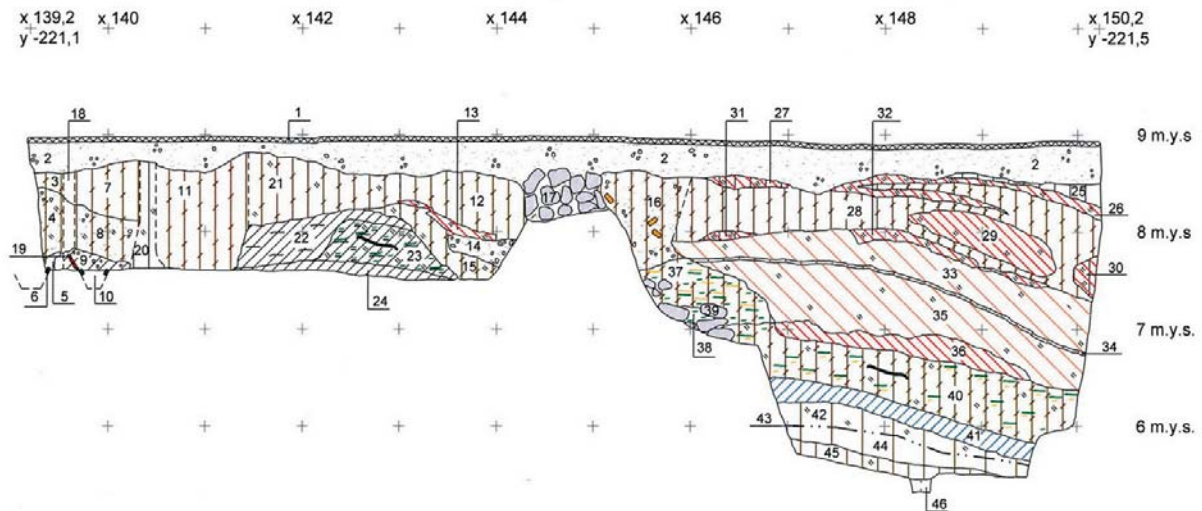

Mynd 28. Greining á innbyrðis afstöðu mannvistarlaga í sniði T-1988-3 og þau sett inn í líklegan tíma-ramma, sem sýndur er lengst til hægri.

Mynd 29. Horft til austurs yfir svæði U14. Norðausturhorn kirkjugarðsveggjarins sést vel vinstra megin á myndinni. Jarðvegur er þarna allur rauðlitaður af móösku og virðist bæjarhóllinn hafa að mestu hlaðist upp úr móösku og byggingaleifum. Mjöll Snæsdóttir stendur á svæði U13 og fjærst er U12. Norðurgafli Bessastadastofu er efst til hægri.

22 Leirkennd mold með mörgum smálinsum af leir, móösku og svartri gjósku (20). 23 Torf, allmargar þunnar leirkenndar linsur. Leifar af torfvegg sem var eldri en 18. og 19. aldar grafirnar í kirkjugarðinum. Í torfinu voru svartar gjóskurendur úr K~1500. Ekkert mannvistarlag tengdist veggnum, sem gæti hafa verið gamall kirkjugarðsveggur (19). 24 Dökkur leir, sams konar og var syðst í sniði T-1988-3 lag 10. Leirinn í kirkjugarðinum var í svipaðri hæð og kisturnar (18). 25 Brún mold. 26 Móaska, rauðbleik, blönduð viðarkolum. 27 Móaska. Þunn rauðbleik linsa. 28 Brún mold, í laginu eru þykkir móöskuhnausar 29 og 30 (13). 29 Móaska. Rauðbleikur hnaus. 30 Móaska. Rauðbleikur hnaus. 31 Móaska. Þunn rauðbleik linsa.	32 Bleik móaska, blönduð viðarkolaögnum (12). 33 Brún mold og móaska. Samskonar lag og lag 35, en aðeins grárar. Töluvert var af viðarkolum í þessu lagi (11). 34 Brún mold, þunn moldarlinsa um 2-5 cm þykkt (10). 35 Brún mold og móaska, töluvert blönduð viðarkolum (9). 36 Bleik móaska (8). 37 Torfmoldir, ljósbrúnar slitru af torfi úr vegg sem hefur hrunið. Hann var hluti af steinhleðslu 39 og lagi 40, sem var sennilega hrun úr veggnum (15). 38 Torfhleðsla, inn á milli steina. Líklega þunnir strengir í veggjarhleðslu (14). 39 Grjóthleðsla. Neðri hluti veggjar, þar sem efri hlutinn var úr torfi, sbr. lag 37 og 38. 40 Torfmoldir, mjög blandað lag sem gæti hafa verið hrun úr torfvegg 37, eða eldri torfvegg.

Mynd 30. Snið T-1988-4 sýnir mannvistarlög í vesturbakka svæðis U14. Lög 22-24 og 37-39 eru leifar af mannvirkjaleifum sem gætu verið frá 15.-16. öld. Lag 17 er kirkjugarðsveggur.

Í laginu voru torfusneplar, smá móöskudreif og viðarkolaagnir. Einnig voru litlar agnir af svartri gjósku úr K~1500. Í miðju laginu var nær hálf metra löng linsa af gjóskunni (7).

- 41 *Brúnt/grábrúnt moldarlag*, leirkenndara en lag 5 (6).
- 42 *Ljósbrún mold* með smávegis viðarkolum í (5).
- 43 *Grátt gjóskulag*, sennilega Miðaldalagið frá 1226. Þykkt lagsins var um 5 mm (4).
- 44 *Ljósbrún mold*, lítillaga blönduð móösku. Sams konar og lag 42 (3).
- 45 *Grábrún mold*. Lagið var næstum óhreyft en í því mátti greina örlitlar viðarkolaagnir. Sama og lag 53 í sniði T-1988-2 (2).
- 46 *Óhreyfð ljósbrún/rauðbrún mold*. Sama og lag 54 í sniði T-1988-2 (1).

Sniðið sýnir að kirkjugarðsveggurinn 17 var sennilega ekki reistur þarna fyrr en á 18. eða 19. öld. Hann var hlaðinn úr grjóti og virðist hafa verið grafið fyrir undirstöðum hans að hluta. Sunnan garðsins voru flest mannvistarlög sundurgráfin af gröfum en rúmlega einum metra sunnar fundust leifar af eldri garði 23 sem hlaðinn hafði verið úr torfi eingöngu. Svart gjóskulag úr K~1500 var í torfinu og það benti til þess að sú hleðsla væri yngri en lagið.

Norðan við vegginn voru mikil og þykk ruslalög, aðallega mynduð af mold og móösku

gamals sorphaugs sem þarna hafði hlaðist upp. Norðanundir kirkjugarðsveggnum á rúmlega tveggja metra dýpi var veggjarhleðsla. Neðri hluti hennar var úr grjóti 39 og sá efri úr torfi 37 og 38. Gjóskublettir úr K~1500 í torfinu bentu til þess að veggurinn væri frá 16. öld eða síðar. Hugsanlega var hann hluti af mannvirki sem stóð norðan við gamla kirkjugarðsvegginn og lá jafnvel upp að honum. Miðaldalagið 43 var á 2,5 metra dýpi.

Grafir á svæði U14

Vestast á svæði U14 komu nokkrar kistur í ljós sem reyndust hafa legið í gröfum í norðausturhorni kirkjugarðsins eftir að hann var stækkaður til norðurs og austurs. Þær fengu númer 104-110 (mynd 32). Þegar svæðið var stækkað um 2 m til suðurs og sniðbakki fjarlægður komu þrjár kistur til viðbótar í ljós. Þær fengu númer 101-103. Hér að neðan verður greint frá gröfunum í réttri númeraröð. Númer og bókstafir innan sviga vísa til flokkunar á kistugerðum og beinum samkvæmt greiningartöflu á bls. 71-74. Númer innan hornklofa vísa til númera viðkomandi kistna í Intrasis gagnagrunninum. Einnig er skrá yfir allar grafirnar á bls. 110-112. Vegna þess að grafið var niður að kistunum með vélgröfum var í fæstum tilvikum hægt að greina útlínur einstakra grafa.

Gröf nr. 101. Kista [1706] var 1,61 m löng, höfðagafi 0,58 m og fótagefl 0,46 m breiður. Hún

var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Útlínur grafarinnar sáust að hluta til á svæði U9 árið 1987. Kistan kom hins vegar fyrst í ljós þegar haftið á milli svæðis U14 og U15 var fjarlægt en hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 102. Kista [1796]. Höfðagafi náði aðeins inn í sniðbakkann á austurhlið svæðisins en þessi hluti bakkans var ekki teiknaður. Kistan var því rétt sunnan við snið T-1988-4. Hún var 1,27 m löng. Höfðagafi var 0,5 m og fótagafi var 0,42 m breiður. Hún var sexstrend og mjókkaði aðeins að til fóta (C3). Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 103. Kista [1797] var 1,41 m löng og 0,5 m breið. Hún var sexstrend með samsíða hliðar (C1).

Gröf nr. 104. Kista [1798] fannst rétt innan við norðausturhorn kirkjugarðsins. Hún var sexstrend og jafnbreið (C1), 1,9 m löng og 0,57 m breið. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 105. Kista [1829] gekk inn í snið T-1988-4. Þó að aðeins hefði verið grafinn fram 0,37 m langur hluti af austasta hluta kistunnar mátti sjá að grunnform kistunnar var sexstrent og mjókkaði til fóta (C3). Fótagaflinn var 0,39 m breiður. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 106. Kista [1828] var innan við norðausturhorn kirkjugarðsins. Hún var 0,98 m löng. Höfðagafinn var 0,37 m og fótagaflinn 0,3 m breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Hún lá þétt við hlið kistu nr. 107 en var ekki opnuð.

Gröf nr. 107. Kista [1799] var rétt innan við norðausturhorn kirkjugarðsins. Hún var sexstrend að grunnformi og mjókkaði til fóta (C3). Lengd kistunnar var 1,93 m. Breidd höfðagafis var 0,67 m og fótagafis 0,5 m. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 108. Kista [1800] var kassalaga og með samsíða hliðar (A1). Hún var 0,65 m löng og 0,3 m breið. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 109. Kista [1801] fannst rétt innan við norðausturhorn kirkjugarðsins (mynd 33). Hún var 1,8 m löng. Höfðagafi var 0,63 m breiður og fótagafi var 0,48 m breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Lokið var með einföldum sveigðum sneiðingi. Viðurinn var fremur illa farinn. Í kistunni lá fullorðinn

einstaklingur. Hendur voru krosslagðar í skauti (B1).

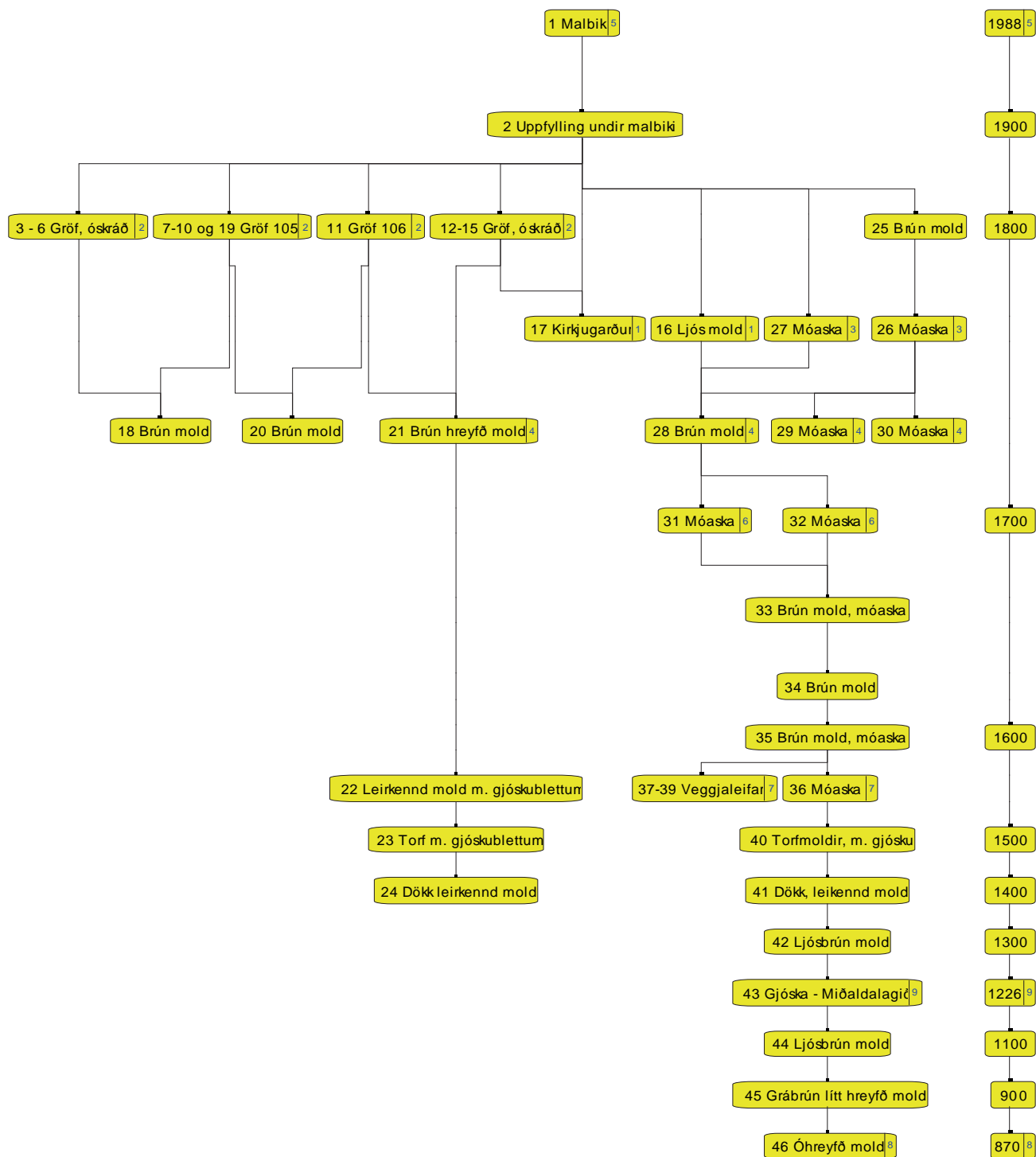
Gröf nr. 110. Kista [1802] lá rétt austan við snið T-1988-4 í norðausturhorni kirkjugarðsins. Lengd hennar var 1,94 m. Hún var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Breidd höfðagafis var 0,64 m og fótagafis 0,45 m. Kistan var ekki opnuð.

Uppgriftarsvæði 15

Svæði U15 [5761] var undir vegstæði heimkeyrslunnar að Bessastöðum, norðan kirkjunnar, og lá vestur frá hliði og upp á bæjarhólinn. Svæðið var um 61 m langt og rúmlega 6 m breitt. Þegar komið var upp á hólinn þar sem bílastæðin eru, breikkaði það lítilsháttar til suðurs, en mest þó til norðurs og var þar tæplega 14 m breitt. Þar náði það yfir nyrsta hluta svæðis U9, sem grafið var ofan af 1987. Svæðið var samtals um 446 m².

Eins og á hinum svæðunum var vélgrafa notuð til þess að fjarlægja uppfyllingu og efstu mannvistarlögin af svæðinu áður en byrjað var að hreinsa ofan af minjunum. Þarna kom í ljós nyrsti hluti kirkjugarðsins og leifar af norðurvegg hans. Undirstöður hans voru hlaðnar úr grjóti. Hér á svæði U15 komu í ljós 65 líkkistur (sjá mynd 36). Flestar tilheyrðu líklega í þeim hluta kirkjugarðsins sem var stækkaður til norðurs og austurs um eða eftir aldamótin 1800. Við kortlagningu kirkjugarðsins var látið nægja að greina útlínur á líkkistunum. Þar sem ekki var hægt að gera ítarlega rannsókn á hverri einstakri gröf voru kisturnar sem hreinsað var frá myndaðar úr um 10 m háum loftmyndurni. Til þess að hægt væri skrá grafirnar út frá loftmyndum var staðbundið hnitakerfi frá 1987 framlengt til vesturs að norðausturhorni kirkjunnar. Frá norðurhlið kirkjunnar voru lagðar út þrjár línur samsíða kirkjunni, 12 m, 14 m og 16 m norðan við hana og krossar settir niður í kirkjugarðinn með tveggja metra millibili. Þannig fékkst allgott yfirlit yfir kisturnar á svæðinu sem fengu hlaupandi númer.

Gröfum sem fundust á svæðum U9 og U10 árið 1987 hafði verið gefin númer frá 1 til 29, auk þess sem fjögur númer (100, 111-113) bættust við í úrvinnslu. Árið 1988 voru kistur á svæði U15, efst og austast á hólnum, númeraðar frá 30

Mynd 31. Greining á innbyrðis afstöðu mannvistarlaga í sniði T-1988-4 og staðsetning þeirra innan tímaramma, sem sýndur er lengst til hægri. Greiningin sýnir að mannvirki voru ekki reist á svæði U14 fyrr en á 15. öld. Kirkjugarðurinn er vart eldri en frá síðari hluta 18. aldar og grafirnar frá um 1800.

og hækkuðu númerin til vesturs niður að hliðinu þar sem efsta númerið var 94. Mold var hreinsuð ofan af hverri kistu, lokinu lyft af flestum þeirra og grunnupplýsingar um lengd, breidd og lögur voru skráðar. Kistur barna voru þó ekki opnaðar. Sumar beinagrindur voru illa farnar en mjög

margar kistur og beinagrindur sem í þeim lágu voru vel varðveittar. Vegna þess að flestar grafirnar virtust ekki hafa verið eldri en 100-150 ára gamlar þótti ekki við hæfi að hrófla frekar við beinunum. Þau voru því ekki grafinn upp. Enda þótt beinafræðingur væri ekki til staðar til að

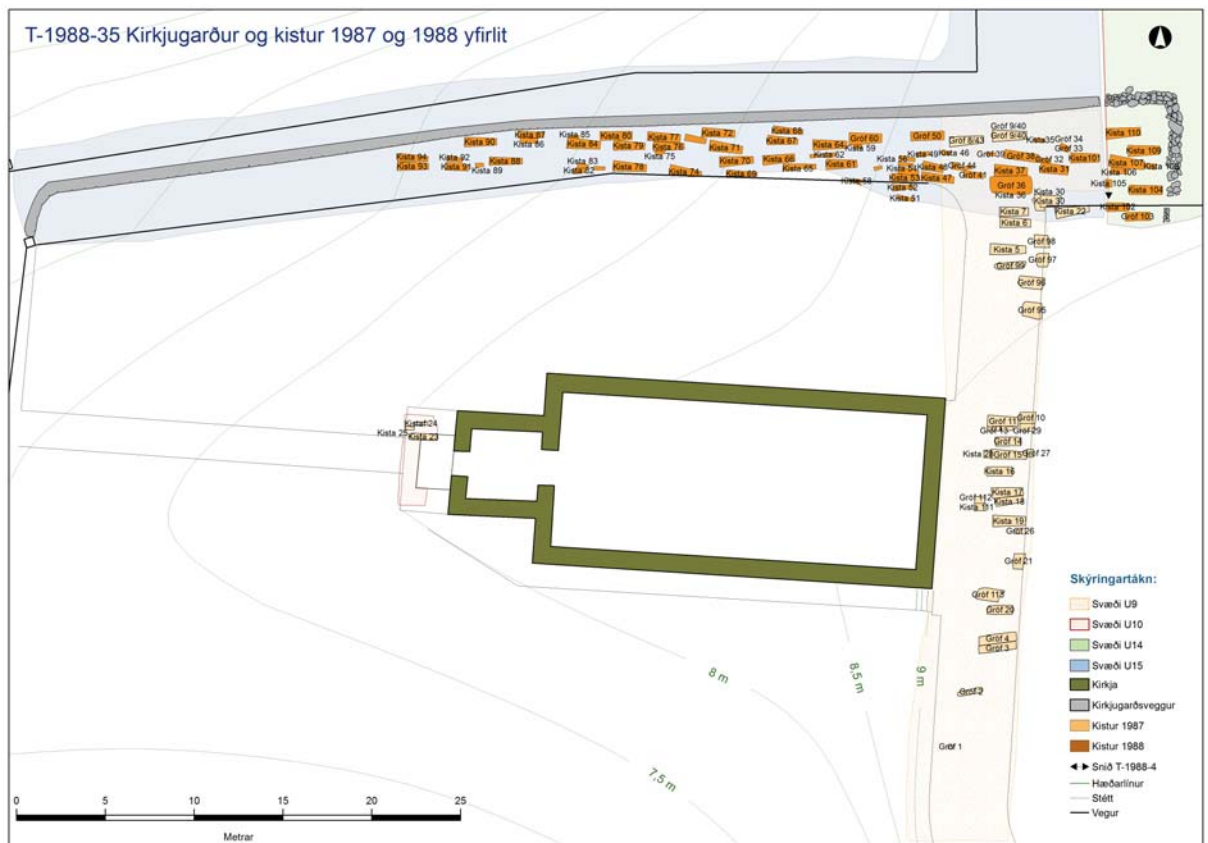
Mynd 32. Loftmynd af suðvesturhorni svæðis U14. Grjóthleðslan sýnir leifar norðausturhorns kirkjugarðsveggjarins. Innan hans eru kistur nr. 104-110, talið frá vinstri. Kistur nr. 102 og 103 fundust rétt sunnan við 105, þegar svæðið var stækkað til suðurs. Ljóst er að kirkjugarðurinn var hér fullnýttur.

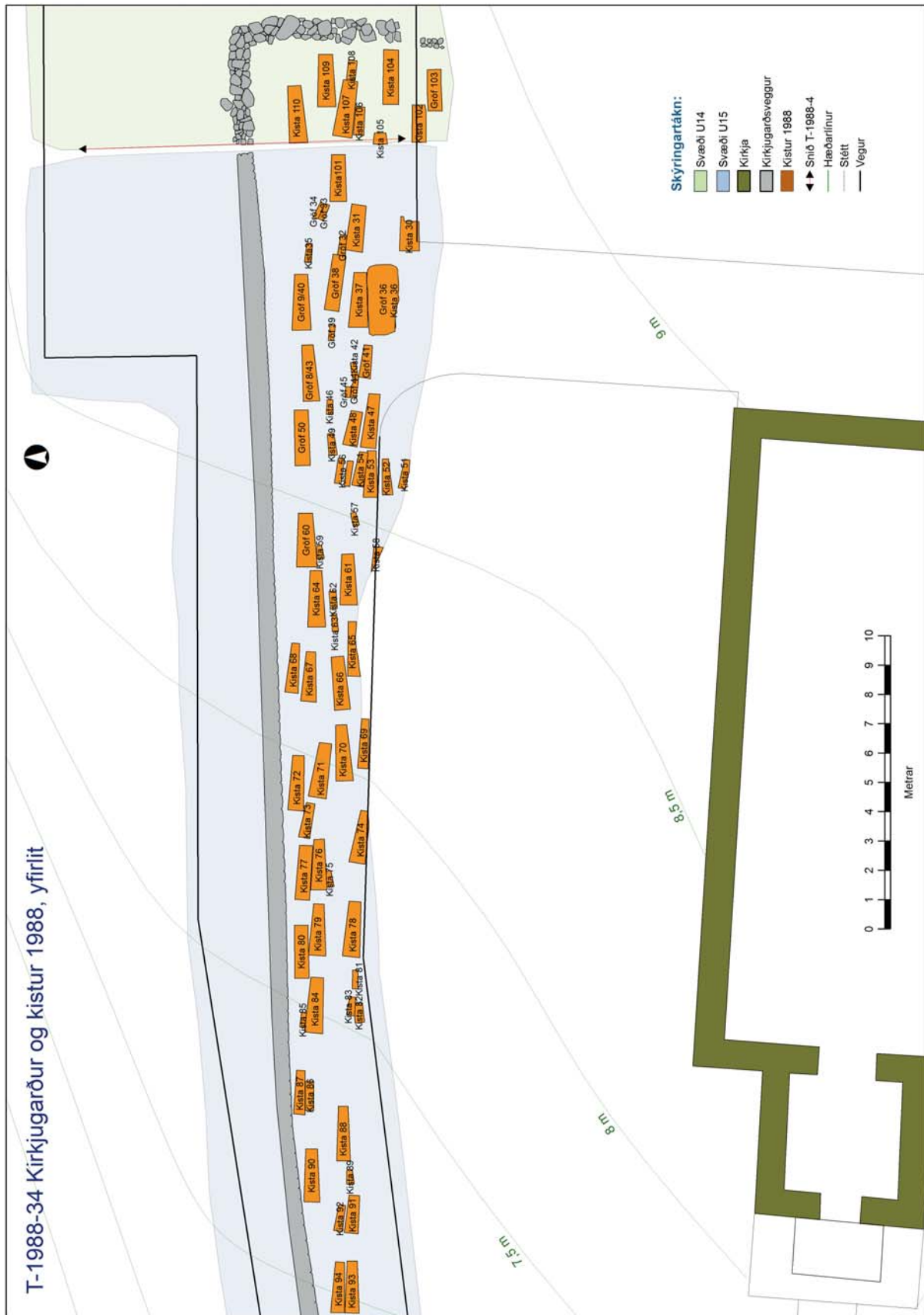
Mynd 33. Nærmynd af kistu 109. Miðfjöl loks hefur verið lyft af kistunni.

Mynd 34. Kistur 36-56 á uppgraftarsvæði 15. Steinar úr hleðslu norðurveggjar kirkjugarðsins sjást neðst til hægri. Krossarnir ofarlega til hægri eru 12 m norðan kirkju, krossar neðarlega fyrir miðju eru 14 m norðan við kirkju og neðst eru krossar 16 m norðan við kirkju.

Mynd 35. Kort sem sýnir 114 grafir og kistur sem fundust við uppgröftinn á Bessastöðum. Kistur sem fundust 1987 á svæði U9 austan kirkjunnar og U10 við kirkjutröppurnar eru hér sýndar í ljósbrúnum lit. Kistur sem fundust árið 1988 á svæðum U14 og U15 eru í brúnum lit. Þar fannst einnig norðurhluti kirkjugarðsveggjarins. Sjá einnig stærri mynd á bls. 133.

Mynd 36. Norðurhluti gamla kirkjugarðsins og grafir sem fundust undir heimreiðinni norðan kirkjunnar árið 1988, á svæðum U14 og U15.

Mynd 37. Yfirlit yfir austasta hluta svæðis U15 þar sem sjá má kistur 30-45.

greina beinin voru ýmsar athugasemdir um beinin skráðar á vettvangi.

Norðan við grafirnar fundust leifar kirkjugarðsveggjarins, eða undirstöður hans (mynd 36). Á teikningu frá 1720, sem er elsta mynd sem til er af Bessastaðakirkju, er kirkjugarðsveggurinn sýndur sem garður hlaðinn úr torfi (sjá mynd 70 á bls. 69). Ekki fundust neinar leifar af þessum kirkjugarðsvegg og er því líklegast að hann hafi ekki náð svo langt til norðurs á þessum tíma, að hann hafi lent undir heimreiðinni. Þar sést einnig að austurhlið kirkjugarðsveggjarins lá að austurgafli timburkirkjunnar, enda var þá álma amtmanns enn uppistandandi skammt austan við hana. Það er m.a. ástæðan fyrir því að grafir sem þar fundust eru taldar vera yngri.

Hér að neðan er lýsing á líkkistum sem komu í ljós á svæði U15 og innihaldi þeirra.

Grafir á svæði U15

Á svæði U15 komu í ljós 65 kistur. Tvær kistur höfðu áður fengið númer þegar komið var niður á þær við rannsóknina 1987.

Gröf nr. 30/100. Gröf [1692] kom að hluta til í ljós 1987 við norðurenda sniðs T-1987-26 á

svæði U9, og fékk þá númer 100, sbr. lag 116 í því sniði (Guðmundur Ólafsson, 2010:226). Þegar kistur á svæði U15 voru hreinsaðar fram og gefin númer kom í ljós að kista 30 hafði verið í gröf 100. Kista [1555] náði rúmlega 1 m út undan austurbakka svæðisins. Höfðagafli var 0,69 m breiður. Kistan mjókkaði að fótagafli og var kistulagið sexstrent, bæði á hliðum og göflum (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Þegar svæðið var stækkað til austurs var grafið ofan af austasta hluta kistunnar án þess að umbúnaður þar væri skoðaður.

Gröf nr. 31. Kista [1792] var 1,58 m löng. Höfðagafli var 0,6 m breiður og fótagafli 0,5 m breiður. Kistulagið var sexstrent á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Gröfin lá undir steinahrúgu sem tilheyrði mannvirki 15 á svæði U9 og er því eldri en það. Steinahrúgan, sem rannsökuð var 1987, þótti óvenjuleg vegna þess að í henni lágu allmargar fiskasleggjur (Guðmundur Ólafsson, 2010:90-91).

Gröf nr. 32. Kista [1795] lá aðeins inn undir grafir 31 og 38, og er því eldri en þær. Hún var sexstrent á hliðum og göflum og mjókkaði aðeins

Mynd 38. Horft ofan á kistu 36. Miðjuþjöl á loki hefur verið fjarlægð og liggur við hlið kistunnar. Kista 37 er ofst á myndinni. Lokið hefur fallið inn í kistuna.

til fóta (C3). Hún náði um 0,7 m út undan gröf 38 og 0,25 m út undan gröf 31. Utanmál hennar voru um 0,71-0,75 m að lengd, höfðagafl 0,27 m og fótagafl 0,21 m. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 33. Kista [1793] var 0,57 m löng, 0,21 m við höfðagafl og 0,15 m breið við fótagafl. Hún var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3).

Gröf nr. 34. Kista [1704] var 0,57 m löng, 0,20 m við höfðagafl og 0,13 m breið við fóta-

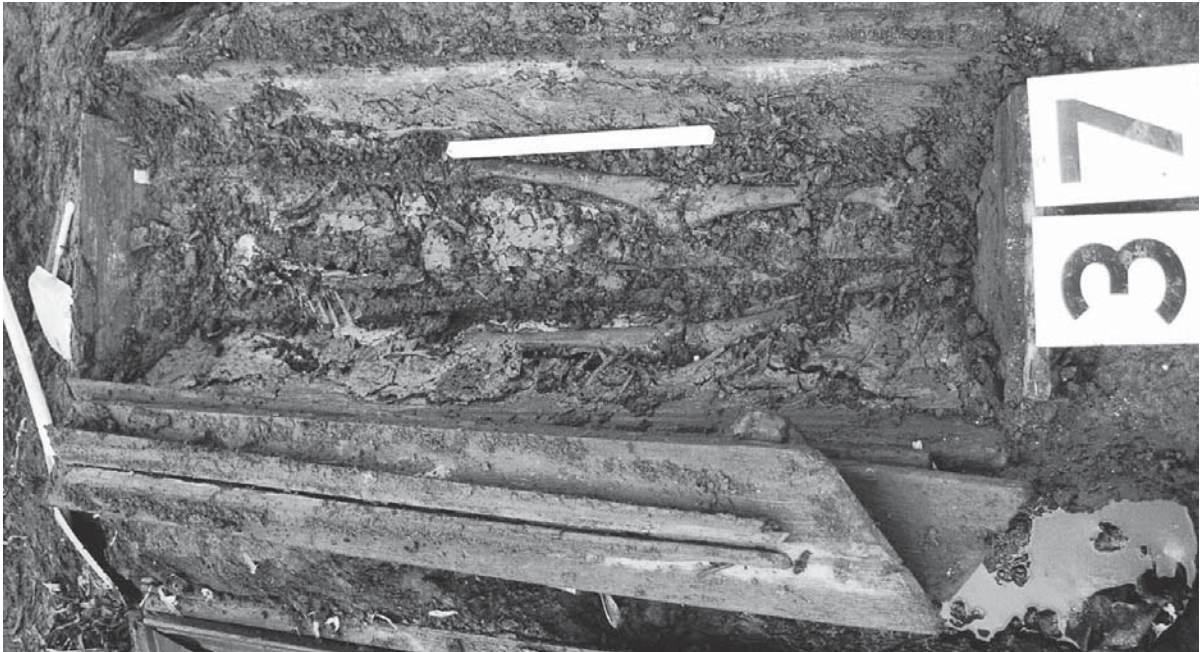
gafl. Hún var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Vesturhluti kistunnar lá inn undir kistu 33.

Gröf nr. 35. Kista [1794] var 0,65 m löng, 0,23 m breið við höfðagafl og 0,2 m við fótagafl. Hún var sexstrend og mjókkaði örlítið til fóta (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 36. Kista [1695] var úr eik og var vandaðasta kistan sem fannst í kirkjugarðinum (mynd 38). Hún var einnig grafin aðeins dýpra en nálægar kistur. Kistan var 1,95 m að utanmáli og 1,85 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,62 m

Mynd 39. Nærmynd af útskornu skrauti á kistuloki og höfuðgafl kistu 36. Á loki ris blómateinungur upp úr krossi og á gafl er hjarta á milli útskorinna laufa.

Mynd 40. Kista 37 þegar loki hennar, sem sést neðst, hafði verið lyft af.

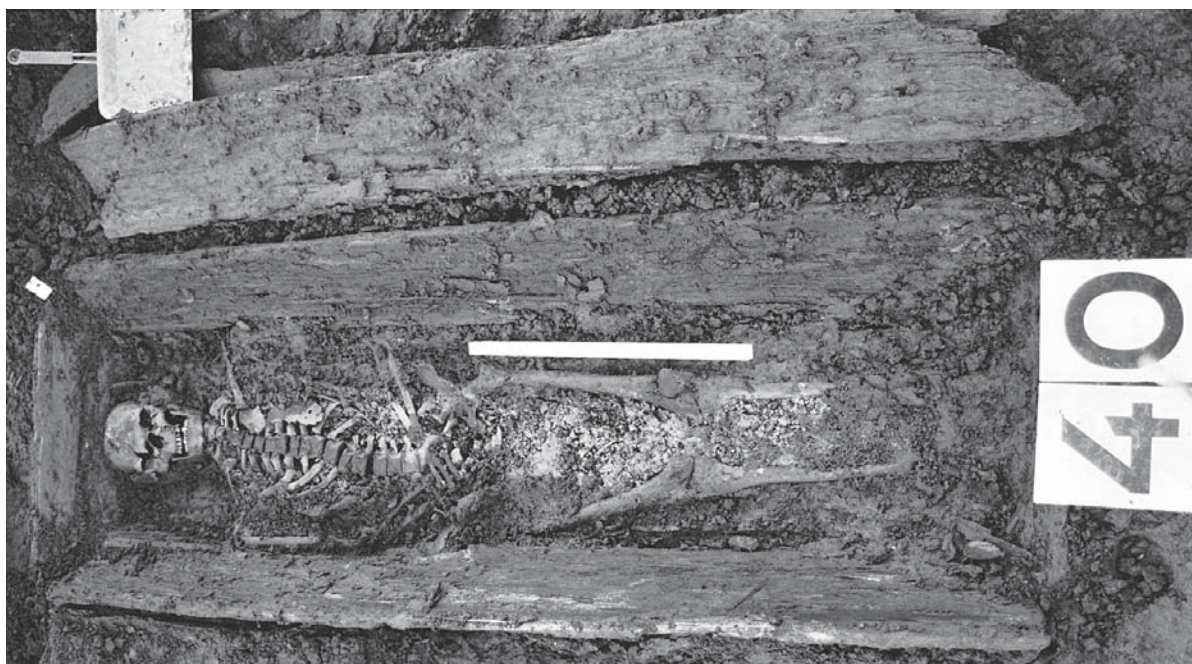
breiður og fótagafl 0,41 m. Hún var sexstrend að grunnformi (C3), þó að lokið hafi verið með bogadregnum skrautprófil, og hún mjókkaði til fóta. Eftir endilangri miðfjöl loksins voru mörkuð þrjú djúp strik og ofan á henni var komið fyrir útskornu tréblómi til skrauts (mynd 39). Samskonar útskorið blaðmynstur var á höfðagafli kistunnar og hverfðust blöðin um útskorið hjarta (Þjms 1988-213-294). Kistan var svartmáluð

að utanverðu, eins og flestar kistur sem fundust norðan við kirkjuna, enda er talið var að fram yfir 1900 hafi kistur oftast verið dökkmálaðar (Árni Björnsson, 1996:395). Svarti liturinn sást hins vegar ekki eins vel á neinni annarri kistu, sennilega vegna þess að aðrar kistur voru úr lélegra efni sem málning entist ekki eins vel á.

Beinagrindin var fremur illa farin. Efri hryggjarliðir voru t.d. úr lagi færðir og höfuðkúp-

Mynd 41. Kista 38 þegar lokinu, sem sést neðst, hafði verið lyft af. Gaflstykki loksins liggur ofan á fjölinni. Hendur lágu í skauti og fætur voru samsíða.

Mynd 42. Bein í líkkistu 9/40 eru líklega af fullorðnum karlmanni.

an var mölbrotin. Lærleggir voru 0,43 m langir. Hendur voru í skauti (B) og fætur lágu ekki alveg samsíða heldur voru aðeins uppdregnir til hægri. Lag af hefilspónum lá á kistubotni.

Gröf nr. 37. Kista [1696] var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Utanmál kistunnar voru 1,86 m að lengd, höfðagafll var 0,67 m og fóttagafl 0,43 m. Að innanmáli var hún 1,75 m löng, höfðagafll var 0,55 m breiður og fóttagaflinn 0,36 m. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit (mynd 40).

Beinagrindin var mjög illa farin, einkum efri hluti líkamans. Höfuðkúpan var brotin og mjaðmagrindin var fallin saman. Eina mælanlega beinið var lærleggur sem var 0,45 m langur. Handastelling varð ekki greind með vissu en einna helst virtist sem hendur hafi legið í skauti (B eða B1). Fætur voru beinir og samsíða. Kistubotninn var þakinn hefilspónum.

Gröf nr. 38. Kista [1553] sem var að hluta til fallin saman, var sexstrend og mjókkaði aðeins til fóta (C3). Lengd hennar var 1,92 m, breidd höfðagaflls 0,51 m og fóttagafl 0,45 m. Að innanmáli var kistan 1,7 m löng, höfðagafll 0,45 m breiður og fóttagafl 0,34 m (mynd 40). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Andlitsbein voru öll brotin. Kjálkinn var lítill og engar holur voru sýnilegar í tönnum.

Hryggjarliðir voru lausir og úr lagi færðir og mjaðmagrindin var brotin. Lærleggur var 0,41 m langur. Hendur lágu í kross í skauti (B1) og fætur voru samsíða og beinir (mynd 41).

Gröf nr. 39. Kista [1670] var sexstrend með samsíða jafnbreiðum hliðum (C1). Utanmál kistunnar voru 0,55 m að lengd og 0,19 m að breidd. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 40/9. Gröfin kom fyrst fram í prufuholu [5009] sem grafin var 1987. Þá var komið niður á vesturenda kistunnar við höfðagafllinn sem fékk númer 9. Kistan var grafin fram að fullu árið 1988 og var þá gefið númer 40 [1693] (mynd 42). Þegar gerð var yfirlitsteikning af öllum gröfunum á svæðinu kom í ljós að kistur 9 og 40 voru í raun sama kista. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Að utanmáli var kistan 1,92 m að lengd, höfðagafll var 0,67 m breiður og fóttagafl 0,45 m breiður. Innanmál kistunnar voru 1,82 m að lengd, höfðagafll 0,46 m að breidd og fóttagafl 0,39 m breiður.

Beinagrindin var heilleg þótt beinin væru allmorkin. Hauskúpa og mjaðmagrind voru brotin. Hendur lágu krosslagðar í skauti (B1). Fætur voru beinir og samsíða. Lærleggur beinagrindar

Mynd 43. Beinleifar í líkkistu 43/8. Hendurnar lágu í skauti.

var 0,43 m langur. Málmhnappur og meðfylgjandi klæðisleifar (Þjms 1988-213-284, sjá mynd 80) sem voru fastar við hryggjarlið beinagrindarinnar bentu til þess að líkið hefði verið klætt í fót.

Gröf nr. 41. Kista [1671] var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Að utanmáli var kistan 1,12 m löng. Höfðagafl var 0,41 m breiður og fótagafl 0,29 m. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Kistan var ekki opnuð.

Gröf nr. 42. Kista [1672] var sexstrend og með samsíða hliðar (C1). Gröf 44 virðist hafa skorið aðeins af vesturenda kistunnar. Hún hefur því líklega verið um 0,6 m löng og tæplega 0,2 m breið. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 43/8. Gröf þessi sást í könnunarskurði [5009] sem grafinn var í reit X142/Y÷228 á svæði U9 árið 1987. Þá var komið niður á 0,8 m af austasta hluta hennar. Samkvæmt sniði sem skissað var upp í dagbók var sjálf gröfin um 0,7 m breið. Kista [1675], sem var á um 1,2 m dýpi, hafði lent nyrst í gröfinni og hafði lokið fallið inn. Syðst var 0,14 m breitt bil út í svart mannvistarlag sem gröfin hafði verið grafin í gegnum. Yfir kistunni var tvískiptur ofanímokstur. Annars vegar dökkt lag sem kom úr dökku mannvistarlagi og hins vegar brúnt moldarlag, blandað móösku, sem gröfin hafði líka farið í gegnum. Efst var um 0,4 m þykkt malarlag, uppfylling gömlu

aðkeyrslunnar. Þegar svæði U15 var opnað árið 1988 kom öll kistan í ljós og fékk þá númerið 43 (mynd 43). Í úrvinnslu kom í ljós að kista 8 og 43 var sama kistan (sjá Guðmundur Ólafsson, 2010:98).

Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Að utanmáli var hún 1,92 m að lengd. Breidd höfðagafls var 0,57 m og breidd fótagafls var 0,4 m. Innanmál kistunnar voru 1,8 m að lengd, breidd höfðagafls 0,41 m og fótagafls er 0,3 m.

Miðfjöl loksins var 0,14 m breið til fóta og skáhlíðarnar tvær voru a.m.k. 0,12 m breiðar til fóta. Gafilstykkið til fóta var um 0,3 m langt að ofan, 0,12 m langt að neðan og a.m.k. 0,12 m að hæð. Fjalir loksins virtust hafa verið um 0,02 m að þykkt. Neðri hluti kistunnar var gerður úr 25 mm þykkum borðum. Kistunaglarnir voru ferstrendir með flötum hliðum á tvo vegu, um 0,05 m langir. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Hún er líklega frá um 1800 eða frá 19. öld.

Beinagrindin var heilleg. Helstu einkenni á höfuðkúpu voru þau að eyrnabein voru stórvaxin, brúnabogi við nefbein var hvass og hnakkabein var þykkt. Hendur lágu í skauti (B). Fætur voru beinir og samsíða. Leifar af vefnaði voru við mjaðmirnar þar sem hendurnar komu saman. Lærleggur var 0,44 m langur.

Mynd 44. Beinagrind í kistu 47. Neðst eru leifar af loki og gaffli. Efst er gröf 48 óopnuð.

Gröf nr. 44. Kista [1673] var sexstrend og með samsíða hliðar (C1) um 0,64 m löng og 0,2 m breið. Austasti hluti kistunnar var illa farinn og nokkuð skaddaður og gröfin virðist hafa verið grafin yfir vesturenda kistu 42. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 45. Kista [1674] var 0,37 m löng og 0,18 m breið. Kistulagið varð ekki greint með vissu en virtist kassalaga og með samsíða hliðar (A1). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 46. Kista [1669] var 0,5 m löng og 0,2-0,25 m breið. Hún var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 47. Kista [1660] var 1,85 m löng að innanmáli. Höfðagafli var 0,43 m breiður og fóttagafli 0,38 m breiður (mynd 44). Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3).

Beinagrindin, sem var af fullorðnum einstaklingi. Hún var tiltölulega heilleg en mjaðmagrind og höfuðkúpa voru þó brotin. Mjaðmarskora (e. *sciatic notch*) var lítil. Á enni var brúnabogi hvass við nefbein. Hægri hendi lá yfir skaut, eins og hendur hefðu upphaflega verið lagðar þar í

kross (B1), en nú lá vinstri hendi niður með síðunni. Fætur voru beinir og samsíða. Lærleggur var 0,46 m langur.

Gröf nr. 48. Kista [1661] var 1,2 m löng. Höfðagafli var 0,49 m og fóttagafli 0,39 m breiður. Kistan var sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3).

Gröf nr. 49. Kista [1662] var 0,74 m löng, höfðagafli 0,29 m og fóttagafli 0,25 m breiður. Kistan var sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 50. Kista [1663] var 1,77 m löng að innanmáli. Höfðagafli var 0,41 m og fóttagafli 0,38 m breiður. Kistan var sexstrend á allar hliðar og mjókkaði aðeins til fóta (C3). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit (mynd 45).

Lærleggur var 0,41 m langur. Kista og beinagrind hölluðu til hægri. Hryggjaliðir voru þar af leiðandi eilítið úr lagi færðir. Höfuðkúpan var brotin en nokkuð vel varðveitt. Eyrnabein voru lítil en augabrúnir voru hvassar. Mjaðmarskora (e. *sciatic notch*) var víð. Hendur lágu niður með hliðum og fætur voru beinir og samsíða.

Gröf nr. 51. Kista [1664] stóð út úr suðurbakka svæðisins og var 1 m löng. Austurgafll náði um 0,25 m út úr bakka en vesturgafll um 0,15 m. Miðfjöll loksins hafði fallið inn. Ekki var hreinsað frekar frá kistunni en hún virtist hafa verið sexstrend á allar hliðar og haft samsíða langhliðar (C1).

Gröf nr. 52. Kista [1659] kom fram við suðurbakka svæðisins. Lokið var að mestu eytt, þannig að beinin í kistunni voru sýnileg. Kistan virtist hafa verið sexstrend á allar hliðar og mjókkað til fóta (C3). Hún var 1,24 m löng, höfðagafll var 0,36 m breiður og fóttagafll 0,2 m.

Beinin voru ekki hreinsuð fram en af því sem sást virtust hendur hafa verið lagðar í skaut (B) og fætur lágu beinir og samsíða.

Gröf nr. 53. Kista [1665] var 1,6 m löng, sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Höfðagafll var 0,5 m breiður og fóttagafll 0,3 m. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit. Kistan, sem lá inn undir kistu 54, var ekki opnuð.

Gröf nr. 54. Kista [1666] var 1,18 m löng, 0,41 m breið við höfðagafll og 0,3 m við fóttagafll. Kistan var sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Á henni mátti greina leifar af svörtum lit. Hún lá yfir kistu 53 og var ekki opnuð.

Gröf nr. 55. Kista [1667] var 0,87 m löng og 0,20 m breið. Hún var fremur illa farin en var

greinilega sexstrend á allar hliðar og virtust hliðarnar vera samsíða (C1). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit en hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 56. Kista [1668] var 0,88 m löng og 0,23 m breið. Hún var nokkuð illa farin, en var greinilega sexstrend og virtust hliðarnar vera samsíða (C1). Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Gröf nr. 57. Kista [2657] var 0,45 m löng og 0,22 m breið. Hún var svo illa farin, svo að lögun hennar var ekki alveg ljós. Hún virtist þó einna helst hafa verið sexstrend og mjókkað aðeins til fóta, þar sem hún var 0,18 m breið.

Gröf nr. 58. Kista [2658] stóð að hluta til út úr suðurbakka svæðisins og sást þar í 0,89 m langan og 0,33 m breiðan hluta af norðaustur horni hennar. Kistan var sexstrend og virtist mjókka til fótanna (C3). Hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 59. Kista [2660] var 0,46 m löng, höfðagafllinn 0,24 m breiður og fóttagafll 0,18 m. Hún var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3).

Gröf nr. 60. Kista [2661] var sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Að utamáli var hún a.m.k. 1,84 m að lengd. Lagna-skurður hafði skaddað austasta hluta kistunnar. Breidd höfðagaflls var 0,72 m og fóttagaflls var 0,49 m. Greina mátti leifar af svörtum lit á kistu.

Mynd 45. Bein í kistu 50. Efst eru leifar af lok- og gaffljöllum.

Mynd 46. Yfirlitsmynd af kistum 46-65 í kirkjugarði á svæði U15. Efst eru leifar norðurhliðar kirkjugarðsins.

Lokið var ekki tekið af en sjá mátti að fætur lágu beinir og samsíða.

Gröf nr. 61. Kista [2693] var 1,74 m löng að utanmáli og 1,68 m að innanmáli. Höfuðgaffl var

0,61 m breiður að utanmáli og 0,46 m að innanmáli. Fótagafl var 0,4 m breiður að utanmáli og 0,32 m að innanmáli. Kistan var sexstrend, þó að gaflar virtust vera óvenju brattir, og mjókkaði til

Mynd 47. Yfirlitsmynd af líkkistum 65-76 á svæði U15.

Mynd 48. Beinagrind í kistu 61, með hendur í skauti og samsíða fætur.

fóta (C3). Hefilspænar voru á kistubotni. Á kistunni mátti greina leifar af svörtum lit.

Beinagrindin var heilleg. Mjaðmarskoran (e. *sciatic notch*) var víð og brúnabogi við nefbein var ávalur. Eyrnabein voru fremur stór. Hendur lágu krosslagðar í skauti (B1) og fætur voru

beinir og samsíða. Lærleggur var 0,415 m langur (mynd 48).

Gröf nr. 62. Kista [2659] var 0,61 m löng og 0,25 m breið, sexstrend og virtust hliðar vera samsíða (C1). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni.

Mynd 49. Beinagrind í kistu 64. Vinstri hendi liggur í skauti en hægri hendi á lend.

Mynd 50. Bein í kistu 67. Hendur eru á lendum og fætur samsíða.

Gröf nr. 63. Kista [2663] var 0,63 m löng, Höfðagafli var 0,21 m breiður og fótagafl 0,17 m breiður. Hún var sexstrend og mjókkaði aðeins til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni.

Gröf nr. 64. Kista [2662] var 1,9 m löng að utanmáli og 1,80 m að innanmáli. Höfðagafli var 0,61 m breiður að utanmáli og 0,57 m að innanmáli. Fótagafl var 0,4 m breiður að utan og 0,36 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði lítillega til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni (mynd 49).

Beinagrindin var nokkuð illa varðveitt. Höfuðkúpan var þó heilleg. Brúnabogar hennar voru hvassir við nefrót, eyrna- og hnakkabein voru lítil. Vinstri hendi lá í skauti en hægri hendi virtist liggja á lend. Hugsanlega hefur hún færst úr stað. Mjaðmagrindin var bæði illa varðveitt og brotin. Hið sama átti einnig við um vinstri handleggjabein og báða lærleggi. Fætur voru beinir og samsíða. Lærleggur var um 0,5 m langur. Þetta var fullorðinn einstaklingur.

Gröf nr. 65. Kista [2689] var 1,87 m að lengd. Breiddin var ekki greind nákvæmlega, því að suðurhlíð kistunnar lá innundir suðurbakka uppgraftarsvæðisins. Að vestan var 0,45 m breiður hluti af höfðagafli sýnilegur og að austanverðu 0,28 m af fótagafl. Kistan var sexstrend (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni, sem var ekki opnuð.

Gröf nr. 66. Kista [2690] var 1,82 m að lengd að utanmáli og 1,79 m að innanmáli.

Höfðagafli var allt að 0,51 m breiður að utanmáli og 0,45 m að innanmáli. Fótagafl var 0,44 m að breiður að utan og 0,42 m að innanmáli. Kistan var sexstrend, og mjókkaði nokkuð til fóta, en gaflarnir virtust vera brattari og voru hugsanlega beinir (C2). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinir voru illa farin og höfuðkúpan samanpressuð. Tennur voru þó heilar. Hendur lágu í skauti og fætur voru beinir og samsíða (mynd 51).

Gröf nr. 67. Kista [2691] var 1,70 m löng að utanmáli og 1,67 m að innanmáli. Höfðagafli var allt að 0,51 m breiður að utanmáli og 0,45 m að innanmáli. Fótagafl var 0,32 m breiður og 0,25 m að innanmáli. Hefilspæinir voru á kistubotni. Kistan var sexstrend, og mjókkaði til fóta, en gaflarnir virtust vera brattari og voru hugsanlega beinir (C2). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinagrindin var heilleg. Tennur voru heilar, en nokkrar framtennur vantaði. Hendur lágu í skauti (B) og fætur voru beinir og samsíða (b). Mjaðmagrindin var brotin. Lærleggur var 0,4 m langur (mynd 50 og 51).

Gröf nr. 68. Kista [2692] var 1,7 m löng, höfðagafli var 0,45 m breiður og fótagafl var 0,27 m. Kistan var sexstrend, mjókkaði nokkuð til fóta, en gaflarnir virtust vera brattari og voru hugsanlega beinir (C2). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni, sem var ekki opnuð (mynd 51).

Gröf nr. 69. Kista [2664] stóð að hluta til út úr suðurbakka uppgraftarsvæðisins. Sýnileg

Mynd 51. Kistur 66, 67 og 68 á svæði U15. Neðst til hægri sést í hornið á kistu 65.

lengd kistu var 1,70 m en aðeins vantaði á austurgafflinn, sem var undir bakkanum. Af vesturgafflinum sáust 0,35 m og 0,25 m af fótagaflvi við austurenda. Gerð kistunnar varð ekki greind með vissu en virtist helst hafa verið með ljósberalagi (B). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni.

Gröf nr. 70. Kista [2665] var 1,91 löng að utanmáli og 1,84 m að innanmáli. Höfðagafl var allt að 0,55 m að utanmáli og 0,48 m að innanmáli. Fótagafl var 0,38 m breiður að utanmáli og 0,36 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinir, sem voru nokkuð vel varðveitt. Á höfuðkúpu voru hvassir brúnabogar við nefrót og saumar vel grónir. Miklir samgróningar voru á milli liða og voru fjórir neðstu liðir tærðir. Tennur voru litlar og mjög slitnar. Hendur lágu í skauti. Fætur voru beinir en nokkuð gleiðir (mynd 52).

Gröf nr. 71. Kista [2666] var 1,86 m löng og 1,78 m að innanmáli. Höfðagafl var allt að 0,59 m breiður og 0,55 m að innanmáli. Fótagafl var

0,41 m breiður og 0,3 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinir voru sæmlega vel varðveitt en höfuðkúpan brotin. Lokkar af ljósu hári voru enn sýnilegir. Tennur voru heilar og var innsti jaxlinn að koma upp. Neðri hluti beinagrindar var ver farin morkinn og nokkuð illa varðveittur. Hendur lágu niður með síðum og fætur voru samsíða og beinir (mynd 52).

Gröf nr. 72. Kista [2667] var 1,9 m löng og 1,85 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,55 m breiður og 0,49 m að innanmáli. Fótagafl var 0,41 m breiður og 0,37 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinir voru heil og vel varðveitt. Mikið ljóst hár var á höfði. Á höfuðkúpu voru brúnabogar fremur hvassir við nefrót. Eyðing var í beini við tvær tennur í neðri kjálka, eftir mikla tannholdssýkingu. Hendur lágu í skauti og fætur voru samsíða og beinir (myndir 52-53).

Gröf nr. 73. Kista [2668] var 1,2 m að lengd. Breidd höfðagafls var 0,38 að utanmáli og

Mynd 52. Þrjár kistur, 70-72, þar sem lokinu hefur verið lyft af.

Mynd 53. Höfuðkúpa með leifum af hári í kistu 72. Einnig sjást merki alvarlegrar tannrótariðgerðar á neðri kjálka.

Mynd 54. Yfirlitsmynd af líkkistum 72-79 á svæði U15. Tveir metrar eru á milli krossanna í hnitakerfinu.

Mynd 55. Beinagrind í kistu 76. Óopnuð barnskista 75 sést neðarlega til vinstri.

Mynd 56. Beinagrind í kistu 78. Hendur liggja í skauti og fætur eru samsíða.

0,35 m að innanmáli. Fótagafl var 0,3 m breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni en hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 74. Kista [2669] stóð að hluta til út úr suðurbakka uppgraftarsvæðis U15. Sýnileg lengd hennar var 1,75 m en heildarlengd var líklega rúmir 1,8 m. Höfðagafl var um 0,55 m breiður. Af fótagaflí sáust 0,35 m. Kistan var ekki opnuð en var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni.

Gröf nr. 75. Kista [2688] var 0,55 m löng að utanmáli. Höfðagafl var 0,24 m breiður og fótagafl 0,16 m. Kistan, sem var barnskista, lá þétt upp að kistu 76 og gæti því hafa verið fyrir barn sem grafið var við hlið fullorðins einstaklings. Kistan, sem ekki var opnuð, var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni (mynd 54 og 55).

Gröf nr. 76. Kista [2670] var 1,7 m löng og 1,6 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,55 m breiður og 0,43 m að innanmáli, fótagafl 0,36 m breiður og 0,31 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Tennur voru slitnar en alveg óskemmdar. Það vantaði einn jaxl og endajaxlar voru ekki til staðar. Handarbein voru nokkuð illa farin en hendur virtust hafa legið niður með síðum, eða hugsanlega á lendum (A eða A1). Fætur voru samsíða og beinir (mynd 55).

Gröf nr. 77. Kista [2671] var 1,86 m löng.

Hliðarnar voru nánast samsíða. Höfuðgafl var 0,5 m og fótagafl 0,46 m breiður. Kistan var sexstrend og voru hliðarnar nánast samsíða (C1). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Beinir voru ekki hreinsuð fram en hendur lágu í skauti og fætur voru samsíða og beinir.

Gröf nr. 78. Kista [2672] var 1,9 m löng og 1,82 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,61 m breiður og 0,48 m að innanmáli og fótagaflinn 0,41 m breiður og 0,35 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Beinagrindin var heilleg og af fullorðnum einstaklingi. Tennur voru heilar og ekki mikið slitnar. Í vöngum var mikið grátt hár og sítt alskegg. Einnig voru hár á bringu. Hendur lágu í kross í skauti og fætur voru samsíða og beinir (myndir 56 og 57).

Gröf nr. 79. Kista [2673] var 1,77 m löng og 1,74 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,6 m breiður og 0,47 m að innanmáli og fótagafl 0,36 m breiður og 0,3 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Á henni mátti greina leifar af svörtum lit. Hefil- og tréspænix voru á botni hennar. Norðvesturhorn kistunnar lá inn undir kistu 80. Beinir voru allheil en höfuðkúpan var brotin. Tennur voru mjög slitnar. Hendur lágu á kviði og fætur voru samsíða og beinir (myndir 58 og 60).

Gröf nr. 80. Kista [2674] var 1,82 m löng, 1,73 m að innanmáli. Höfðagaflinn var 0,5 m breiður og fótagaflinn var 0,45 m. Kistan var sexstrend á allar hliðar og voru þær nánast samsíða

Mynd 57. Nærmynd af höfuðkúpu með ljósu hári og skeggi í kistu 78.

(C1). Miðfjöl loksins virtist hafa verið þrískipt og gæti þar hafa verið trérammi svipað og var á kistu 19. Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni en hún var ekki opnuð.

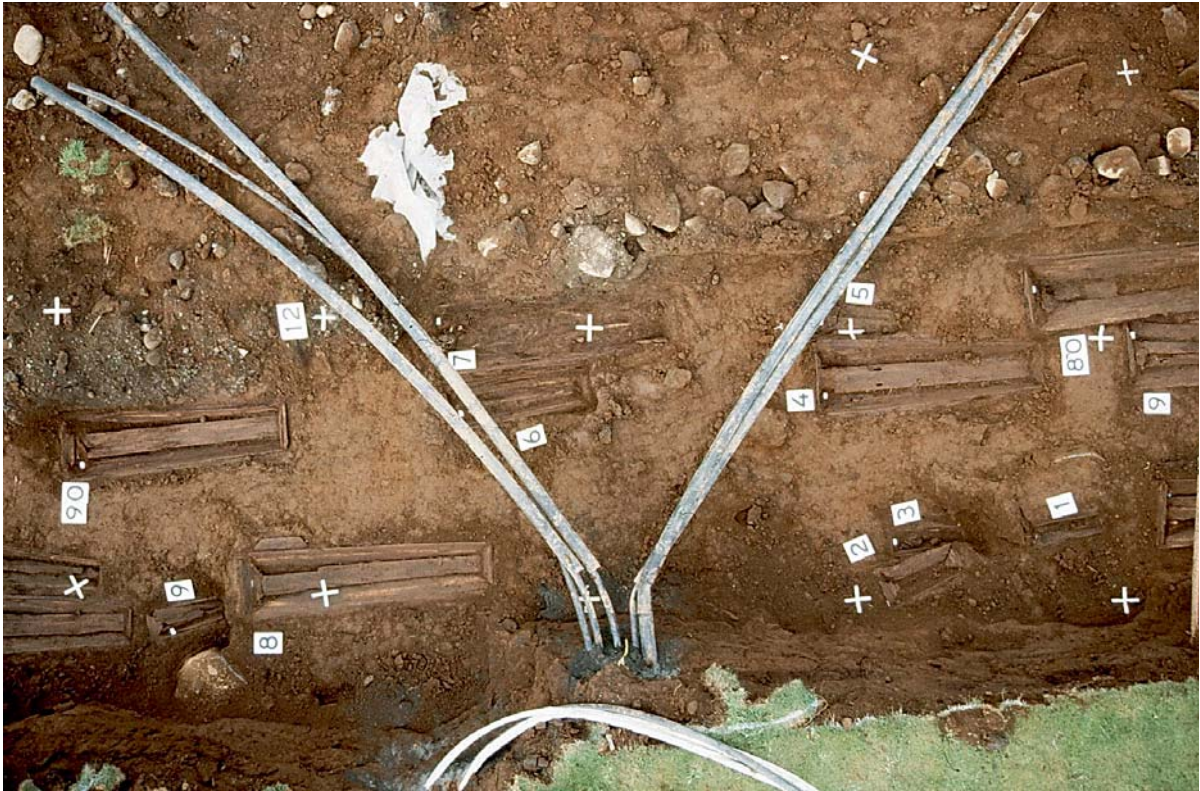
Gröf nr. 81. Kista [2694] var illa farin og ekki grafin fram að fullu. Hún var um 0,64 m

löng og 0,18-0,21 m breið. Ekki var hægt að greina gerð hennar með vissu en hliðarnar virtust mjökka aðeins til fóta. Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni. Hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 82. Kista [2677] var 0,65 m löng og 0,33 m breið. Kistan var sexstrend og voru hliðar

Mynd 58. Bein í kistu 79. Hendur liggja yfir kvið og fætur eru samsíða.

Mynd 59. Yfirlitsmynd af líkkistum 80-90 á svæði U15. Steinarnir sem sjást ofarlega á myndinni eru leifar af norðurhlið kirkjugarðsveggjarins. Kaplarnir eru lagnir sem lágu inn í kirkju.

Mynd 60. Kistur 78–85. Greina má þrískipta miðfjöl kistu 80 og tvær holur í miðfjöl kistu 84.

Mynd 61. Bein í kistu 84. Hendur liggja í skauti og fætur eru samsíða.

hennar nánast samsíða (C1). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 83. Kista [2687] var nokkuð illa farin. Hún var um 0,64 m löng og 0,28 m breið við höfðagafl og um 0,2 m við fótagafl. Erfitt var að greina gerð hennar með vissu en líklega var hún sexstrend (C2 eða C3). Suðurhlið kistunnar lá inn undir kistu 82. Greina mátti leifar af svörtum lit á henni en hún var ekki opnuð.

Gröf nr. 84. Kista [2675] var 1,89 m löng og 1,82 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,62 m breiður og 0,49 m að innanmáli. Fótagafl var 0,44 m breiður og 0,39 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta. Gaflar kistunnar virtust vera beinir (C2). Ofarlega á miðjufjöl loksins voru tvö aflöng göt, þar sem hugsanlega hefur verið festur skjöldur eða annar búnaður, sem nú var horfinn. Sams konar holur voru á báðum hliðarfjölunum. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þessar holur gegndu en hugsanlega voru þær festingar fyrir skraut. Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni.

Beinagrindin var heilleg og af karli. Leifar af ljósu hári voru enn á höfði hans. Tennur voru heilar og lítið slitnar. Of þröngt var fyrir forjagl, eða 5. tönn í neðri góm hægra megin. Hendur lágu í skauti en ekki var hægt að greina hvort

hendur hefðu verið saman eða krosslagðar (B). Fætur voru samsíða og beinir (mynd 61).

Gröf nr. 85. Kista [2676] var 0,5 m löng og 0,18 m breið. Hún lá meðfram norðurhlið kistu 84. Gerð hennar varð ekki greind með vissu. Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni sem var ekki opnuð.

Gröf nr. 86. Kista [2678] var 1 m löng og 0,3 m að breidd, sexstrend og með samsíða hliðar en gaflar gætu hafa verið beinir (C1). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni sem var ekki opnuð.

Gröf nr. 87. Kista [2679] var 1,5 m löng og höfðagaflinn var 0,4 m breiður. Fótagafl var 0,3 m breiður. Kistulagið var ekki greint með vissu en kistan var líklega sexstrend á allar hliðar og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Lok kistunnar var að mestu horfið en beinin voru ekki hreinsuð fram. Hendur virtust hafa verið krosslagðar í skauti og fætur legið samsíða og beinir.

Gröf nr. 88. Kista [2680] var 1,87 m löng og 1,82 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,48 m breiður og 0,43 m að innanmáli. Fótagafl var 0,33 m breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Beinagrindin var af konu. Höfuðkúpan var brotin en beinin voru annars heil. Engar fram-

Mynd 62. Loftmynd af líkkistum 86-94 undir vegstæði á svæði U15. Ofarlega á miðri mynd er grjótdreif úr norðurhlíð gamla kirkjugarðsveggjarins.

tennur voru sýnilegar í kjálka aðeins holurnar eftir þær. Hendur voru krosslagðar í skauti (B1) og ofarlega á vinstri handlegg var armband (Þjms 1988-213-283, myndir 63, 64 og 83). Fætur voru beinir og samsíða.

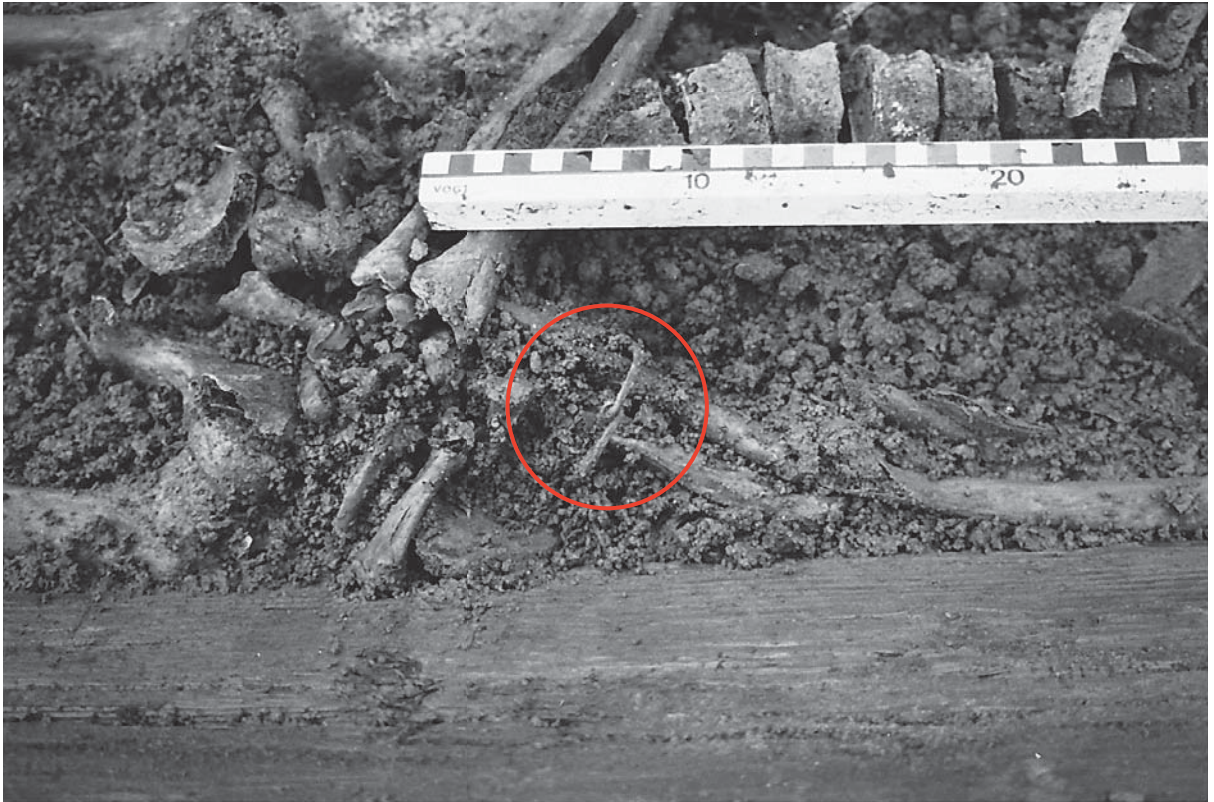
Gröf nr. 89. Kista [2682] var 0,45 m löng og 0,25 m breið við höfðagafl. Við fótagafl var hún 0,2 m breið. Kistan virðist hafa verið sexstrend og mjókkaði aðeins til föta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni sem var ekki opnuð.

Gröf nr. 90. Kista [2681] var 1,81 m löng og 1,78 m að innanmáli. Höfðagafl var 0,55 m

breiður og 0,48 m að innanmáli. Fótagafl var 0,4 m breiður og 0,36 m að innanmáli. Kistan var sexstrend og mjókkaði til föta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Beinagrindin var heil og vel varðveitt. Tennur voru slitnar. Hendur lágu í skauti, fætur voru samsíða og beinir. Við efri hluta hægri handar í kistunni voru slitur af þrjónaðri peysu sem teknar voru til varðveislu (Þjms 1988-213-245). Peysur af þessari gerð munu hafa verið algengar á 18. öld (sjá nánar í kafla um textílan á bls. 100 (mynd 65 og 66).

Mynd 63. Bein í líkkistu 88.

Mynd 64. Nærmynd af stellingu handa í kistu 88. Innan hringsins sést armband (Þjms 1988-213-283) ofarlega á vinstri hendi.

Gröf nr. 91. Kista [2683] var um 1,3 m löng. Höfðagafi var 0,48 m breiður og fótagafi 0,37 m breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni sem var ekki opnuð.

Gröf nr. 92. Kistan [2684] var 0,9 m löng. Höfðagafi var 0,3 m breiður og fótagafi 0,24 m

breiður. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á kistunni sem var ekki opnuð.

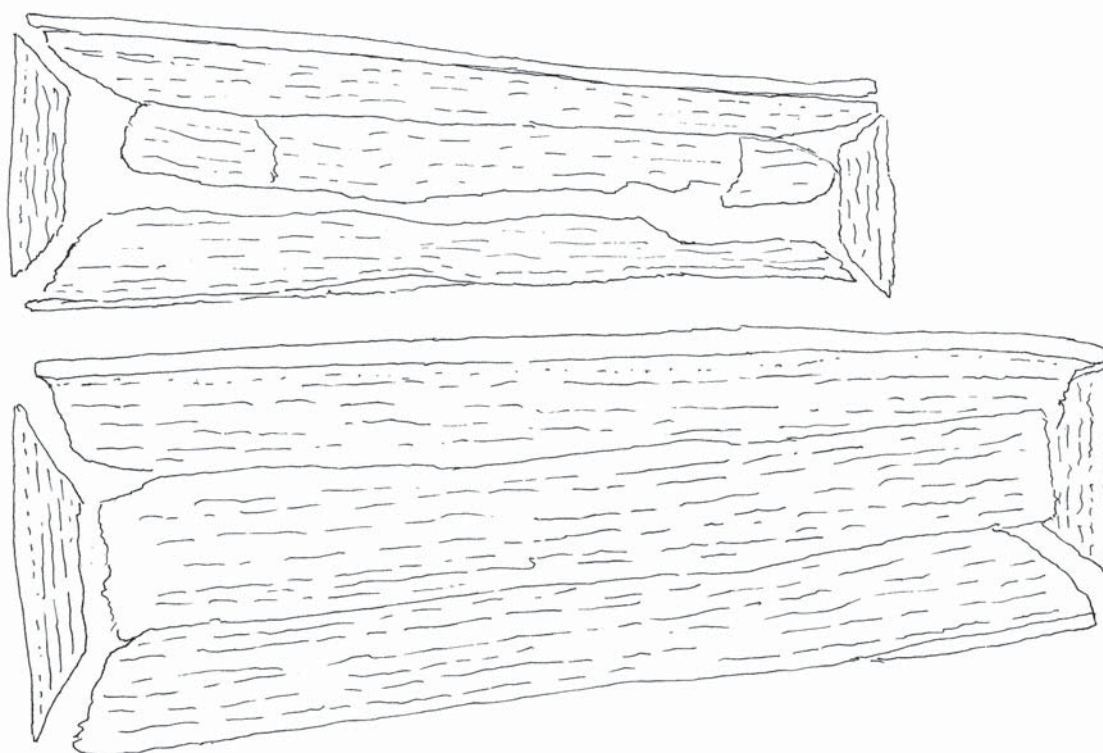
Gröf nr. 93. Kista [2685] var 1,78 m löng. Höfðagafi var 0,5 m breiður og fótagafi 0,34 m breiður. Kistan, sem var samsíða kistu 94 og lá aðeins inn undir hana, var sexstrend og mjókk-

Mynd 65. Kista 90 eftir að loki var lyft af. Við hægri handlegg eru leifar af klæðisplaggi (Þjms. 1988-213-245).

Mynd 66. Hluti af þrjónaðri flík (Þjms 1988-213-245) sem fannst í gröf 90.

Mynd 67. Skissan (T-1988-37) sýnir dæmigert útlit á kistum sem grafnar voru fram af gerðinni C3. Neðri kistan, í gröf nr. 91, var 1,3 m löng. Efri kistan, númer 92, var 0,9 m að lengd.

Mynd 68. Horft til vesturs yfir bein í kistum 93 og 94.

aði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni. Beinín voru illa varðveitt og höfuðkúpan var brotin. Tennur voru eyddar og margar vantaði. Mjaðmagrindin var illa varðveitt. Hægri hendi lá í skauti en vinstri hendi niður með síðu. Hugsanlega hafði hún færst til áður en kistan var

sett í gröfina. Fætur voru samsíða og beinir (b) (mynd 68).

Gröf nr. 94. Kista [2686] var 1,73 m löng. Höfðagafli var 0,48 m breiður og fótagafl 0,32 m. Kistan var sexstrend og mjókkaði til fóta (C3). Greina mátti leifar af svörtum lit á henni.

Mynd 69. Yfirlitsmynd af kistum 88 til 94, norðvestast í kirkjugarðinum. Grjótdreifin efst á myndinni eru leifar af norðurhlið kirkjugarðsins.

Beinin voru illa varðveitt. Höfuðkúpan var brotin en leifar voru af hári. Tennur voru eyddar og margar vantaði. Mjaðmagrind var brotin. Hendur munu hafa legið í skauti. Fætur voru samsíða og beinir (mynd 68).

Kistur 93 og 94 lágu vestast í kirkjugarðinum á svæðinu sem grafið var upp. Grafir sem skráðar voru til viðbótar í úrvinnslu fengu hlaupandi númer þar fyrir ofan.

2. kafli – Kirkja og kirkjugarður

Til eru allmiklar heimildir um kirkjuna og kirkjugarðinn á Bessastöðum. Þar kemur fram ýmis fróðleikur og upplýsingar sem er áhugavert að skoða í ljósi þess að hluti kirkjugarðsins var grafinn upp. Nefna má ágæta samantekt á sögu kirkjunnar í ritgerðinni *Bessastaða kirkjur* (Vigfús Guðmundsson, 1941), kafla um Bessastaði í ritinu *Landið þitt Ísland* (Einar Laxness, 1985), og ítarlega úttekt á Bessastaðakirkju í ritröðinni *Kirkjur Íslands* (Jón Þ. Þór et al., 2008). Samkvæmt þeim voru a.m.k. fjórar kirkjur reistar á staðnum auk fjölmargra viðgerða og endurbóta. Hin fyrsta var reist á 11. öld en hinar þrjár árin 1617, 1620 og 1777. Þarna vantar um 500 ára byggingarsögu, en ætla má að þar hafi verið tvær til þrjár miðaldakirkjur hið minnsta, sem engar heimildir eru til um. Eftir 1600 fer heimildum fjölgandi, ekki síst upplýsingum um viðgerðarsögu kirkjunnar. Þær sýna mjög vel hve erfitt var að afla fjár fyrir nauðsynlegu viðhaldi kirkjunnar og að ástand hennar var löngum ótrúlega slæmt.

Þar sem kirkjan á Bessastöðum var helguð heilögum Nikulási hafa verið leiddar að því líkur að fyrsta kirkjan hafi verið reist nálægt aldamótum 1100, þegar vinsældir Nikulásar voru mjög að aukast í Evrópu (Vigfús Guðmundsson, 1941). Í ljósi þess að fornleifarannsóknin sýndi að á Bessastöðum var stórbýli þegar á 10. öld verður þó að telja sennilegra að kirkja hafi verið reist þar fyrr, eða skömmu eftir árið 1000. Frekari upplýsingar um fyrstu kirkjunnar á staðnum munu þó ekki fást nema að fornleifarannsókn verði gerð undir núverandi kirkju.

Hér eru dregnar saman helstu upplýsingar úr ofangreindum heimildum sem snerta byggingarsögu kirkju og kirkjugarðs.

Fyrsta kirkjan er talin hafa risið á Bessastöðum á 11. öld þó að elsta heimild um kirkju á Bessastöðum komi ekki fyrr en með kirknatali Páls biskups Jónssonar frá um 1200. Eignir kirkjunnar eru fyrst tilgreindar árið 1350 þegar Brynhildur, ekkja Holta hirðstjóra, skilaði af sér jörð, búi og húsum á Bessastöðum. Elsti máldagi kirkjunnar var ritaður árið 1352. Kirkjan átti þá

m.a. ½ heimalands, 19 kýr, 52 ær, graðung og fimm hesta. Eignir kirkjunnar eru líka tilgreindar í Vilchins máldaga árið 1397.

Týli Pétursson, sem hafði gegnt hirðstjóraembætti á Bessastöðum, braut upp kirkjuna og rændi sköttum konungs og öðru fé árið 1523. Árið 1616 var kirkjan að hruni komin af elli og fúa. Konungur lagði skatt á allar aðrar kirkjur í landinu til endurbyggingar kirkjunnar á Bessastöðum.

Ný kirkja var reist árið 1617. Juren Daniel umboðsmaður á Bessastöðum byggði þá kirkju úr innfluttu timbri, án bita. Tveimur árum síðar var kirkjan ekki talin embættisfær nema í stilltu veðri. Í lýsingu úttektarmanna kom m.a. fram að bönd úr stöfum í sperrur væru flest brotin og undirstokkar klofnir og sundurrifnir að neðanverðu. Þeir töldu að taka þyrfti kirkjuna alveg ofan og bæta í hana þrettán 14 álna löngum bitum. Af þessu má marka stærð kirkjunnar. Hún virðist hafa verið einlæg og jafnvíð, 14 stafgólf (28 álnir?) á lengd og 13-14 álnir á vídd. Annálar greindu síðan frá því að „bitalausa kirkjan á Bessastöðum“ hefði hrapað til grunna í óveðri þetta sama ár. Árið 1619 var hafist handa um að reisa nýja kirkju úr leifum gömlu kirkjunnar (Anna Ólafsdóttir Björnsson, 1996:79-82; Vigfús Guðmundsson, 1941:9).

Árið 1620 var smíðuð ný kirkja úr viðum fyrri kirkjunnar sem hrundi. Hún var með moldargólfi, torfveggjum og torfþaki. Fimmtán árum síðar, árið 1635 þarfnaðist þessi kirkja viðgerðar og endurbóta sem fóru svo fram árið 1642. Í vísitásium þetta ár segir m.a. að kirkjan hafi verið endurbætt og byggð af Jóhanni Klein, með yfirþaki af súð. Hún var sögð 12 stafgólf, öll þiljuð að innan, bæði kór og kirkja, nema gólfíð í framkirkju. Súðþil sé á hvorutveggja og skammbitar. Þil sé bak og fyrir í kirkjunni og eikarþil báðum megin að hliðum. Átta glergluggar, 16 setustólar hægra megin en 17 vinstra megin. Stór og væn hurð sé fyrir dyrum á þremur jarnum og lokuhurð á jarnum þar innan í (Vigfús Guðmundsson, 1941:10).

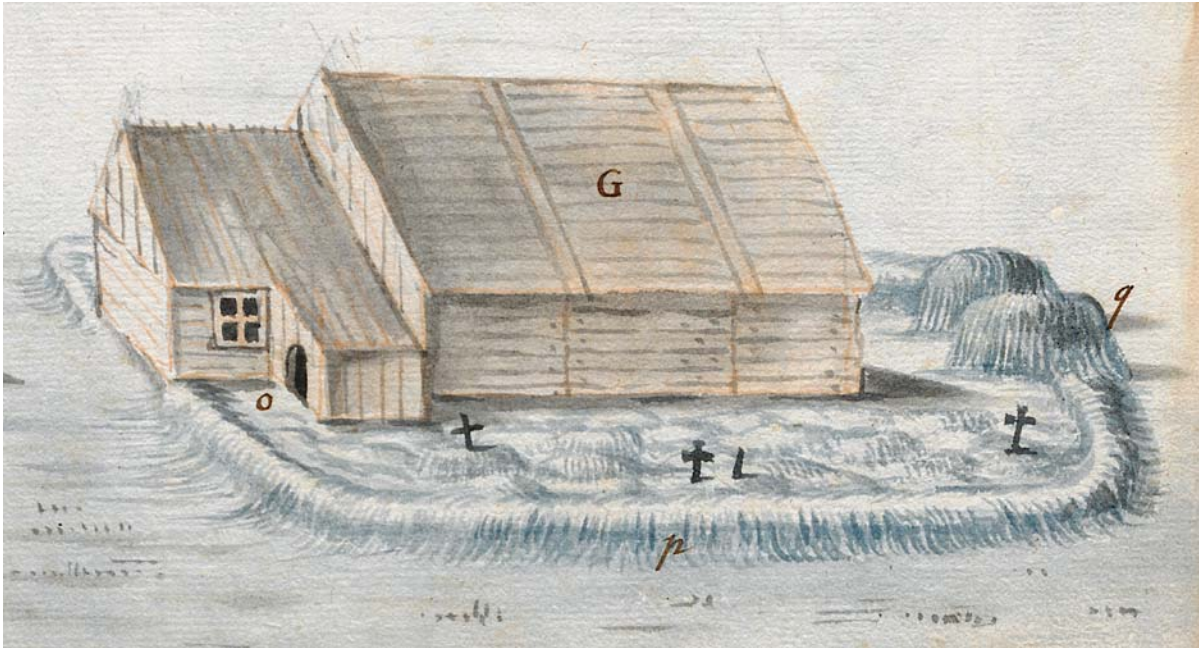
Gert var við kirkjuna árið 1652 en 1655 var kirkjan aftur orðin mjög hrörleg og fékk Hinrik Bjelke leyfi konungs til þess að flytja óhindrað nægilegt timbur frá Noregi á skipi sínu til þess að byggja upp kirkjuna. Viðgerð fór fram árið 1661 en Brynjólfur biskup taldi allt vera svo sem fyrr, en bætti þó við að kirkjan hefði verið endurbætt af Jóhanni Klein með „yfirþaki af súð“, eins og fram kom árið 1652. Þetta þýðir líklega að Jóhann Klein hafi látið alveg nýtt ytra þak á kirkjuna og gert við hana að öðru leyti, án þess að breyta lagi hennar eða rífa hana til grunna (Vigfús Guðmundsson, 1941:11-12).

Árið 1678 hafði nýtt klukknartort verið byggt. Kirkjan þarfnist hins vegar bráðra aðgerða og var svo hrörleg að hún var ekki talin embættisfær í stórveðrum.

Árið 1683 lét Jóhann Klein fógeti byggja kór kirkjunnar. Þegar úttekt var gerð á staðnum árið 1697 þóttu bæjarhúsin hafa dugað stutt og að kirkjan væri líka ansi lasleg, einkum ytra þakið. Við vísitásiu árið 1703 hafði ástandið ekki batnað neitt. Kirkjan var sögð tólf stafgólf öll úr timbri, bundin með skakkslám í sjö stafgólf að norðan og sex að sunnan. Burðarvirkið var sterkt, en undirstokkar fúnir og moskaðir allviða. Súðin í framkirkju var fúin og lasin en heillegri að sjá í kórnum. Þilið, bæði að framan og til beggja hliða var illa farið og opið. Einnig var rjáfrið opið milli kórs og kirkju. Framkirkjan þótti sérlega illa farin og ekki embættisfær. Af átta glergluggum í kór voru sex brotnir. Gluggi með einni rúðu sem var yfir predikunarstól var brotinn. Í ítarlegri og mjög merkilegri úttekt sem gerð var á Bessastaðakirkju árið 1718 kom fram að kórinn var fjögur stafgólf, allur úr timbri, vel bundinn að innanverðu, með langsúð og þversúð að utanverðu. Fjórir gluggar á suður- og norðurhliðum voru allir illa farnir og brotnir og tveir alveg horfnir. Fjalagólf var sagt bæði gamalt og lélegt. Yfirþakið gegnfúíð og víða fokið burt, svo að bæði rigndi og snjóaði inn á vetrum. Framkirkjan var átta stafgólf, þrettán álna víð og öll úr timbri. Hún var sögð ótilgengin þó að undirstokkar og aflviðir væru mjög fúnir. Öll súðin sögð opin og ónýt til annars en til gólfs. Ekkert timburgólf væri í framkirkjunni og þurfi fólk að

vaða í mold og bleytu, þegar rigndi. Var kirkjan sögð að falli komin, ófær til embættisverka og bæri að rífa til grunna. Lagt var til að keypt væru 120 Gullandsborð, 800 reksaumar og tjörutunna til að gera við kirkjuna þó að einhverja viði úr henni væri hægt nota í minna hús (Vigfús Guðmundsson, 1941:12-13).

Enn var talað um brýna nauðsyn að byggja bæði hús og kirkju á Bessastöðum og árið 1721 voru lagðir samtals 1034 rd. í framkvæmdina. Fyrir ofangreinda fjárhæð var pantað mikið af timbri, einkum borðviði, og nöglum til viðgerðar á kirkjunni. Árið 1724 var viðgerð kirkjunnar sögð langt komin, en að það sé þó ekki betur gert en svo að alls staðar komist leki inn um þakið, þó að 120 álnir af vaðmáli hafi verið notaðar til að þétta það. Árið 1727 var bæði búið að gera við kirkjuna og byggja nýtt hús fyrir amtmann en sá galli sagður á framkvæmdinni að bæði kirkjan og húsið leki við minnstu úrkomu. Eftirfarandi lýsing er til af kirkjunni frá 1730: „Kirkjan er nýbygð af sterkum viðum. Framkirkjan 8 stg. með fjalagólfi og standfjölum beggjamegin, listuðum að utan, og þilið eins að framan. Kórinn 4 stg., minni en eins bygður. Skúrfjöl um þvert og vindskeiðar á báðum stöfnum. Útbrot, eins bygð að norðan í 2 instu stafgólf framkirkjunnar, og sömuleiðis við 2 stg. í kórnum, en minna. „Sunnan fram líka so“. Þökin með reisifjöl og listum utan. Stólar 11 að norðan og „Pulpiltum“ eða hástóll, hér um faðmur á hvorn veg, með „pílárum“ alt í kring, gegnt prédikunarstól. Að sunnan 9 stólar. Í kórnum eru ófóðraðar bekkjafjalir. Milli kórs og kirkju er bjálkabygging, með þili neðst, og „pílárum“ við hástólinn, bæði við kór og útbrot“ Óskað var eftir því að fá að leggja ytra þak á kirkjuna og tjarga hana vel til varnar sól og regni (Vigfús Guðmundsson, 1941:17-18). Árið 1745 þarfnast kirkjan enn mikilla viðgerða. Áhugaverðar upplýsingar koma nú fram um kirkjugarðinn en Pingel amtmáður sakar sóknarbændur og hreppstjóra sérstaklega fyrir sviksemi við hleðslu kirkjugarðsins. Bæði hafi þeir hlaupið frá hálfgerðu verki og sumt sé svo illa gert að það geti ekki staðið. Árið 1747 virðast hafa komið upp hugmyndir um að byggja aftur torfkirkju á Bessastöðum og óskaði stiftamtmað-

Mynd 70. Elsta teikning sem til er af kirkju og kirkjugarði á Bessastöðum, og sem lýst er í úttektinni árið 1718. Kirkjan er timburkirkja. Aðeins einn gluggi er sýndur á kór kirkjunnar þó að fjórir gluggar séu taldir upp í úttektarlýsingu á norðurhlið. Kirkjuveggir eru úr láréttum borðum. Þak kirkjunnar er einnig með láréttum borðum og liggja tvö langbönd lóðrétt yfir samskeyti borðanna. Þak kórsins er lagt með reisifjöl. Kirkjugarðsveggurinn er sagður vera úr torfi og að austanverðu endar hann við austurgöfl kirkjunnar. Hliðið markast af tveimur háum torfstöplum.

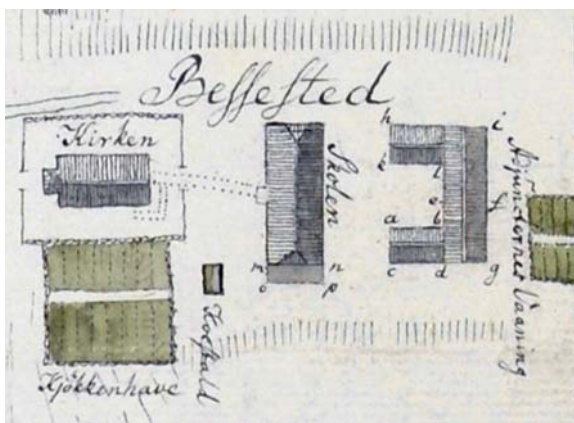
ur eftir kostnaðaráætlun fyrir slíkri byggingu og hve mikið af viðum úr timburkirkjunni væri hægt að nota í hana.

Árið 1748 voru liðin 24 ár frá því að umtalsverð viðgerð fór síðast fram á kirkjunni og aftur talin þörf á að taka framkirkjuna alveg ofan. Óvíst er hvort það var gert. Mest öll kirkjan var að hruni komin og ekki embættisfær. Amtmaður vildi ekki fá torfkirkju að Bessastöðum. Á sama ári var kvartað yfir því að grafhýsi undir kirkjunni á Bessastöðum væri nú ekki aðeins notað til geymslu og fyllt með dóti, heldur væri líka búið að taka þaðan lík sem þar hefði verið grafssett (Vigfús Guðmundsson, 1941:18-20).

Árið 1750 var enn kvartað yfir því að kirkjan væri ekki embættisfær. Konungur veitti þá 284 rd. lán og fyrir þetta fé voru sendar 60 tylftir af borðum til Bessastaða. Viðgerð dróst engu að síður, og lá viðurinn úti í 2-3 ár og varð fyrir skemmdum, líklega vegna umskipta forráðamanna á Bessastöðum. Í vísitasíu biskups árið 1751 kvað enn við sama tón. Hann sagði tvöfalda súð vera á suðurhlið þekjunnar, en að einföld súð að norðan væri að miklu leyti gagnfúin. Kirkjuna

sagði hann svo óþetta að hún teldist ekki embættisfær. Einhverjar smáviðgerðir höfðu þó verið gerðar á kirkjunni bæði 1749 og 1750, eins og oft var gert (Vigfús Guðmundsson, 1941:20).

Viðgerð á kirkju hófst árið 1753. Útbrot líklega tekin niður. Loks virðist vera farið að gera við kirkjuna. Timbur úr kirkjunni var selt og fékkst fyrir það 357 rd. Þetta háa verð bendir til þess að útbrotin hafi þá verið tekin frá kirkjunni. Árið 1757 var viðgerð lokið en þó virtist ekki vera búið að bika nema hálfu kirkjuna. Allnákvæm lýsing á kirkjunni er í vísitasíu Finns Jónssonar biskups árið 1758: „Stærðin eins og fyr 8 og 4 stg., sterk og stæðileg að viðum, þó lítið fúnir undirstokkar. – Súðin að mestu ófúin í kórnum, en á framkirkjunni „vatnsrunnin og svört af fúa“. Utanyfir súðinni er listuð reisifjöl, ný á kórnum og norðurhlið framkirkjunnar, en gömul að sunnan, heilleg þó, en listar fúnir. Standþil listað er á báðum stöfnum heilt og ófúid. Veggjapilinn eins, nýtt að sunnan og í kórnum að norðan. Kirkjuhurðin tvöföld, með skrá, lykli og járnhring. Aðrar læstar dyr „liggja út úr kirkjunni sunnan fram“. Fjalagólf í kór og allri framkirkju, „nema

Mynd 71. Hluti af teikningu sem sýnir húsaskipan á Bessastöðum árið 1831. Hér er búið að stækka kirkjugarðinn til austurs og greinilegt að grindverk er komið á vestur- og austurhlíð garðsins. Hlíð er á miðju grindverkinu sem snýr að Bessastaðastofu. Norður- og suðurhlíðar kirkjugarðsins virðast vera úr grjóti.

í stykki norðan fram“. Kórgólfíð er víða laslegt og fúið sumstaðar. Stúka er sunnan fram við kórinn, með brotnum glugga, hurð og lélegri skrá. Bekkir í kór umhverfis fóðraðir og með brikum, sömuleiðis í framkirkjunni, 11 að sunnan, en 10 að norðan, og inst að norðan „afdeildur stóll með hurð“. Grafstúka með hurð, skrá og lykli, að norðan utar við kirkjudyf, „henni til þrengsla, en engra nytsemda“. Þá var þess getið að kirkjugarðurinn væri uppistandandi að mestu, en sums staðar hruninn eða að falli kominn (Vigfús Guðmundsson, 1941:21). Aftur var farið að huga að gagngerðri endurbyggingu á kirkjunni árið 1768 og árið 1769 taldi biskup hana mjög fúna og tilgengna. Grafstúkan hafi verið fjarlægð og stólar settir þar í staðinn. Lélegt fjalagólf sé í allri kirkjunni. Kirkjan var ekki sögð messufær og þyrfti bráðlega að endurbyggja hana. Kirkjugarðurinn var hins vegar uppistandandi og í sæmilegu ástandi og smíðað hafði verið vænt klukknaport í sáluhlíðið (Vigfús Guðmundsson, 1941:22-23).

Vinna hófst við byggingu steinkirkju árið 1777. Undirbúningur hafði staðið frá 1774 og var ákveðið að reisa nýju kirkjuna utan um þá gömlu. Grafa þurfti rúmlega 2 m djúpan grunn og var þykkt veggja um 1,1 m. Thodal amtmaður, og síðar stiftamtmaður, sýndi kirkjubyggingunni mikinn áhuga og lét halda henni áfram

öll árin meðan hann var á Bessastöðum. Verkið sóttist seint og þegar hann fór þaðan árið 1785 var byggingin ekki fullgerð en byggingarefni og byggingarfé á þrotum. Gamla kirkjan var þá enn ekki talin messufær. Levetzow stiftamtmaður ritaði stjórn konungs bréf árið 1786, þar sem hin níu ára gamla steinkirkjubygging var sögð mjög hrunin og að brún þörf væri á að halda byggingunni áfram (Vigfús Guðmundsson, 1941:25-26, Þorsteinn Gunnarsson, 2008:20-34).

Í bréfum frá 1890 kom fram áframhaldandi vanhirða á gömlu kirkjunni á Bessastöðum. Í vísitasíu biskups árið 1791 var tekið fram hafi engu verið bætt við nýju kirkjuna fyrr en nú, að Meldal amtmaður hafi látið halda byggingunni áfram. Sama ár tók Ólafur Stephensen stiftamtmaður við stjórn og kirkjunni á Bessastöðum og tókst honum að fullgera kirkjuna, að stöplinum undanskildum (Vigfús Guðmundsson, 1941:26-27).

Árið 1793 var gamla kirkjan líklega rifin en samt vantaði nokkuð upp á að nýja kirkjan væri fullsmíðuð. Á þessu ári var einnig smíðuð og sett upp vönduð rimlagirðing utan um kirkjugarðinn. Kirkjubyggingu var lokið að mestu leyti árið 1794 og komið á hana þak. Mestur hluti vinnunnar þetta ár mun hafa farið í að höggva grjót í hálfgerðan stöpulinn. Kirkjan mun hafa verið vígð um 1795 þó að heimildir um það hafi ekki fundist. Kirkjan var sögð nær fullgjörð en kirkjuturninn væri aðeins hálfgerður. Fyrsta úttektarlýsing sem til er af nýju kirkjunni var gerð árið 1802 (Þorsteinn Gunnarsson, 2008:16-32). Klukknaportið fauk um koll um veturinn 1805 og var ný klukka fest upp í stöpulinn árið 1806. Ekki var þó að sjá að neitt þak væri komið á hann eða að hann væri hækkaður, en gert var við gólf og glugga. Árið 1822 var loksins farið að hækka stöpulinn og þeirri vinnu lokið árið eftir. Líklega var hellan þá tekin af þakinu og notuð til uppfyllingar í stöpulinn. Steinkirkjan taldist loks fullsmíðuð árið 1823, réttum 50 árum eftir að konungur gaf út tilskipun um að byggja skyldi steinkirkju á Bessastöðum. Á teikningu Björns Gunnlaugssonar frá 1831 sem sýnir húsaskipan á Bessastöðum, sést m.a. að búið var að stækka

kirkjugarðinn umhverfis hana til austurs þannig að kirkjan stóð þá í miðjum garðinum. Samkvæmt teikningunni voru allar hliðar garðsins beinar og virðist sem að norður- og suðurhliðar kirkjugarðsins hafi verið hlaðnar úr grjóti, en að timburgirðing hafi verið á vestur- og austurhlið með hliði bæði til austurs og til vesturs. Nokkra athygli vekur að sunnan við kirkjugarðinn eru miklir matjurtagarðar og að framan við sunnanverða Bessastaðastofu stóð fjós. Á teikningu í ferðabók frá 1834 sést að steinkirkjan var risin með viðbyggðum turni (Barrow, 1835:249). Á norðurhlið kirkjunnar voru fjórir stórir bogadregnir gluggar og lítill kvistur var á þaki. Þá sést að kirkjugarðurinn var hlaðinn úr grjóti og að norðurhlið hans sveigði að kirkjunni niður að timburhliði á vesturhlið garðsins. Þessi sveigur á garðinum kom í ljós við uppgröftinn 1988. Þá sýndi uppgröfturinn að austurhlið garðsins virtist hafa verið hlaðinn úr grjóti, en var ekki einföld girðing eins og teikning Björns Gunnlaugssonar sýndi. Í Kirkjum Íslands er talið að kirkjugarðurinn hafi ekki verið færður út til norðurs fyrr en árið 1860 og að grindverki hafi þá verið bætt við til endanna. Ofangreindar teikningar og uppgraftarniðurstöður benda hins vegar til þess að garðurinn hafi verið stækkaður til austurs og hugsanlega einnig til norðurs, öðru hvoru megin við aldamótin 1800 og að öllum líkindum fyrir 1834. Árið 1928 var kirkjugarðsveggurinn með timburgirðingu að vestanverðu, grjóthlaðinn að sunnanverðu en norður- og austurhlið voru steinsteyptar. Grjótbleifarnar sem fundust á svæðum U14 og U15 gætu því að hluta hafa verið undirstöður þessarar steypu girðingar. Hætt var að mestu að jarða í kirkjugarðinum árið 1943 en þá var hann fullgrafinn (Gunnar Bollason, 2008:77-78).

Kistur og grafir – flokkunaraðferðir

Þegar beinagrindur byrjuðu að finnast við uppgröftinn árið 1987 voru nokkrar þeirra teknar upp en þegar í ljós kom að grafirnar voru líklega flestar frá 18. og 19. öld var tekin ákvörðun um að hrófla þeim sem minnst. Eftir það var aðeins hreinsað ofan af kistum sem lentu innan framkvæmdasvæða til þess að geta fengið yfirlit

yfir fjölda grafa sem færu undir veg og umfang kirkjugarðsins til norðurs. Allar kistur lágu í austur-vestur með höfðalagið vestanmegin, að hefðbundnum kristnum sið.

Á yfirlitsteikningu af kirkjugarðinum voru aðeins teiknaðar útlínur á kistunum en ljósmyndir látnar sýna útlit þeirra að öðru leyti (sjá bls. 43-44). Fjallað var um beinagrindur sem fundust árið 1987 í rannsóknarskýrslu fyrir þau svæði (Guðmundur Ólafsson, 2010). Yfirlit og greiningartafla yfir allar kistur og grafir sem fundust á Bessastöðum árin 1987 og 1988 er á bls. 110-112. Þar er reynt að draga saman á einn stað helstu einkenni þeirra. Þess ber þó að gæta að í mörgum tilvikum voru upplýsingar um kistur og innihald þeirra ófullnægjandi, þannig að nauðsynlegt er að taka niðurstöðum sem hér eru settar fram með fyrirvara og líta á þær sem ákveðnar vísendingar.

Kistugerðir

Nokkuð hefur verið fjallað um líkkistur á Íslandi í kjölfar fornleifarannsókna undanfarinna ára. Þar má t.d. nefna Skálholtsrannsóknina, sem fram fór á árunum 1954-1958 (Kristján Eldjárn et al., 1988:111-146); rannsókn á kirkjugarðinum á Stóruborg (Mjöll Snæsdóttir, 1988, 1991); rannsókn í Viðey 1987-1989 (Margrét Hallgrímsdóttir, 1988; 1989:42-48); rannsókn á kirkjugarði við Hólskirkju í Bolungarvík (Garðar Guðmundsson et al., 2005) og Skriðuklaustursrannsóknina (Dagný Arnarsdóttir, 2006; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012). Þá er í gangi stór rannsókn á kirkjugörðum í Skagafirði, sem beinist líka að gröfunum (Guðný Zoëga og Guðmundur St. Sigurðarson, 2010). Afrakstur allra þessara rannsókna er grunnur að gerðþróunarfræði fyrir grafir og líkkistur. Þá var nýlega gerð samanburðar-rannsókn á handastellingum í íslenskum gröfum (Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2008). Hér er byggt á þeim grunni og reynt að bæta nokkru við. Sagt frá gerð líkkistunnar, legu líksins og öðrum umbúnaði sem fannst í kistunni við rannsóknina.

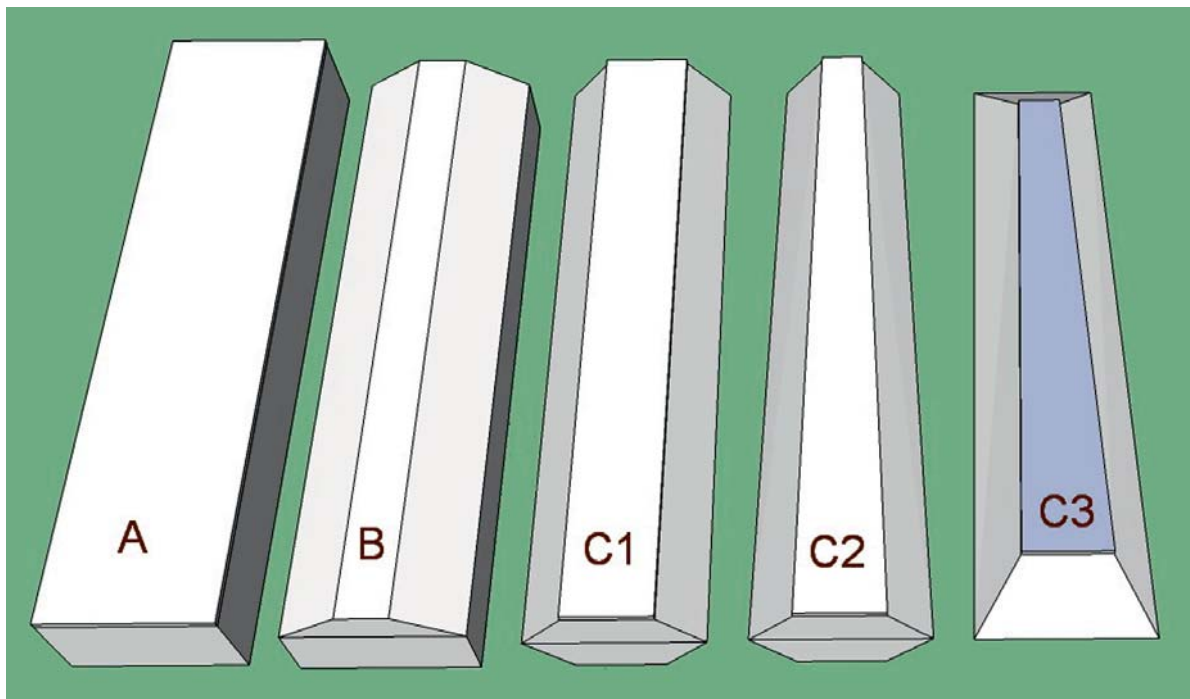
Kistugerðum sem fundist hafa á Íslandi hefur verið skipt í tvo meginflokkka (Kristján Eldjárn, 1988):

Stelling handa		Stelling fóta		Kistugerð		Kistulag - hliðar	
A	Niður með síðum	a	Hægri fótur yfir vinstri	A	Kassalag	1	Samsíða hliðar
A1	Á lendum	b	Beinir fætur	B	Ljósberalag	2	Afturmjó, hliðar halla út
B	Í skauti - saman	c	Vinstri fótur yfir hægri	C	Sexhyrningur	3	Hliðar og gaflar halla út
B1	Í skauti - í kross	d	Annað	D	Átthyrningur	4	Gaflar halla út
C	Á maga - saman			E	Ekki greind		
C1	Á maga - vinstri hendi ofar						
C2	Á maga - hægri hendi ofar						
D	Á brjósti - í kross						
D1	Á brjósti - að hliðum						

Tafla 1. Hér sést hvernig líkkistugerðir og mismunandi stellingar handa og fóta eru flokkaðar; en stuðst er við flokkun frá Skriðuklaustri (sjá t.d. Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2008; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012).

- Kistur með „gömlu lagi“
 - Stokkalaga – ferhyrnt þversnið
 - Ljósberalag – sexhyrnt þversnið með kassalaga botn
- Kistur með „nýju lagi“
 - Sexhyrningur – sexhyrnt þversnið (nýja lagið eða stofulagið)
 - Átthyrningur – átthyrnt þversnið
 Hið svokallaða „gamla kistulag“ er talið hafa verið í notkun á miðöldum og lengur. Algengast

mun hafa verið svonefnt ljósberalag, notað allt fram til um 1800. Tvær gerðir virðast hafa verið til af ljósberalaginu. Annars vegar sexhyrnt, þar sem botninn var kassalaga en hliðar látnar dragast nokkuð að sér að flatrí miðfjöl (Dagný Arnarsdóttir, 2006:10-11; Kristján Eldjárn, 1988:137-143). Þetta lag er reyndar nefnt stokkurur með ljósberaloki í bókinni um Skriðuklaustur (Steinunn Kristjánsdóttir, 2012:188). Afbrigði af ljósberalagi virðist hafa verið kista með fimm

Mynd 72. Helstu líkkistugerðir sem fundust við uppgröftinn á Bessastöðum. Af gerð A voru 3-4 kistur; af gerð B var 1-2 kista; af gerð C1 voru 13 kistur; og af gerð C2 6 kistur. Gerð C3, með hliðar og gafla sem hallaði út, var lang algengust. Greindust 67 slíkar kistur. Nokkrar kistur var ekki unnt að greina með vissu til ákveðinnar tegundar.

hliðum, þannig að kistan var í þverskurði eins og gaffl á burstabæ. Þá er botninn kassalaga en tvær fjalir í lokinu láttnar mætast yfir kistunni miðri (Árni Björnsson, 2007:394-395; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012:188). Nýja lagið, svonefnda, þar sem hliðar efri og neðri hluta kistunnar hallar út frá miðfjöl og mætast um miðju er yfirleitt talið hafa komist í tísku eftir 1720, og þá fyrst einkum meðal heldra fólks. Gamla kistulagið virðist hafa verið talið íslenskur siður því að í Íslenskum þjóðháttum er talað um að hið erlenda líkkistulag hafi farið að tíðkast um 1800 (Dagný Arnarsdóttir, 2006:10-11; Jónas Jónasson, 1961:302-303).

Hliðar á kistunum gátu verið samsíða (1) eða mjókkað til fóta með beinum göflum (2). Þegar gaflar drógust að sér eða mjókkuðu að ofan og neðan varð langsnið kistunnar líka sexstrent. Það mótsvarar hinu nýja lagi sem lýst hefur verið eins og tveimur trogum, þar sem öðru var hvolft yfir hitt (Árni Björnsson, 2007:394) og er hér nefnt gerð (C3).

Ofangreind skilgreining virðist falla allvel að gröfunum sem fundust á Bessastöðum. Að undanskildu samsafni beina úr þremur til fjórum einstaklingum í gröf 13 höfðu allir sem fundust við uppgröftinn verið lagðir í líkkistu. Langflestar kisturnar eða 78% voru af gerð C3, þ.e. þær voru sexstrendar í þverskurði og 74% þeirra mjókkuðu til fóta og allar hliðar drógust að sér. Kassalaga kistur voru 4% og kistur með ljósberalagi voru aðeins 2%. Kistur með jafnbreiðar hliðar voru 19% og sexstrendar kistur með beina gaffla voru 6%. Aðeins voru örfáar kistuleifar teknar til varðveislu.

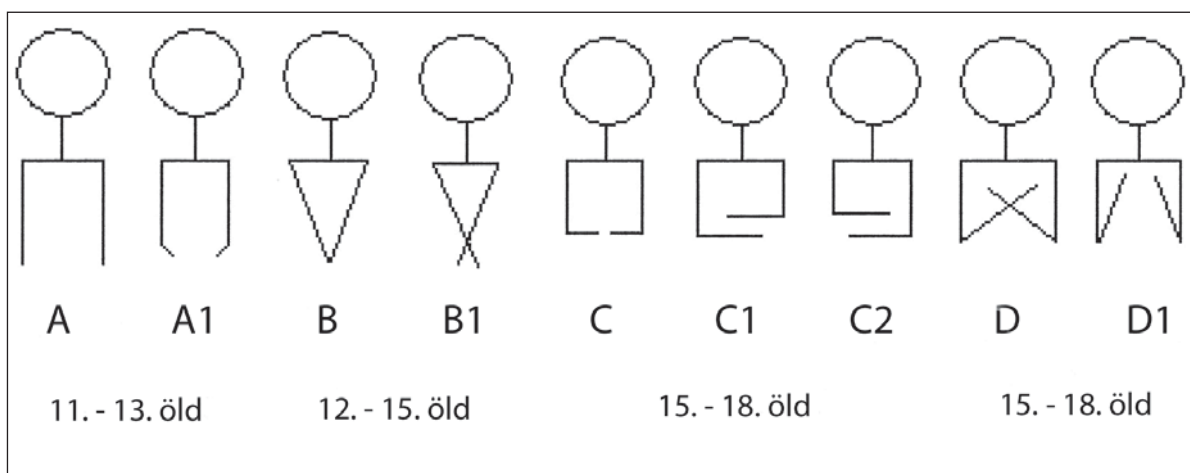
Legu líksins í kistu

Þar eð hefðir við að búa um lík í kistum hafa tekið breytingum í tímans rás, er hægt að nota þær til þess að áætla aldur grafarinnar. Þannig hafa mismunandi handastellingar sem fundist hafa í gröfum við fornleifarannsóknir verið flokkaðar niður. Gerður er greinarmunur á fjórum helstu handastellingum, A–D, sem er svo hægt að greina í undirflokk. Þessi greining virðist ekki síður eiga við hér á Íslandi og má sjá hvaða venjur voru algengastar á hverjum tíma í sambandi við það hvernig lík voru lögð til (mynd 73). Samkvæmt

þessu hafa hendur látinna verið lagðar til ofar og ofar á líkamanum eftir því sem nær dregur í tíma. Í byrjun miðalda og fram á fyrri hluta 13. aldar voru flest lík lögð til hvílu með hendur niður með síðum (A). Frá 12. öld var farið að leggja hendur í skaut og á Norðurlöndum virðist sá siður hafa verið ríkjandi á 13. og 14. öld (B). Á 15. og 16. öld varð síðan algengast að leggja hendur yfir magann eða yfir brjóstið (Dagný Arnarsdóttir, 2006; Gräslund, 1978; Jacobzon og Sjögren, 1982:118-120; Kieffer-Olsen, 1993:21-24; Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2008; Redin, 1976; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012:185-189).

Á 18. öld var krosslagning handa orðin algeng, eins og sást t.d. í kirkjugarðinum í Skálholti (Kristján Eldjárn, 1988:143). Í Íslenskum þjóðháttum kemur fram að á 19. öld var búið um lík í kistu þannig að líkið var lagt á bakið og hendur krosslagðar á brjóstinu, þannig að fingurgómar nái út að öxlum neðanvert við viðbeinið hvoru megin. Þess er þó einnig getið að undir lok 19. aldar hafi verið farið að leggja hendurnar niður með mjöðmum (Jónas Jónasson, 1961:301). Með því virðist sem siðvenja í sambandi við handasetningu í kistum sé komin í heilan hring.

Í 38 kistum sem opnaðar voru á Bessastöðum hafði aðeins ein beinagrind (2%) hendur niður með síðum og tveir einstaklingar (5%) virtust hafa verið með hendur á lendum. Þrír einstaklingar (8%) lágu með hendur á maga, og þrír einstaklingar voru með krosslagðar hendur á brjósti, eins og algengast á að hafa verið á síðustu öldum. Flestir eða 29 (70%) einstaklinga höfðu verið lagðir til í kistunni með hendur í skauti, ýmist saman (39%), eða í kross (37%). Samkvæmt ofangreindri flokkun um að greina aldur mannabeina út frá handastellingu ættu flestar beinagrindurnar að vera frá 12.–15. öld, sem er nokkuð á skjön við það sem talið var í fyrstu. Við nánari skoðun kom í ljós að flestar beinagrindur sem höfðu hendur í skauti voru jarðsettar norðan við kirkjuna (Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2008:58). Hugsanlega tilheyrja því þeir sem jarðsettir voru norðan við kirkjuna eldra tímabili en þeir sem grafnir voru austan við hana. Þar benda byggingar konungsgarðsins, sem stóðu skammt austan við kirkjuna fram undir 1760, ótvírátt til

Mynd 73. Dæmi um mismunandi handastellingar í íslenskum gröfum og hvenær þær voru algengastar (Lilja Laufey Davíðsdóttir, 2008:61).

Þess að kirkjugarðurinn hafi ekki verið stækkaður til austurs fyrr en eftir að Bessastaðastofa var reist um 1760 (Guðmundur Ólafsson, 2010:91).

Fótastelling var ýmist beinir samsíða fætur eða krosslagðir. Samkvæmt athugunum Kristjáns Eldjárns var þá hægri fótur ávallt ofan á vinstra fæti (Kristján Eldjárn, 1988:143) en samkvæmt nýlegri könnun gátu fætur verið lagðir til með þrenns konar hætti. a) Hægri fótleggur lagður yfir þann vinstri; b) Beinir fætur; c) Vinstri fótleggur lagður yfir þann hægri (Dagný Arnarsdóttir, 2006:13; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012:193). Hér er gert ráð fyrir flokki d) fyrir aðra möguleika þar sem ein beinagrind var með fætuna aðeins uppþregna til hliðar. Að öðru leyti voru aðeins tveir einstaklingar með krosslagða fætur og lá hægri fótur yfir þann vinstri. Af 37 kistum þar sem hægt var að greina fótastellingu á Bessastöðum voru 34 beinagrindur með samsíða fætur.

Umbúnaður í kistu

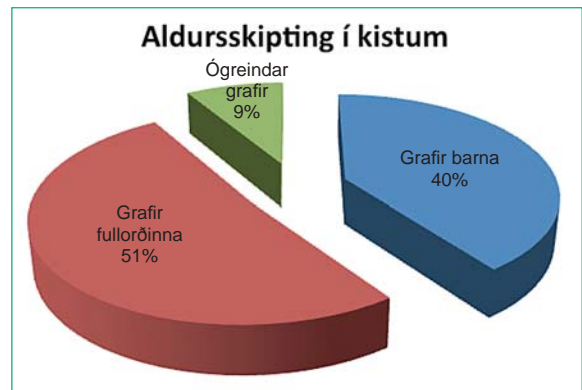
Á 17. og 18. öld mun hafa verið algengt að leggja tré- eða hefilspæni á botn kistunnar, eins og í ljós hefur komið við fornleifarannsóknir t.d. í Skálholti og í Hólskirkju (Garðar Guðmundsson et al., 2005:98; Kristján Eldjárn, 1988:144). Á 19. öld var þessi siður enn við lýði og hans er getið í Íslenskum þjóðháttum. Þar er einnig sagt að lak hafi verið breitt yfir spænina og svæfill með tréspónum lagður við höfðalagið (Árni Björnsson, 2007:395; Jónas Jónasson, 1961:305). Í líkkest-

unum á Bessastöðum fundust í mörgum tilvikum hefilspæni á kistubotni undir beinunum en ekkert var eftir af laki eða svæfli, sem hugsanlega hefur verið þar. Í að minnsta kosti sjö kistum hafði viðarkolum verið dreift yfir kistubotninn og að minnsta kosti í einni kistu hafði viðarkolum einnig verið dreift yfir líkið. Sá siður að strá viðarkolum í kistur eða á botn grafa er ævaforn og hefur verið rakinn aftur fyrir Krists burð. Hann hefur þekkt á Norðurlöndum a.m.k. fram á 12. öld. Þessi siður mun oftast talinn hafa átt að tákna hreinsun sálarinnar meðal kaþólskra en einnig hefur verið talið að kolin hafi átt að eyða nálykt eða að þau hafi einkum verið sett í grafir efnamanna (Kieffer-Olsen, 1993:166; Mårtensson, 1976:112-113; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012:193).

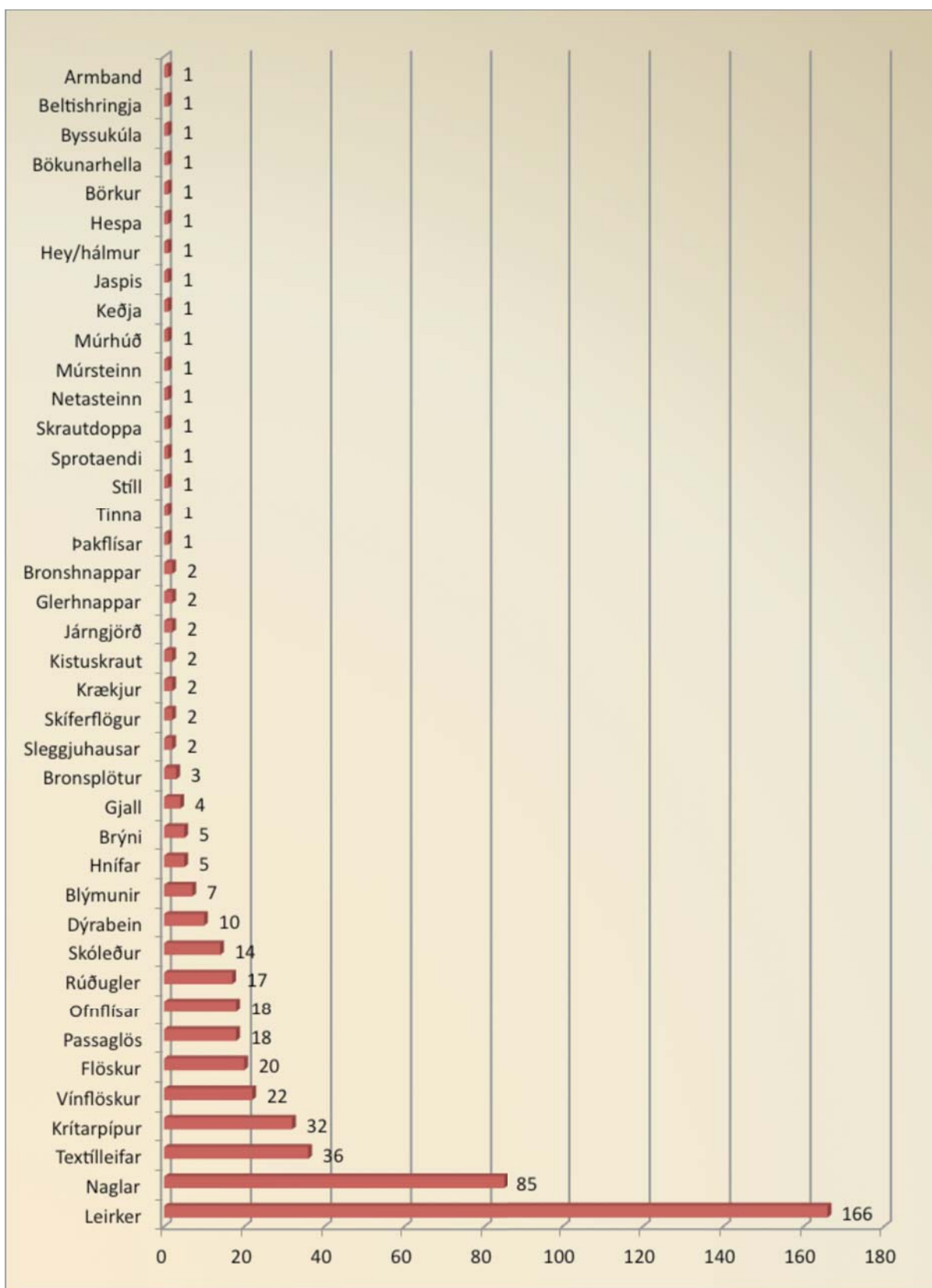
Umræða um grafir

Þegar aldursskipting grafanna er skoðuð vekur það athygli hve margar barnagrafir virðast vera í kirkjugarðinum. Vegna þess að fáar barnakistur voru opnaðar er hér metið út frá stærð kistunnar hvort hún er talin hafa verið fyrir barn eða fullorðinn. Mörkin eru hér miðuð við að kista sem var undir 1,5 m að lengd hafi tilheyrt barni eða unglingi. Aðeins ein kista, nr. 87 var 1,5 m að lengd, en sex kistur voru milli 1,4-1,45 m að lengd. Tvær af þessum minni kistum voru opnaðar, kista 14 var 1,44 m og kista 16 var 1,48 m að lengd. Reyndust vera börn í báðum þeirra.

Samkvæmt þessari skilgreiningu voru því 46 kistur, eða 40% grafanna taldar til barnagrafa, 59 grafir, eða 51% tilheyrðu fullorðnum einstaklingum, og 10 grafir, eða 9% grafanna var ekki hægt að greina með vissu vegna þess að svo lítil hluti þeirra var sýnilegur að ekki var unnt að sjá hvort þær höfðu tilheyrt barni eða fullorðnum. Þetta háa hlutfall barnagrafa getur átt sér fleiri en eina skýringu en líklega endurspeglar það bara þann nóturliga veruleika að á Íslandi var eitt hæsta hlutfall ungbarnadauða í Evrópu á 19. öld (Ólöf Garðarsdóttir, 2002:217).

Mynd 74. Skífurit sem sýnir hlutfall milli barna og fullorðinna einstaklinga sem fundust í kirkjugarðinum á Bessastöðum og grafa sem var ekki hægt að greina.

Tafla 2. Yfirlit yfir helstu gripaflokka sem fundust við uppgröftinn 1988. Mest fannst af leirkerabrotum (166) og nögllum (85), en sérstaka athygli vekur hve mikið fannst af textílleifum (36) og lúxusvarningi eins og ofnflísnum (18) og passaglösnum (18).

3. kafli – Gripir

Áður en úrvinnsla rannsóknargagna hófst var erfitt að tengja einstaka gripir við ákveðin mannvistarlög og því oft erfitt að tímasetja þá eða setja í ákveðið fundasamhengi. Það hefur m.a. staðið nokkuð í vegi fyrir að hægt væri að gera sértækar rannsóknir á gripum frá Bessastöðum. Rétt er þó að nefna rannsóknir Kevins P. Smith á leirkerum og krítarpípum (Smith, 1987), Guðrúnar Sveinbjarnardóttur og Sigríðar Þorgeirsdóttur á leirkerum (Guðrún Sveinbjarnardóttir, 1996; Sigríður Þorgeirsdóttir, 2009), og Anouchka Hrdy á kvarnarsteinum (Hrdy, 2009). Að undanfögnu hefur Michèle Hayeur Smith rannsakað textílleifar úr uppgreftinum, sem hægt var að setja í rétt jarðlagasamhengi. Fyrstu niðurstöður hennar um textíla sem fundust árið 1988 eru mjög áhugaverðar og birtast hér sem sérstök grein á bls. 93-109. M.a. kom í ljós að þarna var hluti af eina miðaldakjólnum sem fundist hefur til þessa á Íslandi. Niðurstöður Michèle eru sérlega spennandi og lofa mjög góðu um framhald rannsókna á jarðfundnum textílum á Íslandi.

Aðeins voru 361 fundanúmer skráð við uppgreftinn árið 1988. Í sumum tilvikum voru þó fleiri en einn gripur eða brot skráð á sama númer, þannig að heildarfjöldi gripa er um 500. Þetta eru afar fáir gripir í hlutfalli við umfang uppgrafarsvæðisins og stafar fyrst og fremst af því að stór hluti uppgrafarsvæðisins var öskuhaugur sem grafinn var upp með aðstoð vélgröfu. Það var meðvitað ákvörðun um að takmarka söfnun gripa úr honum, þar eð miklar tafir hefðu að öðrum kosti orðið á framkvæmdum. Gripasöfnun var því takmörkuð við úrval gripa sem kom í ljós í kjölfar vélskóflunnar. Þetta breyttist þegar komið var dýpra og farið að grafa með múrskleidum, einkum á svæði U12. Þar fundust líka einstaklega áhugaverðar lífrænar leifar í neðstu mannvistarlögnum við snið T-1988-2. Hér verður aðeins getið helstu gripa og gripaflokka sem fundust árið 1988 en annars vísað til fundaskrár í viðauka á bls. 113-120, þar sem einnig er reynt að aldursgreina gripina, og til gagnagrunnsins Sarps þar sem gripirnir eru skráðir með ítarupplýsingum undir rannsóknarnúmerinu Þjms 1988-213.

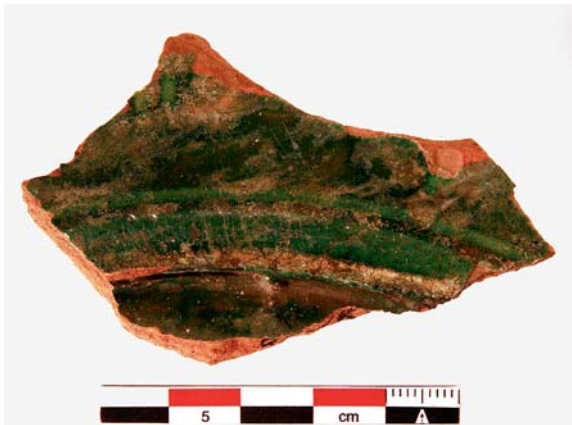
Leirmunir

Nær helmingur allra skráðra gripa úr uppgreftinum voru leirkerabrot. Flest brotin voru pottbrot úr rauðleir frá 18. öld og komu úr efstu lögum sorphaugsins á svæðum U12-U14. Elstu brotin á þessum svæðum voru þó frá síðari hluta 15. aldar og þau yngstu frá 20. öld. Gerðfræðilega virtust flest brotin þarna vera yngri en þau sem fundust á svæði U9 árið 1987.

Næst algengust voru hornmáluð leirkerabrot sem byrjað var að framleiða í lok 17. aldar (Sigríður Þorgeirsdóttir, 2009:100-113). Greinilegt virtist af leirkerabrotunum sem fundust á Bessastöðum og víðar að innflutningur á leirilátum til Íslands var umtalsverður frá miðöldum og síðar, þó að þess sé ekki getið í ritheimildum fyrr en um miðja 19. öld (Sigríður Þorgeirsdóttir, 2009:111-112).

Merkustu leirbrotin sem fundust þarna voru þó líklega ekki úr ílátum, heldur úr kakalofnum. Um 1700 voru slíkir ofnar mjög fáséðir á Íslandi og taldi Árni Magnússon árið 1703 að á landinu öllu væru aðeins 7-8 bæir með „kackelounsstuer“ (Kålund, 1916:60). Auk Bessastaða hafa á undanförunum árum fundist brot úr ofnflisum við rannsóknir í Viðey, Neðra-Ási, Skálholti og á Hólum (Auður Jóhanna Blöndal, 2005:1). Á Bessastöðum fundust 18 brot, flest á svæði U12 en nokkur á svæði U14. Þau eru líklega úr fjórum mismunandi ofnum frá 16. eða 17. öld, sem sýnir ríkidæmi sem mun vart hafa átt sér nokkra hliðstæðu annars staðar á landinu á þessum tíma.

Á mynd 75, efst til vinstri, er brot af svartglerjaðri ofnflís úr öðrum ofni þar sem myndefnið er úr myndröðinni lífdagar mannsins, þ.e. er syrpa af myndum sem sýna manninn á mismunandi aldurs skeiði, og er tímasett frá síðari hluta 16. aldar til fyrri hluta 17. aldar. Á brotinu má lesa töluna 100 og þar fyrir neðan orðið GNAD, eða náð. Merkingin er talin vera sú að fyrir 100 ára gamlan mann sé dauðinn náðargjöf. Hægra megin er brot úr óglerjaðri ofnflís frá síðari hluta 16. aldar sem ætla má að hafi staðið í konungsgarðinum. Flísin er úr syrpu mynda sem lýsa dæmisöggunni um glataða soninn og þar sést guðleg vera í bogahvelfingu með

Mynd 75. Ofnflisar. Efst til vinstri er svartglerjuð ofnflís (Þjms 1988-213-180) frá um 1550-1650. Til hægri er ofnflís án glerungs (Þjms 1988-213-185) úr móðskulagi á svæði U12 frá síðari hluta 16. aldar. Í miðið eru grænglerjaðar flísar með hringjamunstri (Þjms 1988-213-30 og Þjms 1988-213-310). Í neðstu röð eru grænglerjaðar flísar með tígulmunstri og blómavafningi (Þjms 1988-213-181, 182 og 184).

útréttan arm við að blessa eitthvað sem er neðar á flísinni (Guðrún Sveinbjarnardóttir, 1996:63, 178 og 180).

Annar gripaflokkur úr brenndum leir er krítarpípur sem er algengt að finna í mannvistarlögum frá 16.-18. öld. Hér fundust 32 krítarpípubrot, flest á svæði U12 en nokkur á svæði U14. Þau

voru yfirleitt úr hollenskum pípum, látlausum og án skrauts, frá borginni Gouda, og voru nokkur brot með stimpli sem sýndi það.

Gler

Nokkuð fannst af flöskubrotum, einkum vínfloškum, en einnig dálítið af lyfjafloškum.

Mynd 76. Eftirlíking af passaglasi. Glerið í brotum passaglasanna frá Bessastöðum er mun þynnra og finna en í endurgerðinni.

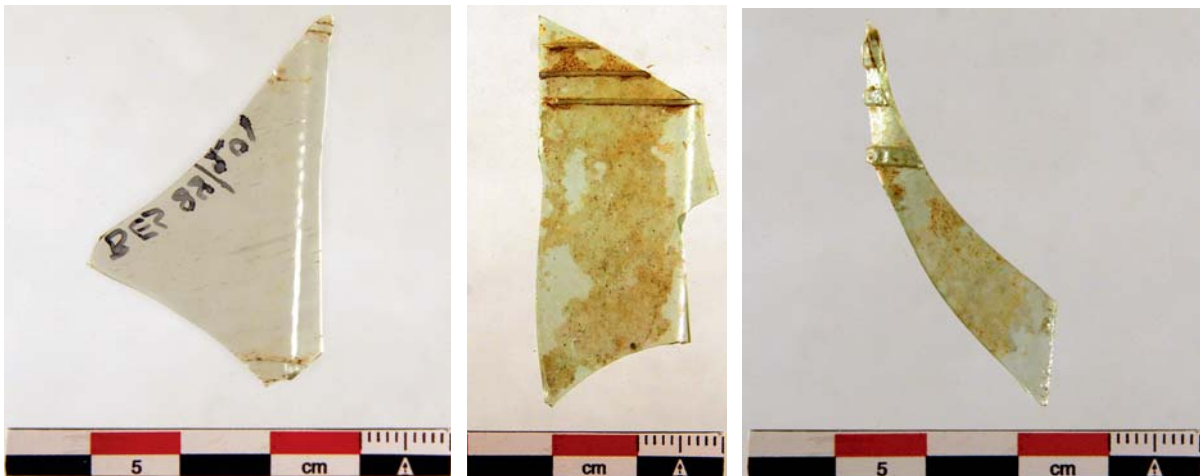
Óvenju mörg brot fundust úr passaglösum, eða tuttugu og sex talsins. Öll fundust þau í öskuhaugalögum á svæði U12. Passaglös voru upphá drykkjarglös úr grænleitu gleri, oftast með kantadár hliðar. Einkennandi fyrir glösin eru utánliggjandi glerþræðir sem liggja eins og þverstrik með mislöngu millibili. Þau voru afar verðmæt og voru algeng meðal evrópskra höfðingja á 16. og 17. öld en voru í notkun allt fram á 18. öld. Nýlegar rannsóknir benda til þess að passaglös hafi verið algengari á Norðurlöndum en áður var talið og gjarnan notuð undir sterkan bjór. Þau höfðu hins vegar ekki fundist á Íslandi fyrr en

Mynd 78. Gluggaumgjörð úr blýi fyrir tígullaga gluggarúðu sem fannst á svæði U12 (Þjms 1988-213-219). Gæti hafa tilheyrt landfógetabústað konungsgarðsins. Leifar af rúðu eru enn fastar í kjarnanum.

við þessa rannsókn og undirstrika stöðu Bessastaða sem höfðingjaseturs.

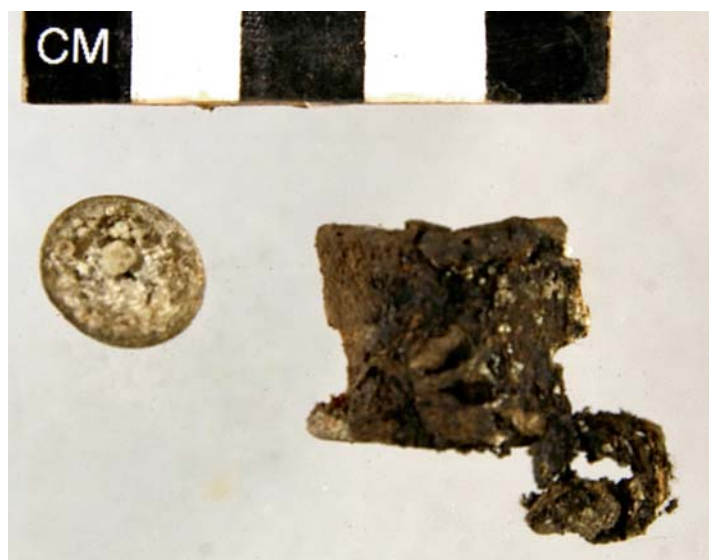
Fundarstaðurinn, norðan við landfógetabústaðinn, bendir til þess að passaglösin hafi helst verið notuð þar. Þó að engar heimildir hafi fundist um beina notkun passaglasa hér á landi hafa menn þó þekkt til þeirra eins og kemur fram í frásögn Jóns Ólafssonar Indíafara, þar sem segir: „Hún sagði mér heimilt eitt passaglas fullt af öli“ (Guðmundur Ólafsson, 2010:123-124; Haggrén, 2010:127-129; Jón Ólafsson, 1946:81). Við fornleifarannsóknir á undanförunum árum munu hafa bæst við tveir staðir þar sem fundist hafa brot úr passaglösum. Nokkur brot munu hafa fundist á Hólum í Hjaltadal og a.m.k. eitt brot úr passaglasi fannst í Skálholti (Ragnheiður Traustadótt-

Mynd 77. Brot úr þremur passaglösum með þverstrikum (Þjms 1988-213-201, 216 og 331).

Mynd 79. Brot af hniðsskafti (Þjms 1988-213-194) með bronsskreytingu á hlið. Nærmynd af endahnappi skeftisins til hægri virðist sýna kross eða fugl með útbreidda vængi.

Mynd 80. Krækja (Þjms 1988-213-218), hnappur úr bronzi (Þjms 1988-213-286) og málmhnappur með akkeri, úr kistu 40 og meðfylgjandi klæðisleifar (Þjms 1988-213-284).

Mynd 81. Beltissylgja (Þjms 1988-213-1) og skrautdoppa (Þjms 1988-213-36).

ir, 2013, munnl. heimild og Gavin Lucas, 2013, munnl. heimild).

Hjá Hallgrími Péturssyni kemur fyrir orðatiltækið að „drekka passa og pela“ sem virðist vísa til drykkju úr passaglasí og í Danskri orðabók Konráðs Gíslasonar er *passglas* sagt vera mælipyttla, „t.a.m. með strykum“ (Konráð Gíslason, 1851). Talið er að passi í þessari merkingu sé í upphafi hugsanlega dreginn af latneska heitinu *passus*, sem þýða má sem þrep eða bil, en bilin utan á glasinu mörkuðu hve mikið mátti drekka í hverri umferð (Haggrén, 2010; Kjellberg, 1957).

Fremur sjaldgæft er að finna rúðubrot úr íbúðarhúsum frá 17.-18. öld hér á landi, en hér

fundust 17 slík brot. Eins og sést á teikningunni af Bessastöðum frá um 1720, voru margar litlar glerrúður í öllum gluggum konungsgarðsins. Afskurður af glerrúðum sýnir að rúðurnar voru fluttar sem stærri glerplötur til landsins og sniðnar til á staðnum. Rúðurnar voru festar saman í blýramma og fannst einnig brot úr slíkri rúðu í öskuhaugnum, ásamt hluta blýrammans sem rúðan var fest í.

Þá fundust allmörg brot úr vínflöskum og öðrum óskilgreindum flöskum. Tveir glerhnappar fundust, líklega frá 19. öld.

Málmur

Allmargir málmgripir fundust, einkum úr jární, eins og brot úr um 85 nöglum, fjórum hnífum, hespa, keðja, gjörð og nokkrir gjallmolar. Úr blýi fundust tvö þunn brot, hólkur, byssukúla og tvær gluggaumgerðir úr rúðum.

Nokkrir áhugaverðir hlutir fundust úr bronsi eða eir. Nefna má beltissylgju með tíggullaga skrautmynstri (Þjms 1988-213-1) sem fannst í lagi 33, sniði T-1988-1, og er frá um 1500 (mynd 81). Þá fannst skrautdoppa, krækja af peysu og þrjár bronsþynnur sem eru hugsanlega úr eirpottum. Tveir bronshnappar fundust

Mynd 82. Armhringur úr koparblöndu úr líkkistu 88, um 5 cm í þvermál (Þjms 1988-213-283).

Mynd 83. Nokkur dæmi um búta úr leðurskóm sem fundust á svæði U12. Bæði er um að ræða hluta af skósólum (Þjms 1988-213-2) og hliðarstykki (Þjms 1988-213-239 og 240). Óvíst er hvar mjóa leðurtungan (Þjms 1988-213-244) hefur setið. Neðst er líklega millisóli af skó með saumfari (Þjms 1988-213-228).

Mynd 84. Fjögur brýnisbrot (Þjms 1988-213-4, 5, 8 og 277). Þjms 1988-213-277 fannst undir K~1500.

og kom annar úr líkkistu, af líkklæði viðkomandi. Einnig fundust brot af hnífssköftum sem voru með bronsskrauti á.

Leður

Allmikið fannst af leðurbútum á svæði U12. Flestir voru hlutar af leðurskóm eða afskurður af þeim og fundust í sorphaug og mannvistarlögum allt frá 11. öld fram á 16.-17. öld. Þessar leifar sýna að menn hafa saumað og notað leðurskó á Bessastöðum sem gerðir voru samkvæmt evrópskri tísku. Samkvæmt þessu virðast sauðskinnsskór, sem algengir voru á 19. öld og fyrri hluta 20. aldar, ekki hafa farið að tíðkast fyrr en í fyrsta lagi á 18. öld.

Steinar

Fremur fáir gripir fundust úr steini. Þó fannst netasteinn (Þjms 1988-213-307) og tvö brot úr fiskasleggjum (Þjms 1988-213-301 og 306). Þá fundust fáein brot úr innfluttum steinum, svo sem bökunarhella (Þjms 1988-213-155), eldtinna (Þjms 1988-213-42), tvær skiferplötur (Þjms 1988-213-312 og 339) og fimm brýni (Þjms 1988-213-4, 5, 8, 277 og 298), sem voru frá miðöldum og síðar (myndir 84 og 85).

Textílar

Vegna góðra varðveisluskilyrða fundust mjög merkar textílleifar, bæði í sorphaugnum á svæði U12 en einnig í líkkistum á svæði U15. Árið

Mynd 85. Í efstu röð eru jaspismoli (Þjms 1988-213-7) og tinna (Þjms 1988-213-42). Í miðju eru tvö sleggj-usteinsbrot (Þjms 1988-213-301 og 306), neðst er netasteinn (Þjms 1988-213-307) og tvö skiferbrot (Þjms 1988-213-314).

1988 fundust 36 textílbútar. Fornleifa- og textílfraeðingurinn Michèle Hayeur Smith, sem hefur rannsakað og myndað þessa textíla, birtir hér sínar fyrstu niðurstöður um textílan í ítarlegri grein í viðauka. M.a. kemur fram að hér fundust í fyrsta

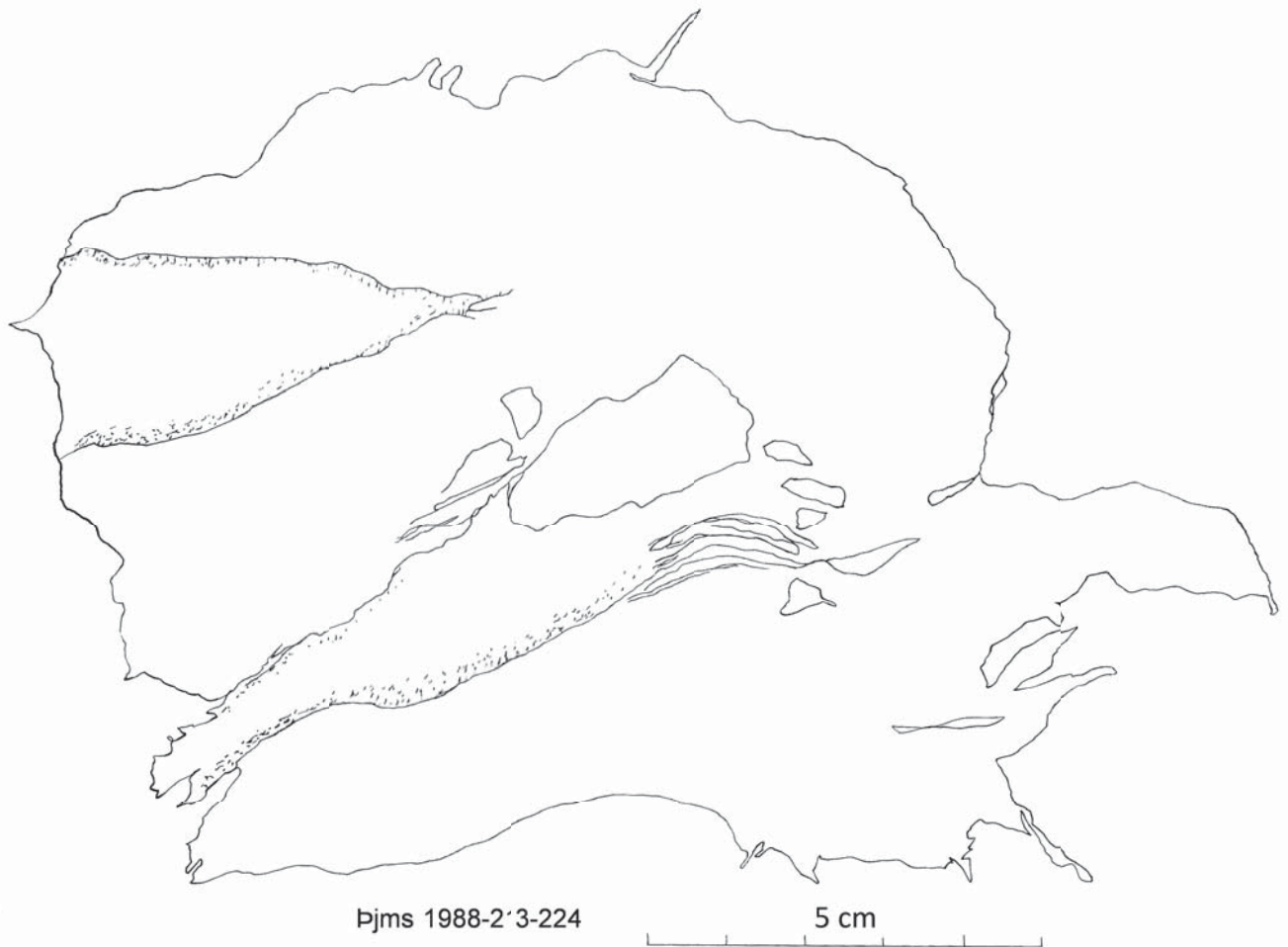
skipti textílleifar frá miðöldum á Íslandi þar sem hægt var að greina gerð klæðisplaggsins. Michèle sýnir m.a. fram á að klæðisbútur Þjms 1988-213-220 er úr klæðnaði af svipaðri gerð og fundust hefur í miðaldagröfum á Grænlandi (sjá bls 99-100).

Mynd 86. Nærmyndir af tveimur textílum sem fundust árið 1988, t.d. mismunandi litir þræðir í vaðmáli, sem samkvæmt ^{14}C -aldursgreiningu er frá um 1450-1500 (Þjms 1988-213-220) og vefnaður sem er frá um 900-1050 (Þjms 1988-213-224).

Aldursgreiningar á textílum Þjms 1988-213-220 og 221 bentu til að þeir væru frá síðari hluta 15. aldar en að elsta plaggíð Þjms 1988-213-224, væri

frá 10.-11. öld. Þá sýna nærmyndir af textílunum mjög vel mismunandi tegundir og gæði þeirra, mynstur og litbrigði. Sjá bls. 81 og áfram.

Mynd 87. Teikning af útlínunum textílbúts Þjms 1988-213-224, fyrir forvörslu.

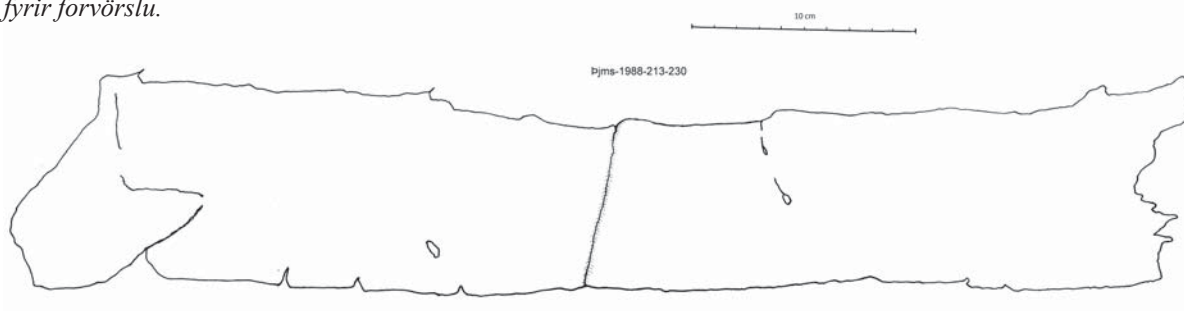
Mynd 88. Teikning af útlínunum klæðisbúts Djms 1988-213-220, fyrir forvörslu.

Mynd 89. Teikning af útlínunum textílþúts Djms 1988-213-245, fyrir forvörslu.

Mynd af sama klæði eftir forvörslu.

Mynd 90. Útlínur klæðisþúta Djms 1988-213-230 fyrir forvörslu, úr kistu 90.

4. kafli – Greiningar

Samstarf við erlenda sérfræðinga í sambandi við rannsóknina var mjög gefandi og hafa þeir lagt rannsókninni lið með margvíslegum hætti, ekki síst með því að greina sýni sem tekin voru og sérþekkingu skorti um á þeim tíma hér innanlands. Nefna má Paul C. Buckland, skordýrafræðing, sem skipulagði sýnatöku og greiningu á skordýrasýnum úr uppgreftinum og skordýrafræðinginn Peter Skidmore, sem greindi fyrstu sýnin frá Bessastöðum. Áður óbirt skýrsla hans er nú í viðauka á bls. 123-126.

Dýrabeinafræðingarnir Thomas McGovern og Thomas Amorosi sáu um greiningu á dýrabeinum úr rannsókninni og gjóskulagasýni voru greind af jarðfræðingunum Guðrúnu Larsen og Magnúsi Á. Sigurgeirssyni.

Ofangreindar rannsóknir eru allar mikilvægt framlag til íslenskra fornleifarannsókna og bæta hver á sinn hátt við þekkingu okkar á fortíðinni. Allt eftir því sem úrvinnslu uppgraftarins miðar áfram og niðurstöður fara að birtast, munu opnast möguleikar fyrir fleiri slíkar rannsóknir, því að ekki skortir spennandi viðfangsefni.

Gjóskulög

Á uppgraftarsvæðum U12–U15 fundust smá slittrur af Landnámslaginu frá 871±2 í neðstu mannvistarlögunum, og einnig í torfusneplum í yngri lögum, en það lá hvergi samfellt á þessu svæði. Miðaldalagið, sem kom úr goshrinu suðvestur af Reykjanesi 1226-1231, var hins vegar mjög greinilegt og lá víða samfellt. Þegar lagið féll voru þessi svæði augljóslega við norðurmörk byggðarinnar og sást vel í sniðunum að bæjarhóllinn stækkaði ört á þessum tíma. Það má annars vegar ráða af því að nyrst var lagið í 5,9-6,4 m.y.s. en um 10 m sunnar komið í 7,8 m.y.s. og hins vegar að gjóskulagið skiptist í tvö lög. Neðra lagið var um 7 mm þykkt og talið vera frá árinu 1226. Yngri hluti Miðaldalagsins var 1 mm þykkur. Um 5 mm jafnþykkt öskuhaugalag hafði náð að myndast á svæðinu áður en seinna lagið féll. Gjóska frá K~1500 var mest áberandi á svæðinu og var víða um 2-6 cm þykkt.

Tekin voru tíu sýni úr gjóskulögum og tólf úr mannvistarlögunum til greiningar frá svæði U12.

Sýnin úr elstu gólf- og mannvistarlögunum voru notuð til þess að greina skordýraleifar sem í þeim voru (sjá sýnaskrá, bls. 121-122).

Dýrabein

Nokkuð fannst af dýrabeinum, þó að það væri minna en árið 1987. Bein frá 1988 voru þó ekki greind sérstaklega, heldur voru beinasöfn 1987 og 1988 skoðuð saman og niðurstöðurnar kynntar í erlendu ráðstefnuriti (Amorosi et al., 1992:169-174). Alls voru greind um 13.500 dýrabein. Beinasafnið á Bessastöðum þótti skera sig nokkuð frá öðrum íslenskum beinasöfnum og þótti m.a. ljóst að staða Bessastaða sem höfðingjaseturs endurspegladist vel í beinunum. Í mannvistarlögunum frá tímabilinu 1450-1500 voru bein úr sauðfé og geitum algengust, eða 41%, en óvenju hátt hlutfall var samt af nautgripabeinum eða um 28,7%. Hlutfall hrossbeina var litlu minna, eða 26,3%. Þorskbein voru 2,1% en bein úr svinum, ref og fugli voru um 1% af hverri tegund.

Mikil breyting varð á samsetningu beinasafnsins í mannvistarlögunum frá 1600-1849. Flest bein komu nú frá sjávarfangi, eða um 80%. Þar af voru fiskbein sem ekki var unnt að greina til tegunda 42,8%, þorskbein 34,8% og skelfiskur 2,9%. Örfá bein fundust einnig úr laxi, sel, rostungi og hval, en ekki nægilega mörg til þess að mælast í grófri prósentumælingu. Af húsdýrum voru bein úr sauðfé og geitum 13,2%, nautgripabein 2,6% og hrossbein 0,1%. Örfá svína- og hundabein fundust, en náðu ekki prósentutölu. Af öðrum dýrum má nefna fuglabein sem voru 3,1% og rottubein 0,2%. Rottubeinin voru talin vera úr jarðlögum frá 17. öld og munu því vera meðal elstu rottubeina sem hér hafa fundist. Þá fannst eitt refabein og tvö bein úr ísbirni frá þessu tímabili, en mjög óvenjulegt mun vera að finna leifar þessarar dýra heima á bæjum á Suðurlandi og Vesturlandi (Amorosi et al., 1992:169-174).

Skordýr

Þegar ljóst var að í mannvistarlögunum á svæði U12 voru mjög góð varðveisluskilyrði fyrir flestar lífrænar leifar, voru tekin sýni til skor-

dýragreiningar að undirlagi Dr. Paul C. Buckland, skordýrafræðings. Hann fékk Peter Skidmore, við Museum & Art Gallery, Doncaster til þess að greina tvívængjur úr fyrstu sýnunum úr lögum 28, 40, 42 og 49 í sniði T-1988-2 (sjá bls. 123-126).

Í kjölfarið var doktorsneminn Jon Sadler fenginn til þess að taka þátt í uppgreftinum og greina skordýrasýni á staðnum. Hann dvaldist í þrjá mánuði á Bessastöðum við þessar greiningar. Beindist rannsókn hans einkum að því hvernig staða Bessastaða sem höfðingjaseturs endurspegladist í skordýraleifunum og hvort greina mætti breytingar á nýtingu svæðisins milli tímabila. Niðurstöður hans birtust sem kafli í doktorsritgerð hans um skordýr í byggðum við Norður-Atlantshaf til forna. Þær sýndu m.a. að skordýrafána Bessastaða var frábrugðin öðrum stöðum sem rannsakaðir voru og benti til meiri innflutnings á korni erlendis frá en almennt var. Um 16-64% skordýra í sýnunum tengdust rotnun lífrænna úrgangsefna, eins og gömlu heyi, hlandi og mykju og þangi. Í neðstu mannvistarlögnum fundust m.a. tvær köngulóarbjöllur, *Tipnus unicolor*, sem voru í sýnum S-1988-213-10, 11 og 12, og *Ptinus fur (L.)* sem er elsta skráða tilfellið á Íslandi og eitt eintak fannst af. Fáein eintök af kornbjöllum fundust í neðstu mannvistarlögnum en þær þurfa mikinn hita til þess að þrífast. Allt benti til þess að þær hefðu komið til Bessastaða með innfluttu korni, fremur en að um innlent korn væri að ræða. Þá fannst einnig dæmi um skordýr (*carinate elytra*) í sýni S-1988-213-11, sem borist hefur til landsins snemma á miðöldum en ekki náð fótfestu og hefur ekki fundist síðan (Amorosi et al., 1992; Sadler, 1991). Hér má einnig nefna að árið 2000 fékk sænski fornvistfræðingurinn Magnus Hellqvist styrk til

eins árs að loknu doktorsnámi, m.a. til þess að greina skordýrasýni frá Bessastöðum. Hann kom til Íslands og fleytti fjölmörgum sýnum úr uppgraftarsvæðum sem rannsökuð voru 1989-1996. Niðurstöður hans munu birtast í tengslum við úrvinnslu viðkomandi svæða.

Vínber frá miðöldum

Tveir vínberjakjarnar fundust þegar verið var að fleyta skordýrasýni S-1988-213-12. Eins og sést í sniði T-1988-2 var sýnið tekið neðst í lagi 40 og er því líklega frá fyrri hluta miðalda. Líklegasta skýringin er að þeir hafi borist til landsins í rúsínum og lent þarna í mannasaur eftir að þær voru borðaðar en skordýr sem fundust í sama sýni bentu til þess að þarna hefði hugsanlega verið kamar (Amorosi et al., 1992:182). Þó að heimildir skorti um það, verður að telja líklegt að þurrkuð vínber, eða jafnvel fersk, hafi verið flutt til landsins allt frá upphafi landnáms, eins og ýmis annar lúxusvarningur sem nýlegar fornleifarannsóknir hafa sýnt fram á (Mjöll Snæsdóttir og Lucas, 2007; Ragnheiður Traustadóttir, 2009; Steinunn Kristjánsdóttir, 2012).

Til gamans má nefna að á miðöldum varð svo mikill skortur á messuvíni í Noregi, og þá væntanlega líka á Íslandi, að biskupinn í Niðarósi skrifaði Gregoríusi páfa bréf árið 1237 og bað um að fá að nota öl eða annan drykk í stað víns, sem nauðsynlegt var við útteilingu sakramentis. Þessu hafnaði páfinn en nokkru fyrr, eða árið 1203, var þess getið í annálum að berjavín hefði fyrst verið gert á Íslandi (Diplomatarium Islandicum I, 1857-76:513-514). Þó að langsótt sé má ekki útiloka að innflutningur vínberja eða rúsína á þessum tíma tengist skorti á innfluttu víni og jafnvel tilrauna Bessastaðabónnda til að brugga eigið vín.

5. kafli – Umræða og niðurstöður

Helstu niðurstöður rannsóknarinnar árið 1988 eru þær að undir bílaplaninu norðan Bessastaðastofu á svæðum U12-U14, reyndist vera þykkur öskuhaugur frá 17., 18. og 19. öld. Þar voru fá mannvirki en nokkuð fannst þar af leirkera-, krítarpípu- og glerbrotum. Undir heimreiðinni á svæðum U14-U15, voru grafnar fram 75 grafir og þar kom í ljós að kirkjugarðurinn hafði náð mun lengra til norðurs á 18. og 19. öld en nú er. Norðurveggur hans fannst undir miðri núverandi heimreið.

Áhugaverðar mannvirkjaleifar fundust einnig frá miðöldum á svæði U12. Þar reyndust vera mörg byggingarskeið sem erfitt var að greina á milli en þau höfðu skipt margsinnis um hlutverk. Hleðslubrotin voru svo mörg að byggingarnar virtust líka hafa verið endurnýjaðar mjög oft. Enda þótt minjarnar væru aðeins rannsakaðar að hluta var ljóst út frá afstöðu gjóskulaga að á suðurhelmingi svæðisins höfðu staðið mannvirki allt frá síðari hluta 10. aldar eða byrjun 11. aldar. Kolefnisgreining á klæðisbút (Þjms 1988-213-224) styður þessa aldursgreiningu. Flest mannvirkin á svæðinu voru komin úr notkun um 1500. Elsta mannvirkið var hugsanlega leifar af garðlagi. Ofan á eða við þá hleðslu voru síðan reist hús sem af viðarkolablettum að dæma gætu upphaflega hafa verið íveruhús, þó að þau virtust fljótlega hafa fengið annað hlutverk. Vonir

standa til þess að þegar úrvinnslu fleiri svæða hefur verið lokið, verði hægt að tengja þessar minjar betur við aðrar miðaldaminjar. Skordýraleifar bentu til þess að þarna hafi um tíma verið kamar, útihús eða úrgangur frá slíkum húsum en varðveisluskilyrði lífrænna minja á þessu svæði voru sérlega góð. Af áhugaverðum minjum má t.d. nefna leifar af kjól og tveimur skinnskóm frá þessum tíma og skordýraleifar, eins og elstu kóngulóarbjöllu sem fundist hefur hér á landi.

Nokkrir gripir undirstrikuðu sérstöðu Bessastaða sem höfðingjaseturs á Íslandi. Þar má nefna brot úr þremur til fjórum kakalofnum frá 16.-17. öld, sem sýna að hér var ekkert venjulegt heimili, þegar haft er í huga að á Íslandi öllu var talið að aðeins sjö til átta býli byggju þá við slíkan munað (Kálund, 1916:60). Tuttugu og sex brot úr passaglösom eru líka margfalt fleiri en þekkt annars staðar á Íslandi. Á biskupssetrinu á Hólum hafa fundist fáein brot og í Skálholti hefur aðeins fundist eitt brot úr passaglasí. Einn óvæntasti fundur þessa árs voru samt vínberjakjarnarnir sem fundust í miðaldalagi á svæði U12. Þeir vitna um stöðu Bessastaða sem höfðingjaseturs ásamt fleiri gripum, eins og t.d. passaglösunum og kakalofnunum, sem sýna að yfirstéttin á Íslandi reyndi eftir bestu getu að halda í við yfirstéttina í Norður-Evrópu og fygja síðum þeirra og lífsstíl.

6. kafli – Heimildir

- Amorosi, T., Buckland, P. C., Ólafsson, G., Sadler, J. P. og Skidmore, P. (1992). Site Status and the Paleocological Record: a Discussion of Results from Bessastaðir, Iceland. Í C. Morris og J. Rackham (ritstj.), *Norse and later settlement and subsistence in the North Atlantic*, 169-192. Glasgow: University of Glasgow. Department of Archaeology.
- Anna Ólafsdóttir Björnsson. (1996). *Álftaness saga: Bessastaðahreppur, fortíð og sagnir*. Reykjavík: Þjóðsaga.
- Auður Jóhanna Blöndal. (2005). *Kakelofn frá Hólum í Hjaltadal, og aðrir kakelofnar á Íslandi*. Ritgerð til BA-prófs. Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Árni Björnsson. (2007). *Merkisdagar á mannsævinni*. Reykjavík: Mál og menning. Önnur prentun.
- Barrow, J. (1835). *A Visit to Iceland, by way of Tro-nyem in the „Flower of Yarrow“ Yacht, in the Summer of 1834*. London: John Murray.
- Dagný Arnarsdóttir. (2006). Miðaldaklaustrið á Skriðu. Gerðir líkkistna. Í Steinunn Kristjánsdóttir (ritstj.), *Skýrslur Skriðuklaustursrannsóknna XIII*. Reykjavík.
- Diplomatarium Islandicum I. (1857-76). *Íslenzkt fornbréfasafn - sem hefi inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár er snerta Ísland og íslenzka menn*. Bindi 1 834-1264. Kaupmannahöfn: Hið íslenzka bókmenntafélag.
- Einar Laxness. (1985). Bessastaðir. Í Ásgeir S. Björnsson og Helgi Magnússon (ritstj.), *Landið þitt Ísland. Lykilbók*, 5-68). Reykjavík: Örn og Örlygur.
- Garðar Guðmundsson, Gavin Lucas, Hildur Gestsdóttir og Sigríður Þorgeirsdóttir. (2005). Excavations at Hólskirkja, Bolungarvík. Í G. Lucas (ritstj.), *Archaeologia Islandica* 4, 81-102). Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Gräslund, B. (1978). Recencion av Redin 1976. *Fornvænnen. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning*, 1987/1, 59-63.
- Guðmundur Ólafsson. (2010). Bessastaðarannsókn 1987. Aðdragandi og upphaf. Uppgriftarsvæði 1-11. Í Steinunn Kristjánsdóttir (ritstj.), *Skýrslur Þjóðminjasafns 2010/1*. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðný Zoëga og Guðmundur St. Sigurðarsson. (2010). Skagfirska kirkjurannsóknin. Árbók *Hins íslenzka fornleifafélags 1910*, 95-115.
- Guðrún Sveinbjarnardóttir. (1996). Leirker á Íslandi. Pottery found in excavations in Iceland. *Rit Hins íslenzka fornleifafélags og Þjóðminjasafns Íslands*, 3.
- Gunnar Bollason. (2008). Bessastaðakirkja, Kirkju-garður og minningarmörk. Í Jón Torfason og Þorsteinn Gunnarsson (ritstj.), *Kirkjur Íslands 12. Friðaðar kirkjur í Kjalarnessprófastsdæmi II*, 75-85. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands, Húsafríðunarnefnd, Biskupsstofa, Kjalarnesprófastsdæmi.
- Haggrén, G. (2010). Bordskultur och glashandel i renessansens Nordeuropa. *Hikuin* 37, (Renæssanceglas i Norden), 123-142.
- Hrdy, A. (2009). *Meules et Moulins en Islande, du XVe au XIXe siècle*. MA-ritgerð í fornleifafræði, Université Pierre Mendés France, Grenoble.
- Jacobzon, L. og Sjögren, J. (1982). Människor i stadens utkant. Helgeandshusets kyrkogård berättar om liv och död. Í G. Dahlbäck (ritstj.), *Helgeandsholmen – 1000 år i Stockholms ström*, 112-133. Borås: Riksantikvarieämbetet, kommittén för Stockholmsförlaget och LiberFörlag.
- Jón Ólafsson. (1946). *Reisubók Jóns Ólafssonar Indíafara. Samin af honum sjálfum* (Bindi. I). Reykjavík: Bókfellisútgáfan.
- Jón Þ. Þór, Þorsteinn Gunnarsson, Gunnar Kristjáns-son og Gunnar Bollason. (2008). Bessastaðakirkja. Í Jón Torfason og Þorsteinn Gunnarsson (ritstj.), *Friðaðar kirkjur í Kjalarnessprófastsdæmi II* 12, Kirkjur Íslands, 6-94. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands, Húsafríðunarnefnd, Biskupsstofa, Kjalarnesprófastsdæmi.
- Jónas Jónasson. (1961). Íslenzkir þjóðhættir (Þriðja útgáfa). Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja.
- Kálund, K. (Ritsj.). (1916). *Arne Magnusson. Embedsskrivelser og andre offentlige aktstykker*. Kaupmannahöfn: Gyldendal, Nordisk forlag.
- Kieffer-Olsen, J. (1993). *Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark – 8 kirkegårdsudgravninger*. Århus: Afd. for Middelalder-arkæologi og Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev.
- Kjellberg, S. T. (1957). Passdrickning. *Kulturen*, 18-19.
- Konráð Gíslason. (1851). *Dönsk orðabók, með íslenzkum þýðingum*. Kaupmannahöfn: Prentað hjá Bianco Luno, hirðprentara.
- Kristján Eldjárn. (1988). Legstaðir. Í H. Christi, J. Steffensen og K. Eldjárn (ritstj.), *Skálholt. Fornleifarannsóknir 1954-1958*, 111-146). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands, Lögberg.
- Kristján Eldjárn, Hákon Christie og Jón Steffensen. (1988). *Skálholt. Fornleifarannsóknir 1954-*

- 1958 (Bindi. I). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands, Lögberg.
- Lilja Laufey Davíðsdóttir. (2008). *Grafið en ekki gleymt. Gerðir handastellinga í íslenskum gröfum og nýting þeirra til afstæðra aldursgreininga*. BA-ritgerð, Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Margrét Hallgrímsdóttir. (1988). *Fornleifarannsókn í Viðey 1987*. Reykjavík: Árbæjarsafn.
- Margrét Hallgrímsdóttir. (1989). *Viðey: Fornleifarannsóknir 1988-1989*. Reykjavík: Reykjavíkurborg, Árbæjarsafn.
- Mårtensson, A. W. (1976). Gravar och kyrkor *Uppgrävt förflytet för PKbanken i Lund*, 87-134. Malmö: Kulturhistoriska museet i Lund.
- Mjöll Snæsdóttir. (1988). Kirkjugarður að Stóruborg undir Eyjafjöllum. Í Inga Lára Baldvinsdóttir (ritstj.), Árbók hins íslenska fornleifafélags 1987, 5-40. Reykjavík: Hið íslenska fornleifafélag.
- Mjöll Snæsdóttir. (1991). *Stóraborg. Fornleifarannsókn 1978-1990*. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Mjöll Snæsdóttir og Lucas, G. (2007). Kostur Skálholts. Árnésingur, VIII, 75-103.
- Ólöf Garðarsdóttir. (2002). Saving the Child. Regional, cultural and social aspects of the infant mortality decline in Iceland, 1770-1920. *Report No. 19 from the Demographic Data Base, Umeå University*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Ragnheiður Traustadóttir. (2009). Ekki í kot vísað. Í Guðmundur Ólafsson og Steinunn Kristjánsdóttir (ritstj.), *Endurfundir. Fornleifarannsóknir styrktar af Kristnihátíðarsjóði 2001-2005*, 16-29. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Redin, L. (1976). Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°. Nr. 10. Lund*.
- Sadler, J. P. (1991). *Archaeological and palaeological implications of palaeontomological studies on Orkney and Iceland*. University of Sheffield, Unpublished PhD theses.
- Sigríður Þorgeirsdóttir. (2009). *Leirker frá Aðalstræti og Bessastöðum*. MA-ritgerð í fornleifafræði: Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Smith, K. P. (1987). *Ceramics from Bessastaðir, Iceland. A Preliminary Report on Collections from the 1987 Excavation*. Museum of Anthropology, Michigan. Buffalo, N.Y.
- Steinunn Kristjánsdóttir. (2012). *Sagan af klaustrinu á Skriðu*. Reykjavík: Sögufélag.
- Vigfús Guðmundsson. (1941). Bessastaða kirkjur *Sérprentun úr Kirkjuritinu með litlum viðauka*. Reykjavík.
- Þí. Rtk. 3.6. Fylgiskjal. (1720). Plan og prospect av Bessestedes kongsgaard *Skjalasafn rentukammers 3.6. 1715-1720: Þjóðskjalasafn Íslands*.
- Þorsteinn Gunnarsson. (2008). Bessastaðakirkja. Í Jón Torfason og Þorsteinn Gunnarsson (ritstj.), *Friðaðar kirkjur í Kjalarnessprófastsdæmi II 12*, Kirkjur Íslands, 6-94. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands, Húsafríðunarnefnd, Biskupsstofa, Kjalarnesprófastsdæmi.

The Textile Collection from the 1988 Bessastaðir Excavation

Michèle Hayeur Smith, Haffenreffer Museum of Anthropology, Brown University

The collection

Textiles from the 1988 excavation season at Bessastaðir amount to a total of 36 fragments of cloth. As is commonplace in Iceland, textiles from the 12th to the 17th century are for the most part 2/2 twills with occasional rare tabbies. Bessastaðir 1988 makes no exception to this overall pattern with 22 of the 35 belonging to this category. Along with 3 tabbies (or plain weaves) 1988 excavation at Bessastaðir also revealed the presence of one half basket weave (dated to the Viking Age) and one knit, clumps of raw wool as well as strands of spun or plied yarn.

Weave types	Number of fragments
2/2 twill	22
Tabby	4 (1 is uncertain)
Half Basket weave	1
Knit	3
Clumps of wool	4
Strand of yarn	2
Total	36

Table 1. The Bessastaðir textiles from the 1988 excavation.

Textile dates

The textiles recovered at Bessastaðir 1988 came from contexts 40-49 and 50 and were not uni-

Probability Distributions

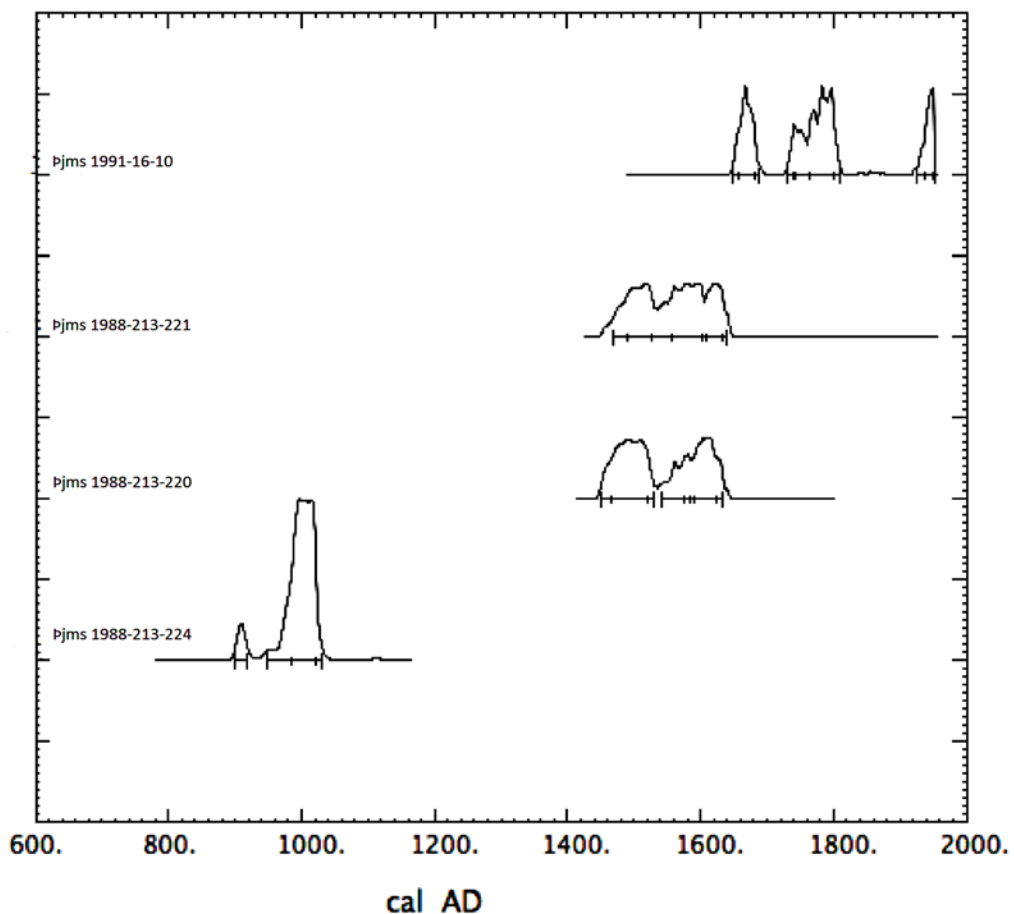

Figure 1. Probability distributions for AMS dates run on textiles from Bessastaðir, as of November 22, 2011. *Bjms 1988-213-220, Bjms 1988-213-221, and Bjms 1988-213-224.*

formly distributed through the full stratigraphic column (see pp. 29-33).

Three AMS dates were run directly on textiles from the 1988 excavations: β jms 1988-213-220; β jms 1988-213-221, and β jms 1988-213-224 through Beta Analytical Radiocarbon Dating Laboratory. These dates were run to gain information on the production dates for specific weaves or elements of clothing, as well as to confirm the dating of the layers from which they came.

β jms 1988-213-220, a garment fragment produced a radiocarbon (Beta 309364) of 360 ± 30 bp, which calibrates at 1-sigma to calAD 1466-1625 ($p=0.682$) with a 2-sigma range of calAD1451-1643 ($p=0.9245$). Given its location in layer 40, below the K~1500 tephra layer (Ólafsson, personal communication), its true age is most likely AD1450-1500. The same is true for β jms 1988-213-221, a piece of standard 2/2 twill, which has been dated (Beta 309365) to the same period: 340 ± 30 bp (CalAD1490-1632, 1-sigma range; 1470-1639, 2-sigma range). The third sample, β jms 1988-213-224, a fragment of half-basket weave, produced a radiocarbon date (Beta 309366) of 1040 ± 30 bp which calibrates at 1-sigma to calAD 986-1021 and at 2-sigma to calAD 899-1032 AD, placing this fragment in the Viking Age.

The implications of these dates for the textiles themselves is interesting. β jms 1988-213-220 is a significant piece of textile and clearly a piece of a garment. As will be discussed in detail below, its dating and form provide some rather unique information on the dress practices in Iceland during the later Medieval period. β jms 1988-213-221, a fragment of cloth with no significant attributes that could be linked to a specific garment type, represents the standard type of 2/2 twill found across Iceland during this period.

The Viking Age sample is also unique and fragmentary. On average, tabby weaves in Iceland are relatively less common than 2/2 twills and were used predominantly for dress or decorative purposes. The half-basket weave apparent on β jms 1988-213-224 is a form of plain or tabby weave, although it is woven with a double (un-plied ZZ) warp thread making it even more unique in the Icelandic context. This type

of cloth is difficult to place, but was common during the Roman period in Great Britain where it was the norm although generally woven z/zz (Bender Jørgensen, 1992:40). Bender Jørgensen argues that this weave was a Roman contribution to a local textile tradition in the British Isles. It appears very infrequently in the Icelandic corpus and, given its age, might be the product of women from the British Isles who were present among the earliest settlers to Iceland.

Tools and fleece type

Textiles from the Viking Age to the 18th century were woven on the warp-weighted loom with threads spun with a drop- or high-top (high whorl) spindle. These were standard tools in Icelandic textile work until horizontal looms and spinning wheels were introduced into Iceland in the 18th century (Hoffman, 1974; Jochens, 1995; Róbertsdóttir, 2008).

The wool used for the majority of Icelandic textiles was obtained from an Icelandic breed of sheep known as the “European Vari-Coloured Short Tail”, or “Northern-Short-Tail”. This breed is found across the North Atlantic and has the unique characteristic of being dual-coated with a thick glossy outer coat known as the *tog*; and a fine inner coat called the *þel*. The breed is thought to have originated during the Iron Age through selection for a hairy woolly fleece one of seven fleece types identified by Ryder (1981:225). This sheep variety has a tendency to moult in the spring so that its coat can be plucked rather than shorn (*ibid*).

Icelandic weavers like those in Norway selected the coarse outer hairs of these sheep for spinning warp threads, as they are long and resistant and able to withstand the tension produced by the loom weights used on the vertical warp-weighted loom (Bender Jørgensen, 1992:138). The weft fibres were spun from the *þel*. These fibres made from the fluffy and fine undercoat were frequently deliberately fullled to create a natural barrier to the cold. This pattern combined with the weaving of the 2/2 twills constitutes *vaðmál*, the most typical Icelandic cloth of the 13th-18th centuries.

The spinning of yarns

Natural fibres of any type have limited lengths and must be spun into yarn or thread in order to be extended enough for weaving (Minar, 2001:387). Through the process of spinning or twisting, the fibres are made to overlap each other, with the addition of new fibres adding to the length (ibid). In the process of doing this, the spinner has two options: either to turn the fibres clockwise or to spin them counter-clockwise. In textile terminology the clock-wise spin is referred to as Z-spin (or twist) and the counter-clockwise produces an S-spin (or twist). In describing the structure of a woven textile, the spin direction of the warp threads and the weft threads are written as “z/s” for a textile with z-spun warp threads and s-spun weft, and “z/z” where both warp and weft are spun clockwise (z-twist), etc. When two or more strands of yarn are twisted together the doubled threads are referred to as “plied”. Plying is generally done in the opposite direction to the initial spin of the threads that are plied together. The presence of plied threads is denoted through the formula: z2S (the two yarns are spun z, but are plied S).

The sequence of textile types recovered from Bessastaðir follows a pattern found across Iceland: initially Norse settlers of the Viking Age spun and wove largely according to Norwegian textile traditions with a preference for z/z spun yarns used in weaving tabbies, 2/2 twills, and a range of patterned twills (Bender Jørgensen, 1992:38-39). While z/s 2/2 twills were common elsewhere in Scandinavia during this period they were not common in Norway (ibid) with the exception of specific sites such as Oseberg where the utilitarian textiles included 2/2 twills woven with z/s yarns (Ingstad, 1982).

Weave type	Spin direction	Totals
2/2 twills	z/s	21
2/2 twill	z/z?	1
Half basket weave	z/s	1
Tabby	z/s	3

Table 2. Spin Direction at Bessastaðir (1988).

Z/s 2/2 twills are also uncommon in the Viking Age burials from Scotland, Ireland and the Isle of Man, where Norwegian textile traditions

also prevail, but are present in Britain’s urban centres including York and London (Walton Rogers, 1989:334). Bender Jørgensen suggests that the source of these z/s spun yarns found in British urban textile assemblages, needs to be compared with textiles from continental Europe (ibid) especially the Netherlands, as weavers and spinners in these centres produced the bulk of their cloth for European markets (Gelsinger, 1981:128; Bradenburgh 2010). In the 13th century, the English are said to have imported cloth from Iceland since the famous British wool was exported as fine cloth towards the Netherlands in such quantities that cloth was lacking at home. Faced with a shortage of cloth to clothe local inhabitants, Icelandic vaðmál filled this gap and clothed much of the British urban population (Gelsinger, 1981:128).

Viking Age textiles from Icelandic burials also display this preference for z/z spun yarns as noted in the British Isles, while the settlement of Hofstaðir produced significant quantities of 2/2 twills with z/s spun yarns from a pit house adjacent to the main building (Sverrisdóttir, 2008; Lucas, 2009:318-319). The pattern of Icelandic cloth is therefore, in keeping with Norse colonies in the British Isles, where more Norwegian-style cloth is found in burials and Continental/British type cloth found in urban or settlement sites. This might be an indication that burial goods in the Norse colonies were imported from Norway and served to state social status and affiliation, and that more diverse textile assemblages were in use within settlements where more cultural diversity was present in the first generations after the country’s settlement.

However, in Iceland, weavers and spinners very rapidly gave up on z/z spun yarns altogether and focused their efforts entirely on producing z/s 2/2 twills and tabbies. By the 12th century, the 2/2 twill spun and woven in this manner came to be known as legal currency, and was created in a very specific manner with an equally specific range of thread counts. The use of cloth as currency and in international trade may explain this shift in production: in the early medieval period Iceland increased its trade with Europe preferentially pro-

	12/12	12/10	12/6	9/6	9/5	8/6	8/5	7/5
2/2 twills	1	2	0	1	1	1	2	0
Tabby (including half basket)	1	0	1	0	0	0	1	1

Table 3. Range of thread counts in the 1988 assemblage.

ducing and selling vaðmál and pile woven cloaks as its most desired merchandise. Within Iceland vaðmál's role as a form of currency also increased at this time. However, given the gendered nature of textile production in Iceland from the early settlement, the ethnic composition of the female population involved in textile production might also have played a significant role in shifts in technology such as these. Many women in the landnám period were from the British Isles (Helgason, 2000) and it may not be unreasonable to suggest that they may have encouraged a change in textile traditions to the incorporation of weaves that were familiar to them and more commonplace in the urban centres of the British Isles.

Spin tension

Spin tension, along with thread counts, and spin direction are relevant details commonly recorded in textile analysis as they provide information on technology as well as deliberate choices people make in the creation of textiles. Like spin direction, and the differential use of wool types from the Icelandic sheep, spin tension is quite consistent through time. At Bessastaðir most warp threads are spun with a tension of $>40^\circ$ and weft threads between 20 and 30° . This pattern has been noted elsewhere in Iceland and Scandinavia and is most likely related to the type of wool used and the mass of the loom weights suspended from the warp threads to draw them down. (Mårtensen et al., 2009:378).

Thread counts, yarn diameter and quality of cloth

Cloth quality is evaluated by looking at thread counts as well as yarn thickness (Bradenburgh, 2010). The woven textiles from Bessastaðir have thread counts ranging between 4 threads per cm to 12 threads per cm, with a clear clustered focus on textiles with 7-10 threads per centimetre on the warp and 4-6 threads per centimetre in the weft.

Another group, with 12 warp threads per centimetre has a wider range of weft threads counts.

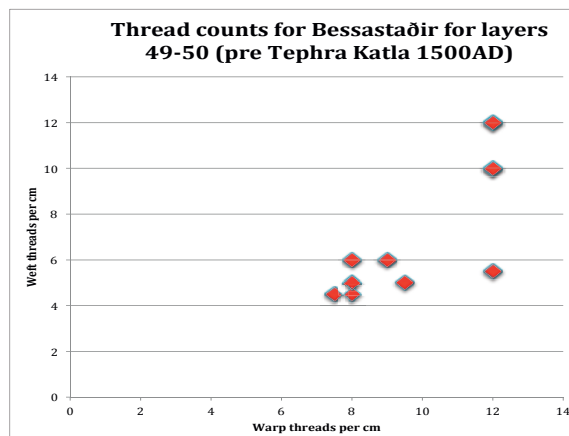

Figure 2. Thread counts for Bessastaðir (1988).

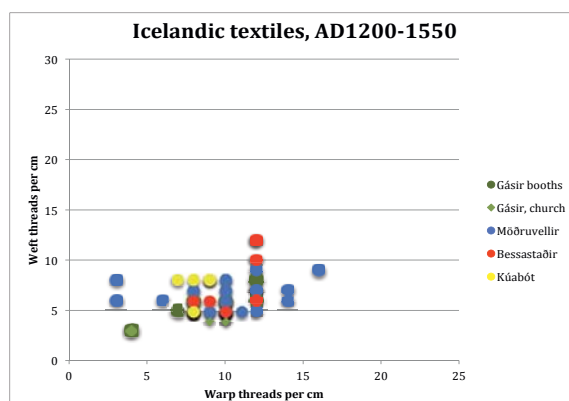

Figure 3. Thread counts for Icelandic sites of similar time periods.

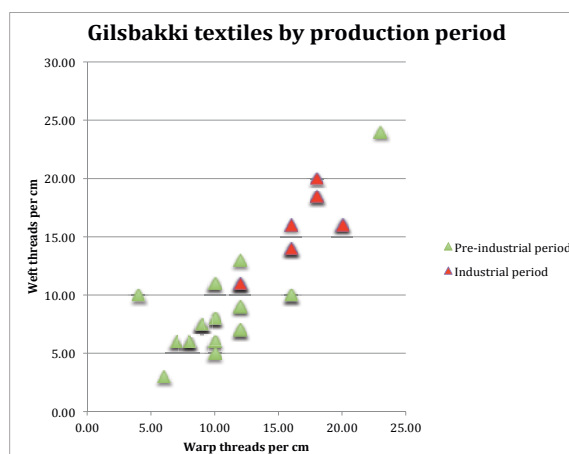

Figure 4. Gilsbakki with medieval and post-medieval thread counts.

A comparison of thread counts from the 1988 Bessastaðir collection, with textiles from Gásir (AD1300-1400), Möðruvellir (AD1290-1400), Kúabót (AD1389-1487), and Gilsbakki (AD1490-1900), (Harrisson, 2007, 2008; Harrisson and Roberts, 2008; Smith 2008) suggests great consistency among the four sites, all with textiles pre-dating AD1500 and intriguing differences from the later-dating site of Gilsbakki.

The number of weft threads per cm in textiles from Bessastaðir, Gásir, Möðruvellir, and Kúabót is particularly narrow. Most textiles from these sites have just 4-8 weft threads per cm (Figure 2). Warp threads count on textiles from these sites are more variable, yet a significant number cluster between 7-10 threads per centimetre with another peak around 12 warp threads per centimetre and a smaller number of loosely woven pieces having just 6 or fewer threads per centimetre. These ranges appear to be quite deliberately consistent and relate to legal guidelines regulating the cloth used as currency between the 11th and the 17th centuries. Variation around these numbers is to be expected. As Hoffman (1974) argued although *gjaldavoð* was the primary cloth currency, other qualities of cloth existed and, in addition, the guidelines stipulated in *Búalög*, are frequently inconsistent (Hoffman, 1974:212). Nevertheless the consistency of warp/weft counts in medieval Icelandic textiles from these sites is striking and stands out from the more variable weaves present in the later and post-medieval textile collections such as Gilsbakki.

Þorláksson provides information on legal guidelines enacted between AD1613 and 1640 stating that *gjaldavoð* was then to have 220 warp threads per 2.5 ells (9-10 warp threads per cm), *klæðavoð* 260 warp threads per 3 ells of cloth (11 warp threads per cm), and *smávoð* 320 threads per 3.25-3.5 ells of cloth (11-14 warp threads per cm) the latter being the highest quality of cloth compared to others (Þorláksson, 1991:247). Few of the textiles from the 1988 excavations at Bessastaðir have warp threads counts this high, whereas textiles from the site of Gilsbakki, most of which postdate AD1550, include a significant number with higher warp threads counts and

considerably higher numbers of weft threads per centimetre. Not only does this suggest that the majority of textiles recovered in 1988 from Bessastaðir fall within a consistent range for cloth from medieval sites but also that they correspond to legal *vaðmál* from this period, rather than other utilitarian cloth types.

Hoffman, in a pioneering synthesis, found that:

...Twill, from different periods in the past, vary a great deal in both appearance and thread count, from the very coarse fabric with a thin hard-spun warp and thick loose weft with 6 ends and 4 or 5 picks per cm from Bergþórsvoll (Þjms 1927-88-598 and 599) to the 10 by 10 (Þjms 1927-88-550 to 552) and the 11 to 13 by 14 threads per cm (Þjms 1927-88-229 to 231) from the same site. Between these limits most of the old *vaðmál* fragments could be placed.

The fine twill from Reykjaset (Þjms 4873¹) with a thread count of 18 ends and 23 picks per cm stand out among the others. The riding coat exhibited in Þjóðminjasafn in Reykjavik from about 1800 is made of black *vaðmál* with a thread count of 14 ends and 14 picks. In all the better *vaðmáls* the warp and weft threads are very similar.

(Hoffman, 1974)

From these various sources it is possible to conclude that thread counts for legal cloth ranged between 4 and 13-14 threads per cm and that the textiles from Bessastaðir fall not only within this range but also within a restricted part of that range that is consistent with *vaðmál* recovered recently from harbour and elite sites in northern Iceland. The fact that the cloth found at these sites was legal trade cloth does not mean that it could not have been transformed into something else, but it does suggest that the majority of the cloth from Bessastaðir was produced using the standards appropriate for exchange.

Other criteria used to determine the quality of cloth are the diameters of the spun yarn. Bradenburgh (2010) established in her analysis of Dutch textiles 4 measurements for evaluating quality of cloth based on yarn thickness of warp threads. These are listed below in Table 4. It stands to reason that warp threads <0.5 mm

1 New number: Þjms 1901-93.

will produce a finer cloth when woven than the >1.5 mm.

Warp threads	Weave
<0.5mm	0
0.5-0.75 mm	2/2, knit, tabby
0.75-1.5mm	2/2, half-basket
>1.5 mm	0

Table 4. Warp thread thickness, based on Bradenburgh's (2010) measurements.

The functions of textiles from the 1988 Bessastaðir excavation and their roles as garments

This relatively small collection of textiles contains a surprising range of material all of which is consistent with Icelandic textile traditions that began in the 11th century and persisted until the late 18th century. Textile traditions have been noted in other cultural settings to be surprisingly uniform and conservative through time (Minar, 2001:382). In Iceland this conservatism was enhanced by the importance of cloth as a trade commodity and as a unit of currency.

Behind the legalities of cloth were the women, frequently unseen archaeologically, who from the onset were the weavers and saw to it that legal standards were respected and that cloth was suitable for trade. Cloth was incorporated with the Icelandic economy as part of a cottage industry. It was produced on each farm and undoubtedly the wealth of a farm could be measured by the amount of cloth its women produced. Tenant farms paid tribute and rents in cloth to wealthier farms or estates, and once acquired this currency was often transformed into garments to clothe households. On archaeological specimens this secondary use or re-use is recognisable through wear marks, surface napping of the cloth in certain areas, as well as indications of sewing made apparent by the presence of seams, hems, etc.

Clothing also served as a visual marker of cultural identity within and outside of Iceland although at the present time little is known about Icelandic dress from the end of the Viking Age (ca. AD1050) until the mid to late 1600s. What did people wear during this six hundred year pe-

riod? What defined an Icelander overseas or to other Icelanders within Iceland? This aspect is often overlooked archaeologically, yet textile analysis can hopefully shed some light on this question.

Research conducted on Greenlandic textiles has produced a body of archaeological data that provides a basic framework from which to start comparisons, as clothing patterns across Northern Europe were relatively similar with regional idiosyncrasies symbolising significant cultural differences. Limited visual representations of Icelandic dress from the medieval period suggests that it was similar to Greenlandic dress and to that of specific places in Europe, where Icelanders traded with, obtained foreign imports from, and exported their own cloth to. Thus, Norway, and England stand out as other important locations. However, the degree to which medieval images of dress represent actual Icelandic clothing rather than stereotypical medieval canons for drawing clothing remains to be determined through comparison with archaeologically recovered clothing elements, and the dress to which Icelandic and Greenlandic dress differed is also an open question. Each new element of Icelandic dress recovered in textiles collections adds to a growing body of data for addressing these questions.

From the 1988 Bessastaðir excavation, some pieces of cloth are more telling than others about dress practices in Iceland. Thirteen pieces within the 1988 collection point to some form of dress, sewing, or type of weaving technology used.

Evidence of sewing	Garment fragments	Starting borders	Selvage
6	3	2	2

Table 5. Numbers of pieces relating to garments, garment construction or weaving technology.

Garment fragments

Dress during the medieval period is a somewhat problematic topic and many pieces of information commonly used to reconstruct dress during this period both in Iceland and Europe, provide clues rather than solid information that can be used as comparative data. Much research

on dress during this period has been done using visual sources – paintings, illuminations, statues – where the actual construction of garments is not always apparent (Crowfoot et al., 2001:176). More recently, Scandinavian data on clothing and textiles has improved information, and, thankfully for those working on Iceland, abundant data is now available on medieval Greenlandic textiles. This provides some of the best comparative material available (ibid). Icelandic archaeological textile collections are also slowly yielding information on local styles and patterns of clothing, as well as data on its construction. The Bessastaðir collection contributes to this expansion of direct data on medieval Icelandic dress.

Þjms 1988-213-220 is one of the more complete pieces found in the 1988 textile assemblage. It is a fragmentary top segment of a robe, dress or overcoat. Made in a coarse tabby weave this piece is significantly larger than any other textile object within the 1988 assemblage. Based on its dimensions and form Þjms 1988-213-220 appears to be a fragment from a garment matching the Greenlandic Nørlund type 1b category, which, is dated there between AD1380 and 1530.

As noted earlier Þjms 1988-213-220 is dated to the period AD1450-1500 on the basis of tephrochronology and direct AMS dating on the fragment itself. In the Greenlandic corpus, several garments fall under this typological des-

ignation, notably D10580, D10581, D10585, D10583, D10584 (Østergård, 2004:128). This garment is described as “tight fitting with gussets inserted in the front and back and with between four and eight side pieces which give them outward flaring fullness from around waist height.” (ibid). They were to be pulled over the head with a slight depression in the front and no collar. One can assume that these were worn over a linen undergarment as was customary in Medieval Europe (Houston, 1939). According to Østergård, these garments were popular with both sexes in Europe from the end of the 13th century until the end of the 14th after which they were restricted to women (2004:128). A similar type of garment was found worn by the Bocksten bog man, found in Varberg Sweden, dated to AD1270-1390 (Nockert, 1985). In many parts of northern Europe, close fitting garments with great fullness appear to have been worn over a long period with noticeable changes in garment cut emerging around the time of the Reformation.

In its current condition, Þjms 1988-213-220 is 260 mm and constitutes just half of the upper portion of a garment, missing its complete lower length. All edges have been torn, except for the armhole, which appears to have been stitched using a stab stitch still visible in some areas. A seam is also apparent on the shoulder portion although no stitching remains. An additional piece

Figure 5. Fragment of a medieval garment Þjms 1988-213-220.

Figure 6. Drawing of a garment type 1b from Herjolfsnes, which matches find Þjms 1988-213-220 (G.Ó. after Østergård, 2004:160).

of cloth, included under the same find number, clearly belongs to this garment. While it could be a fragment of collar it seems more likely to have broken off the main piece.

Of interest is the angle at which the shoulder seam was positioned. In its current location the shoulder seam appears too low and the armhole very small, yet with added side panels the shoulder seam would have been slightly elevated, the armhole much larger, and the garment would have gained greater breadth. To test this hypothesis, a pattern was created of Þjms 1988-212-220 and integrated into a cotton-draped version of the Nørlund type 1 b garment in order to gain a sense of the overall fit. Through this experiment we now believe that this piece was initially much longer, and was part of the front portion of the garment torn down the middle. The presence of armholes suggests a frontal piece, the back pieces from Greenland show no evidence of armholes. In its initial state it would have covered the front completely. The collar portion remains a bit of a mystery, as most Nørlund type 1b garments have a rounded neckline except for D10581 that has a slight dip in the front. It is unsure whether Þjms 1988-213-220 had a dip as well or was fitted with some kind of collar.

We can estimate the number of gussets on this piece to have been 6: with two (sewn together) in the middle of the back, two in the middle of the front and two triangular ones under the sleeves allowing for greater movement of the arms. Additionally, on the basis of Greenlandic examples, there were probably 4-6 side panels giving the flared shape to the garment. The overall pattern of this garment is quite complex and suggests that cloth was used to its maximum capacity with no waste.

The cloth from which this item of clothing was made is a woven tabby with darker warp threads and light weft threads creating a desired patterned effect. According to Hoffman, tabby weaves were usually worn by women, twills by men (Hoffman 1974), and given its date such a garment may well have been worn by a woman.

Þjms 1988-213-245 is another garment fragment. This piece is of knitted fabric and was said to be the sleeve portion of a sweater found in a grave. The bottom portion is knitted in a moss stitch that appears to have been sewn on rather than integrated into the stockinet stitch. Little more is known of this fragment, but given that knitting appeared in Iceland after the 16th century, it is possible that this sweater was similar to one found in a female grave at Búaland made with a woven central piece for the body to which knitted sleeves had been added. The Búaland jumper was heavily mended, with a total of 16 patches on the body of the jumper as well as on the knitted sleeves. This garment type appears to have been a common item of dress in the 18th century and another was found in a burial of a similar age at Reykholt (Þjms 2004-25-188 and Þjms 2004-25-195).

Þjms 1988-213-229, contains 3 textile fragments, Þjms 1988-213-229b is by far the largest of them and was woven as a tabby weave and shaped like certain gussets found on Norse Greenlandic clothing. These were frequently inserted under arms, on hoods, or strategically on other parts of dress to give the garments more breadth.

Evidence of sewing and hems

This is by far the largest of this group. While these pieces are not complete garments, they were at some point in time a part of some piece of clothing and display details of sewing, finishing, or garment construction.

Pieces showing evidence of stitching are Þjms 1988-213-220 and Þjms 1988-213-227a, b, c, d. Þjms 1988-213-220 described in detail above exhibits stab stitching on the garment's armhole. Þjms 1988-213-230 is noteworthy for its display of starting borders (see below): it is made up of two pieces of cloth that were sewn together, possibly to create part of the bottom segment of a garment. The stitching holds both sides of each piece of cloth together and is sewn using a running stitch or a back-stitch.

Figure 7. Bjms 1988-213-230: seam assembling two pieces of cloth.

The group of textiles (Bjms 1988-213-227a, b, c, d) include many pieces of cloth that were assigned a single number in the field, and given a number in the National Museum's collection records. To facilitate analysis, suffixes a–d were assigned to each different cloth type. Bjms 1988-213-227a contains several fragments belonging to the same piece of cloth with many of the segments hemmed. Unfortunately due to the fragmentary nature of the pieces it is not possible to reconstruct them into any kind of recognizable garment.

Other fragments, such as Bjms 1988-213-227 b, c, and d are all hemmed fragments that were once parts of garments, or furnishings of some kind. They are all stitched. The presence of all of these hem fragments is a clear indication of the level of cloth-recycling that took place in Iceland during the early and late medieval periods. On one hand, garments or pieces of cloth often display patches and repairs; on the other

hand, the presence of these discarded hems demonstrates that it was much easier to cut a hem off rather than trying to undo it and being left with a piece of cloth with a permanent crease or fold in it and/or a piece of cloth that may have been quite worn at the hem line.

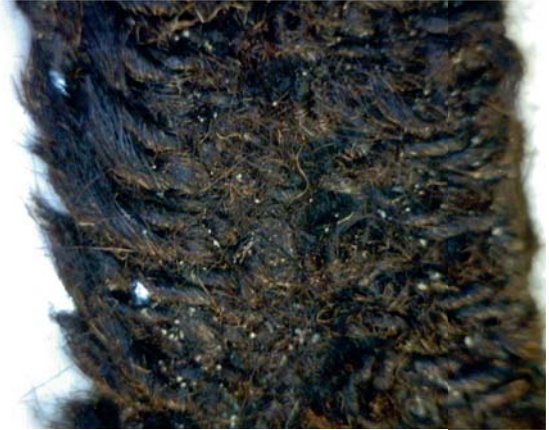

Figure 8. Underside of Bjms 1988-213-227b with stitching visible.

Starting Borders

Starting borders are a detail indicating that the warp-weighted loom was used in the production of that specific piece of cloth (Østergård, 2004:64). Starting borders are created by either tablet weaving a border in a tabby weave, or by adding a strong cord after warping (Hoffman, 1974:154; Østergård, 2004:64). The woven method often employed a tablet woven band; this technique was used by the Saami, and was used in Norse Greenland as evidence of tablets were found. Starting borders using a strong cord was a technique used in Norway and in the Faeroes as well as in Iceland (Østergård, 2004:65).

Two possible examples of starting borders were noted in two cases at Bessastaðir: Bjms 1988-213-230 and Bjms 1988-213-224. Bjms 1988-213-230 appears to have been made using the second technique of incorporating a strong cord into the end of the cloth after warping. Rather than using a single warp thread, the weavers appear to have used plied thread in both warp and weft. Once the starting border was complete the warp threads were separated to become the single warp threads of the 2/2 twill.

Bjms 1988-213-224 is harder to read and due to the fragmented nature of this piece, it is im-

Figure 9. Close ups of incorporated strong cord in *Þjms* 1988-213-230.

possible to be certain that the features observed truly represent a starting border.

Selvage

From the Bessastaðir excavations, two fragments of cloth display selvages: *Þjms* 1988-213-229a/229b. In Norse Greenland two different types of selvage were identified, one in which the weft threads turn and are continued, and one in which two weft threads are turned and are crossed so that the threads are clustered in groups of four (Østergård, 2004:65). *Þjms* 1988-213-229a belongs to the first type.

Conclusion

The assemblage of cloth fragments from the 1988 excavations of Bessastaðir are not numerous but certain items stand out as unique. *Þjms* 1988-213-220 is one of the first pieces of clothing to have been identified in the archaeological textile collections from Iceland with parallels to similar garments in Greenland. Such finds in the Icelandic archaeological textile collections promise to contribute to filling the gaps in current knowledge about dress practices in Iceland, specifically and across the North Atlantic over a 600-year period.

Details such as the starting border of *Þjms* 1988-213-230 are interesting in that they reveal a great deal about the weaving techniques used in Iceland during this period, and the reticence of Icelandic women towards adopting the flat loom and other contemporary weaving techniques used in continental Europe at the same time. Some of

this reluctance might have been due to strong local traditions linking women and weaving to the older traditional technology (the introduction of the flat loom changed the nature of weaving in Europe as it moved from a female occupation to more of a male-dominated craft with greater industrialisation) as well as legal demands placed on Icelandic cloth makers by European markets. Icelandic legal guidelines stipulated in Grágás required that women weave 20 ells of cloth, and from the 13th to the 16th centuries the standard unit of *vaðmál* was a piece of cloth 20 ells long (Hoffman, 1974:196). The warp-weighted loom could accommodate such lengths and given that European cloth makers were selling cloth 20 to 60 ells in length, Iceland may have felt that selling shorter pieces would have hindered their ability to compete in European markets (Hoffman, 1974:197).

Overall, the cloth recovered from the 1988 excavation season at Bessastaðir is similar to assemblages from other sites of this period. Subsequent analyses of textiles found during later excavation seasons at Bessastaðir will help to broaden our understanding of the role of cloth at this site. Information relating to the importance of Icelandic cloth production for foreign trade and the role of imported cloth in Iceland was not evident in this group, but it is likely that information on such topics may emerge from the analyses of later seasons' textile assemblages given the nature of the site as a strategic and important political centre.

References

- Bender Jørgensen, L. (1992). *North European Textiles until AD 100*. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Bradenburgh, C. R. (2010). Early medieval textile remains from settlements in the Netherlands. An evaluation of textile production. *Journal of Archaeology in the Low Countries 2-1 (May 2010)*. <http://dpc.uba.uva.nl/jalc/02/nr01/a02>.
- Crowfoot, E. & F Pritchard; K. Staniland. (2001). *Medieval Finds from Excavations in London: 4. Textiles and Clothing 1150-1450*. Museum of London, Boydell Press.
- Dennis, A., P. Foote, and R. Perkins. (1980). *Laws of Early Iceland, Grágás I*. University of Manitoba Press, Winnipeg.
- Dennis, A., P. Foote, and R. Perkins. (2002). *Laws of Early Iceland, Grágás II*. University of Manitoba Press, Winnipeg.
- Fransen, L.; Norgard, A.; Østergård, E.; Nordtorp-Madison, S. (2010). *Medieval Garments Reconstructed: Norse Clothing Patterns*. Aarhus University Press.
- Gelsing, B. E. (1981). *Icelandic Enterprise: Commerce and Economy in the Middle Ages*. University of South Carolina Press, Columbia, South Carolina.
- Guðjónsson, E. (1970). *The National Costume of Women in Iceland*. Litbrá-offset, Reykjavík.
- Harrison, R. (2007). Interim Report of faunal analysis from the 2006 Midden excavation at Möðruvellir, Eyjafjörður, N.Iceland. *NORSEC Report 33*. New York: Hunter College Bioarchaeology Laboratory.
- Harrison, R. (2008). Midden excavation at Möðruvellir, and Prospection in Hörgárdalur, Interim Field Report, Gásir Hinterlands Project 2008. *Report FS402-06383*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Harrison, R.; Howell, M. R. and Adderley, W. P. (2008). Gásir in Eyjafjörður: International exchange and local economy in medieval Iceland. *Journal of the North Atlantic 1:99-119*.
- Helgason, A.; Sigurðardóttir, S.; Gulcher, J. R.; Ward, R.; Stefánsson, K. (2000). mtDNA and the Origin of the Icelanders: Deciphering Signals of Recent Population History. *Am J Hum Genet. 2000 March; 66 (3)*, pp. 999-1016.
- Hoffman, M. (1974). *The Warp-weighted Loom: Studies in the History and Technology of an Ancient Implement*. The Norwegian Research Council for Science and the Humanities, Oslo.
- Houston, M.G. (1939). *Medieval Costume in England and France*. Adam and Charles Black. London.
- Ingstad, A-S. (1982). The Functional Textiles from the Oseberg Ship. In NESAT Bender Jørgensen, Lise, and Tidow, Karl, eds. *Archäologische Textilfunde 6.5-8.5.1981. Textilsymposium Neumünster [NESAT 1]*. Neumünster: Textilsymposium Neumünster, 1982.
- Jochens, J. (1996). *Old Norse Images of Women*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jochens, J. (1995). *Women in Old Norse Society*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Lucas, G. (2009). *Hofstaðir, Excavation of a Viking Age Feasting Hall in North Eastern Iceland*. Reykjavik, Institute of Archaeology Monograph Series-1.
- Mårtensson, L.; Nosch, M.L.; Anderssen Strand, E. (2009). Shape of Things: Understanding a Loomweight. *Oxford Journal of Archaeology 28 (4)*, pp. 373-398. Blackwell Publishing Ltd.
- Minar, J. 2001. Motor Skills and the Learning Process: The Conservation of Cordage Final Twist Direction in Communities of Practice. *Journal of Anthropological Research, Vol. 57, No. 4, Learning and Craft Production (Winter, 2001)*, pp. 381-405.
- Nockert, M. (1985). *Bockstensmannen och hans dräkt*. Halmstad och Varberg: Stiftelsen Hallands läns museer.
- Ólafsson, G. (1991). Fornleifarannsóknir á Bessastöðum 1987-89. *Ingólfur 4*, pp. 91-108. Félagið Ingólfur. Reykjavík.
- Ólafsson, G. (1991). The Excavations at Bessastaðir 1987. The Colonial Official's Residence in Iceland. In G. Bigelow (Ed.), *Acta Archaeologica (Vol. 61-1990, pp. 108-115)*. Kaupmannahöfn: Munksgaard.
- Ólafsson, G. (2010). Bessastaðarannsókn 1987. Aðdragandi og upphaf. Uppgriftarsvæði 1-11. In S. Kristjánsdóttir (Ed), *Skýrslur Þjóðminjasafns 2010/1*. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Róbertsdóttir, H. (2008). *Wool and Society: Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th-Century Iceland*. Makadam Publishers, Göteborg.
- Ryder, M.L. (1981). European Wool Types from the Iron Age to the Middle Ages. North European Symposium on Archaeological Textiles NESAT 1 Bender Jørgensen, Lise, and Tidow, Karl, eds. *Archäologische Textilfunde 6.5-8.5.1981. Textilsymposium Neumünster [NESAT 1]*. Neumünster: Textilsymposium Neumünster, 1982.
- Smith, K.P. (2008). Gilsbakki in Hvítársíða, Western Iceland: Preliminary Report of 2008 Investigations. *Research Reports of the Circumpolar Lab-*

- oratory, No. 1*, Haffenreffer Museum of Anthropology, Brown University.
- Sverrisdóttir, Á. (2008). *Textiles from Hofstaðir*. Unpublished report for the Icelandic Archaeological Institute (Fornleifastofnun Íslands), Reykjavík.
- Walton Rogers P. (1989). *Textiles, cordage and raw fibre from 16-22 Coppergate, Vol. 15; Vol. 17*. Published for the York Archaeological Trust by the Council for British Archaeology.
- Walton Rogers P. (1997). Textile Production at 16-22 Coppergate. *The Archaeology of York, Vol. 17*
- The Small Finds*. York Archaeological Trust for Excavation and Research 1997.
- Þorláksson, H. (1991). *Vaðmál og verðlag: vaðmál í utanlandsviðskiptum og búskap Íslendinga á 13. og 14. öld*. Háskóli Íslands, Reykjavík.
- Þorláksson, H. (1999). *Sjóran og Siglingar: Ensk-Íslensk Samskipti 1580-1630*. Mál og Menning, Reykjavík.
- Østergård, E. (2004). *Woven into the Earth, Textiles from Norse Greenland*. Aarhus University Press, Aarhus.

Textile catalogue

Michèle Hayeur Smith with contributions by Margaret T. Ordoñez

The analysis of these textiles was carried out in May 2011 at the National Museum of Iceland (Þjóðminjasafn Íslands) where they are curated. Each piece was analysed for fibre identification, object dimensions, thread count, warp and weft yarn dimensions (though not microscopically as these measurements were taken in situ with limited equipment), spin tension (when possible), construction details, colour (evidence for dyeing will be performed in subsequent months), weave pattern, evidence for incorporation within larger garments or objects, adhering or incorporated non-textile materials, and unique features. All objects were photographed using a digital Dino-Scope microscope (with magnifications ranging from 70X-200X) and a Nikon digital camera.

If envelopes contained multiple fragments of cloth listed under the same number and it was clear that these were all fragments from the same piece of cloth, the largest was recorded, measured and analysed. All of the pieces were, in these cases, described as one piece of cloth. If the package contained more than one type of cloth, each different type was assigned a suffix (e.g. a, b, c, ... z) after the National Museum's catalogue number to indicate a different fabric type. However, in the descriptions that follow, the total number of frag-

ments present in each numbered bag (including those large enough to describe in detail and also small fragments fallen off) are enumerated to give an idea of the total number of fragments of cloth recovered from the site in 1988.

The annotations z2S, s2Z, etc. refer to plied yarns, where the first "z" or "s" refers to the spin direction of the thread incorporated into the final yarn product, the number "2" indicates that two threads were spun, or plied, together, and the last, capitalized "S" or "Z" indicates the direction in which these threads were spun, or plied, to create the final 2-ply yarn.

Pjms 1988-213-220 (1 piece of garment and 1 additional textile fragment; 1450–1500 AD)

Dimensions	260 mm wide (measurement taken under arm hole) x 200 mm (top of shoulder to the bottom of garment); 160 mm shoulder seam; side seam: 110 mm; 110 cm neck.
Weave	Tabby
Fibre	Wool
Spin	Z/s
Twist on warp	48.7°?
Twist on weft	33.5°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.77 mm x 1.48 mm
Thread count	8/5
Colour	Dark brown warp/light brown weft

Comments: Garment, possible front of a robe (see p. 99-100). There is an additional piece included under this number of the same weave type, that was probably torn off main piece of cloth. Arm hole is apparent but very small. This is not the garment of a child as shoulder measurement is too long (16 cm). As a typical measurement for adult women measures ca. 13-14 cm. Different coloured warp threads would have produced a striped effect. For similarities to this piece, see Greenlandic dress Nørlund type 1b. (Østergård, 2004:160). This piece was dated at AD1450-1500. (Beta 309364) of 360±30 bp, which calibrates at 1-sigma to calAD1466-1625 (p=0.682) with a 2-sigma range of calAD1451-1643 (p=0.9245).

Pjms 1988-213-221 (x 2 and multiple additional fragments belonging to same piece of cloth) – 1450–1500 AD

Dimensions	180 mm x 80 mm – several smaller pieces broken off
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	37.2°
Twist on weft	35.1°
Yarn dimensions (warp/weft)	1.12/1.88 mm
Thread count	8/5
Colour	Tan

Comments: One piece of cloth very fragmented, exact numbers were not counted due to fragmentation. AMS dates: (Beta 309365): 340± 30bp (CalAD1490–1632, 1-sigma range; 1470–1639, 2-sigma range).

Pjms 1988-213-222 (2 fragments)

Dimensions	66.17 mm x 68.29 mm/125.92 mm x 55.03 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	36.8°
Twist on weft	29.3°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.82 mm/1.37 mm
Thread count	9–10/5
Colour	Tan

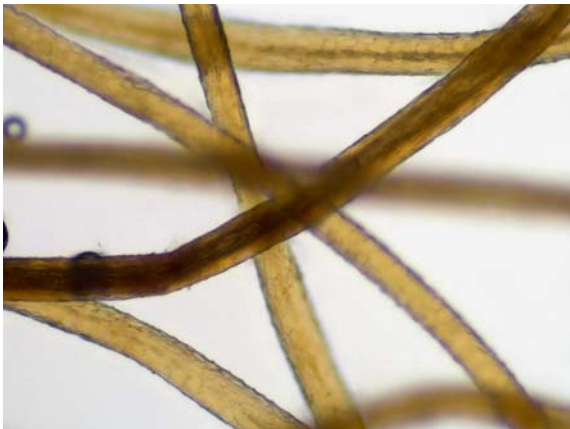
Comments: 2/2 twill with a very loose weave. Microscopic analysis suggests that the wool is from Icelandic sheep, characterised by undercoat fibres that are very fine with the smallest diameters of 10 μ, slightly less than diameters of other types of sheep wools and with very long, pointed tips. Medium size fibers (~30.6- μ) have mosaic-patterned scales with smooth margins. When present, pigment is evenly distributed in cortex, continuous medullas sometimes are present, and large fibers often have a continuous medullas that can be more than half the diameter of the fiber and a scale pattern similar to large fibers from other sheep. Large fibers occur randomly in yarns composed of fine or medium fibers but sometimes isolated from smaller diameter fibers to make warp yarns.

Results from analysis carried out by Dr. Margaret T. Ordoñez, University of Rhode Island on fibre samples collected from Pjms 1988-213-222

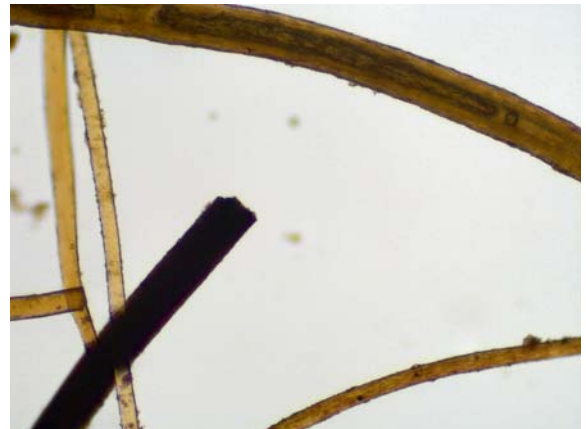
- 3 groups of wool yarns (A–C) and a tangle of fibers (lettered left to right in photos).
- A: 14 pieces of z-spun yarn and 3 pieces of s-spun yarn like B; variety of fiber diameters in z-spun yarns ranging from 11 to 100 μ; mosaic scale pattern.
- B: a single s-spun yarn and a yarn fragment; these and 3 pieces in A are brighter yellow than the z-spun yarns in A; many fine fibers—thin vertical fiber (left of the bubble in photo no.3.) is 12 μ.
- C: single, z-spun yarn, tightly spun (0.3 cm at tightest spin; 0.35 cm in photo); mixture of colored fibers: yellow, dark brown, med brown, reddish brown; large & small diameters; measurements of diameters in photo clockwise from lower right: 20, 70, 35, 30, 25, 70 μ mean diameters ~65 μ, many with medullas with pigment distributed throughout cortex.

1. Overview of sample Pjms 1988-222 a, b, c (Photo: Margaret T. Ordoñez, 2011).

2. Pjms 1988-213-222a, sample of fibers 10x (photo: Margaret T. Ordoñez, 2011).

4. Pjms 1988-213-222c sample (see measurements above) (Photo: Margaret T. Ordoñez, 2011).

3. Pjms 1988-213-222b sample, fibers 10x (Photo: Margaret T. Ordoñez, 2011).

Pjms 1988-213-224 (1 fragment - Viking Age)

Dimensions	260 mm x 165 mm
Weave	Half basket weave
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	30°
Twist on weft	21.9°
Yarn dimensions (warp/weft)	1.12/2.61 mm
Thread count	7-8/4-5
Colour	Reddish brown

Comments: Textile was dated to the Viking Age ((Beta 309366) of 1040 ± 30 bp which calibrates at 1-sigma to calAD 986-1021 and at 2-sigma to calAD 899-1032 AD). Plain weave, half-basket, rare in Iceland. Warp threads are doubled though not plied. Loose fabric structure.

Pjms 1988-213-225 (1 fragment)

Dimensions	122.09 mm x 73.07 mm
Weave	NA
Fibre	Wool
Spin	NA- clump of wool
Twist on warp	NA
Twist on weft	NA
Yarn dimensions (warp/weft)	NA
Thread count	NA
Colour	Dark brown

Comments: No weave/clump of wool.

Pjms 1988-213-226 (1 fragment)

Dimensions	29.52 mm x 32.06 mm
Weave	NA- clump of wool
Fibre	Wool
Spin	NA
Twist on warp	NA
Twist on weft	NA
Yarn dimensions (warp/weft)	NA
Thread count	NA
Colour	NA

Comments: None.

Pjms 1988-213-227 (total of 14 pieces)

Pjms 1988-213-227a (8 fragments)

Dimensions	275 mm x 110 mm/112 mm x 90 mm/95 mm x 40 mm/45 mm x 40 mm/55 mm x 40 mm/60 mm x 30 mm/50 mm x 10 mm/30 mm x 10 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	44.3°
Twist on weft	30°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.52/0.75 mm
Thread count	12/10
Colour	Light brown warp/brown

Comments: 8 pieces that are broken up and belong to one piece of cloth, possibly one garment given the presence of several pieces that are hemmed – finely woven vaðmál, with a bit of napping on the surface.

Pjms 1988-213-227b (2 fragments)

Dimensions	220 mm x 24 mm/180 mm x 15 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	38.2°
Twist on weft	30.3°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.41/1.76 mm
Thread count	12/10
Colour	Dark brown

Comments: 2 strands that have been hemmed with stitching visible on the underside.

Pjms 1988-213-227c (1 fragment)

Dimensions	11.71 mm x 23.07 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	41.6°
Twist on weft	30°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.69/2.19 mm
Thread count	8/4-5
Colour	Dark brown

Comments: very small fragment not as finely woven as other with this number.

Pjms 1988-213-227d (3 fragments)

Dimensions	250 mm x 10 mm/150 mm x 7 mm/210 mm x 7 mm
Weave	2/2 Twill?
Fibre	Wool
Spin	z/z
Twist on warp	41.6°
Twist on weft	30°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.70 mm/2.63 mm
Thread count	8/6?
Colour	Dark brown

Comments: three fragments so napped on the surface that the weave is almost impossible to discern. Likely to be all from the same piece of cloth.

Pjms 1988-213-229 (6 pieces)

Pjms 1988-213-229a (3 fragments)

Dimensions	120.9 mm x 20.4 mm/ 40 mm x 16 mm/48 mm x 15 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	s/z
Twist on warp	40.5°
Twist on weft	28.8°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.5 mm/1 mm
Thread count	12/12
Colour	Brown

Comments: 2/2 twill, very fine weave with almost equal thread dimension and equal thread count. There is a hem visible on the three fragments.

Pjms 1988-213-229b (1 fragment)

Dimensions	187 mm x 105 mm
Weave	Tabby
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	40°
Twist on weft	40°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.23 mm/0.66 mm
Thread count	12/12
Colour	Brown

Comments: Tabby (plain weave). There is an additional piece of cloth (also tabby weave) that was sewn onto the main fabric as repair.

Pjms 1988-213-229c (2, plied yarn)

Dimensions	175 mm x 0.4 mm
Weave	NA
Fibre	Wool
Spin	s2Z/z2S
Twist on warp	NA
Twist on weft	NA
Yarn dimensions (warp/weft)	NA
Thread count	NA
Colour	Brown

Comments: two strands of plied yarn, larger of the two is s2Z and finer is z2S.

Pjms 1988-213-230 (1 fragment)

Dimensions	530 mm x 80 mm
Weave	2/2 Twill
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	43.5°
Twist on weft	35.9°
Yarn dimensions (warp/weft)	0.46 mm /2.0 mm
Thread count	9/6
Colour	Dark brown

Comments: long piece of cloth that was torn from a garment with a stitched hem. Discarded garment piece. The thread used in the hem is plied.

Pjms 1988-213-241 (1 fragment)

Dimensions	109.34 mm x 38.64 mm
Weave	Tabby?
Fibre	Wool
Spin	z/s
Twist on warp	46.5°
Twist on weft	?
Yarn dimensions (warp/weft)	0.49/1.59 mm
Thread count	12/5-6
Colour	Tan

Comments: tabby weave, tightly woven and surfaced fulling so that it is almost a felt. Fibres appear to be from the pel fleece of the sheep and all the same diameter.

Pjms 1988-213-242 (2 fragments)

Dimensions	86.87 mm x 57.97 mm/79.77 mm x 32.32 mm
Weave	NA- clump of wool
Fibre	Wool
Spin	NA
Twist on warp	NA
Twist on weft	NA
Yarn dimensions (warp/weft)	NA
Thread count	NA
Colour	Light brown and black

Comments: 2 clumps of raw wool with long exterior fibres, clump is matted and strange white flecks are embedded in the fibres.

Pjms 1988-213-245 (3 fragments)

Dimensions	100 mm x 150 mm/140 mm x 55 mm/70 mm x 25 mm
Weave	Knit, stockinet stitch and moss stitch
Fibre	Wool
Spin	Z
Twist on warp	31.4°
Twist on weft	NA
Yarn dimensions (warp/weft)	0,87 mm
Thread count	NA
Colour	Tan (probably initially white)

Comments: From a grave; knitted garment fragment (see p 64-65, 86, 100). Body of garment was knit in stockinet stitch and the wrist (?) in moss stitch. Yarn is not plied and knitting is very fine. Moss stitch appears to have been added after the fact once the garment was made, or this could also be evidence for patching.

Skrá yfir grafir og líkkistur 1987 – 1988

Nr. kistu	Lengd	Höfðagafi-breidd	Fótgafi-breidd	Kistu-gerð	Lag	Intrasis nr. [ID]	Klæði	Umbúnaður í kistu	Aldur	Stelling handa	Stelling fóta	Staðsetning í garði	Svæði	Ár	Athugasemdir
1a				C		[1681]			Barn			Austanverð	U9	1987	(X16).
1b						[1681]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	(X28), glerhnappur. Hugsanlega kona.
2	144-	35				[1678]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
3	215-	45-				[1676]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð. Hugsanlega karl.
4	213-	52-				[1677]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
5	202	70	41	C	3	[1703]	Borði	Fleygar í augum.	Fullorðin	B1	b	Austanverð	U9	1987	(X-14) Hökuskegg og Klæðafióki. Bronshnappar.
6	164	36	20	C	3	[1693]	Textill	Hefilsþæni, viðarkol	Fullorðin	B1	b	Austanverð	U9	1987	(X-15) Hefilsþæni yfir og undir líki. Líklega karl.
7	164	55	44	C	3	[1694]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki opnuð.
8	192	57	33	C	3	[5009]						Austanverð	U9/U12	1987	Sama og kista 43.
9	192	67	45	C	3	[5009]						Austanverð	U9/U12	1987	Sama og kista 42.
10	90+	67	67	C	1	[1655]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki opnuð.
11	170	56	46	C	3	[1658]		Hefilsþæni	Barn	D	b	Austanverð	U9	1987	(X-17) Líklega unglingur.
12	70	27	20	C	3	[1656]			Barn	D		Austanverð	U9	1987	(X-18).
13a									Fullorðin			Austanverð	U9	1987	(X-19) Samsafn beina, engin kista. Kona.
13b									Fullorðin			Austanverð	U9	1987	(X-20) Samsafn beina, engin kista. Karl.
13c									Barn			Austanverð	U9	1987	(X-21) Samsafn beina, engin kista.
13d									Barn			Austanverð	U9	1987	(X-22) Samsafn beina, engin kista.
14	144	51	40	C	3	[1684]			Barn	B1	b	Austanverð	U9	1987	(X-23). 10-12 ára gamalt barn.
15	198	58	52	C	3	[1682]			Fullorðin	B	a	Austanverð	U9	1987	(X-24). Kona.
16	148	52	42	C	3	[1683]			Barn	D	a	Austanverð	U9	1987	Ekkert lok á kistu. Líklega 8-12 ára piltur.
17	175+	60	48	C	3	[1690]			Fullorðin	C1	b	Austanverð	U9	1987	(X-26). Eldri karl.
18	152	48	35	C	3	[1689]			Fullorðin	B1	b	Austanverð	U9	1987	(X-27). Fullorðin kona.
19	187	65	48	C	3	[1688]		Hefilsþæni	Fullorðin	B1	b	Austanverð	U9	1987	(X-28) Textaspjald í loki. Trélisti á kistuloki.
20	142-	52-				[1680]			Barn			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð. Líklega barn eða unglingur.
21	60+	87-	87-			[1686]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
22	190	60	40	C	3	[1705]			Fullorðin	B	b	Austanverð	U9	1987	(Sennilega fullorðinn karl).
23		46				[3558]			Fullorðin	B	b	Vestanverð	U10	1987	Klæði hneppt að framan. 2 tölur, brons. Kona.
24	70	22		A	4	[3557]		Bók?	Barn			Vestanverð	U10	1987	Gafjar á botni dragast saman. Ekki opnuð.
25	60	20		A		[3556]			Barn			Vestanverð	U10	1987	Ekki opnuð.
26	60+	32				[1687]			Barn			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
27	35+	46				[1685]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
28			42	C	3	[1830]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
29		45		C		[1657]			Fullorðin			Austanverð	U9	1987	Ekki rannsökuð.
30		69		C	3	[1555]			Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Stóð um 1 m út úr bakka. Sjá gróf 100.
31	158	60	51	C	3	[1792]			Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Stóð um 1,5 m út úr bakka.
32	75	27	20	C	3	[1795]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
33	57	21	15	C	3	[1793]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð. Hugsanlega ungþarn.
34	57	20	13	C	3	[1704]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð. Hugsanlega ungþarn.
35	65	23	20	C	3	[1794]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
36	195	62	41	C	3	[1695]		Hefilsþæni	Fullorðin	B	d	Norðanverð	U15	1988	Skreytt kista, máluð. Fætur aðeins uppdreginir.
37	186	67	43	C	3	[1696]		Hefilsþæni	Fullorðin	B eða B1	b	Norðanverð	U15	1988	

Nr. kistu	Lengd	Höfðagafi-breidd	Fótagafi-breidd	Kistu-gerð	Lag	Intrasis nr. [ID]	Klæði	Umbúnaður í kistu	Aldur	Stelling handa	Stelling fóta	Staðsetning í garði	Svæði	Ár	Athugasemdir
38	192	51	45	C	3	[1553]		Fullorðin	B1	b	Norðanverð	U15	1988		
39	55	19	19	C	1	[1670]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
40	192	67	45	C	3	[1693]		Fullorðin	B1	b	Klæðisleifar, hnappur	U9/U15	1987-8	Sama og kista 9. Hnappur: Þjms 1988-213-284.	
41	112	41	29	C	3	[1671]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
42	60	20	20	C	1	[1672]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð. Hugsanlega ung barn.	
43	192	57	40	C	3	[1675]		Fullorðin	B1	b	Norðanverð	U9/U15	1987-8	Sama og kista 8. Kistunaglar.	
44	64	20	20	C	1	[1673]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
45	37	18	18	A	1	[1674]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
46	50	25	20	C	3	[1669]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
47	185	43	38	C	3	[1660]		Fullorðin	B1	b	Norðanverð	U15	1988		
48	120	49	39	C	3	[1661]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
49	74	29	25	C	3	[1662]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
50	177	41	38	C	3	[1663]		Fullorðin	A1	b	Norðanverð	U15	1988	Hluti af kistu. Hugsanlega kona.	
51	100	15+	15+	C	1	[1664]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki rannsókuð.	
52	124	36	20	C	3	[1659]		Barn	B	b	Norðanverð	U15	1988		
53	160	50	30	C	3	[1665]		Norðanverð			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
54	118	41	30	C	3	[1666]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
55	87	23	23	C	1	[1667]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
56	88	23	23	C	1	[1668]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
57	45	22	18	C	3	[2657]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
58	89+		33+	C	3	[2658]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
59	46	24	18	C	3	[2660]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
60	184	72	49	C	3	[2661]		Fullorðin		b	Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
61	174	61	40	C	3	[2693]	Hefispænar	Fullorðin	B1	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega kona.	
62	61	25	25	C	1	[2659]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
63	63	21	17	C	3	[2663]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
64	190	61	40	C	3	[2662]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega karl.	
65	187	45	28	C	3	[2689]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
66	182	51	44	C	2	[2690]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988	Huganlega kona.	
67	170	51	32	C	2	[2691]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega kona.	
68	170	45	27	C	2	[2692]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
69	170+	35+	25+	B		[2664]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
70	191	55	38	C	3	[2665]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega karl.	
71	186	59	42	C	3	[2666]		Fullorðin	A	b	Norðanverð	U15	1988	Hár á höfði.	
72	190	55	41	C	3	[2667]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega karl.	
73	120	38	30	C	3	[2668]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
74	180	55	35	C	3	[2669]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
75	55	24	16	C	3	[2688]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
76	170	55	36	C	3	[2670]		Fullorðin	A eða A1	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega kona.	
77	186	50	46	C	1	[2671]		Fullorðin	B	b	Norðanverð	U15	1988		
78	190	61	41	C	3	[2672]		Fullorðin	B1	b	Norðanverð	U15	1988	Hár og skegg á höfði. Karl.	
79	177	60	36	C	3	[2673]		Fullorðin	C	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega kona.	
80	182	50	45	C	1	[2674]		Fullorðin			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	
81	64	21	18	(C)	3	[2694]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð. Gerð óviss.	
82	65	33	33	C	1	[2677]		Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.	

Nr. kistu	Lengd	Höfðagafi-breidd	Fótagafi-breidd	Kistu-gerð	Lag	Intrasis nr.	Klæði	Umbúnaður í kistu	Aldur	Stelling handa	Stelling fóta	Staðsetning í garði	Svæði	Ár	Athugasemdir
83	64	28	20	C	2	[2687]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
84	189	62	44	C	2	[2675]			Fullorðinn	C2	b	Norðanverð	U15	1988	Holur á kistuloki, e.t.v. fyrir skraut. Hugsanl. karl.
85	50	18	18		1	[2676]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
86	100	30	30	C	1	[2678]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
87	150	40	30	C	3	[2679]			Barn	B1	b	Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
88	187	48	33	C	3	[2680]			Fullorðinn	B1	b	Norðanverð	U15	1988	Armband á vinstri hendi. Hugsanlega kona.
89	45	25	20	C	3	[2682]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
90	181	55	40	C	3	[2681]	Peysa		Fullorðinn	B	b	Norðanverð	U15	1988	Prjónuð peysa. Hugsanlega karl.
91	130	48	37	C	3	[2683]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
92	90	30	24	C	3	[2684]			Barn			Norðanverð	U15	1988	Ekki opnuð.
93	178	50	34	C	3	[2685]			Fullorðinn	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega karl.
94	173	48	32	C	3	[2686]			Fullorðinn	B	b	Norðanverð	U15	1988	Hugsanlega kona.
95	108+	90-				[1554]						Austanverð	U9	1988	Hluti grafar. Ekki grafið niður að kistu.
96	143+	66-				[1699]						Austanverð	U9	1988	Hluti grafar. Ekki grafið niður að kistu.
97	70+	70-				[1700]						Austanverð	U9	1988	Hluti grafar. Ekki grafið niður að kistu.
98	88+	67-				[1701]						Austanverð	U9	1988	Hluti grafar. Ekki grafið niður að kistu.
99	180-	67-				[1702]						Austanverð	U9	1987	Ekki grafið niður að kistu.
100	X					[1692]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsókuð. Sjá kistu 30.
101	161	58	46	C	3	[1706]						Austanverð	U14/U15	1988	Ekki opnuð.
102	127	50	42	C	3	[1796]			Barn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
103	141	50	50	C	1	[1797]			Barn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
104	190	57	57	C	1	[1798]			Fullorðinn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð. Hugsanlega karl.
105	37+		39	C	3	[1702]						Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
106	98	37	30	C	3	[1828]			Barn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
107	193	67	50	C	3	[1799]			Fullorðinn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð. Hugsanlega karl.
108	65	30	30	A	1	[1800]			Barn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
109	180	63	48	C	3	[1801]			Fullorðinn	B1		Austanverð	U14	1988	Sveigur á loki
110	194	64	45	C	3	[1802]			Fullorðinn			Austanverð	U14	1988	Ekki opnuð.
111		43	43		1	[1831]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsókuð
112			32	C	3	[1832]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsókuð
113	152-	70-				[4906]						Austanverð	U9	1987	Ekki rannsókuð
114								Engin kista sýnileg.	Fullorðinn			Vestanverð	U10	1987	Eitt bein, e.t.v. úr eldri gróf. Hugsanlega karl.

Tafla 3. Skrá yfir kistur og grafir sem fundust við uppgröftum á Bessastöðum 1987 og 1988. Skýringar á skammstöfunum fyrir kistur: A=Kassalag, B=Ljósberalag, C=Sexhyrind. I=Samsíða, 2=Afurmjó, 3=Hliðar og gaflar halla út. Rauður texti merkir að viðkomandi gróf/kista er skráð undir tveimur númerum. Upplýsingar vantar fyrir skyggða reiti. Kyngreining byggist á mati fornleifafræðings á staðnum en ekki greiningum beinafræðings og verður að taka með fyrirvara. Sjá nánari skýringar á bls. 71-75.

Fundaskrá 1988

Líkt og fyrr getur voru aðeins skráðir 361 fundir árið 1988. Það stafar fyrst og fremst af því að stór hluti uppgraftarsvæðisins var öskuhaugur sem var að mestu grafinn upp með aðstoð vélgröfu og gripasöfnun því mjög gróf. Aðeins voru teknir til varðveislu gripir sem komu í ljós þegar vélskóflan skóf ofan af hverju yfirborðslagi. Sautján númer bættust við í úrvinnslu. Ítarlega fundaskrá yfir gripina er að finna bæði í Sarpi og Intrasis. Rannsóknarnúmer Bessastaðauppgrftarins 1988 er 213 og samkvæmt því er fullt skráningarnúmer t.d. Þjms 1988-213-1. Hér eru grunnupplýsingar úr fundaskrá 1988:

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	1	Beltishringja	Koparblanda	3,5 x 2,7	1500-1600	U12	Móaska	7,9
1988	2	Skór	Leður	9 x 5,5	1600-1700	U12	Dökkt leirlag	7,5
1988	3	Krukka	Brenndur leir		1600-1900	U12	Móaska bl. mold	7,9
1988	4	Brýni	Hein	8,8 x 2 x 2	1800-1900	U12	Móaska blönduð torfi	7,9
1988	5	Brýni	Flöguberg	12 x 2 x 0,5-1	1600-1800	U12		
1988	6	Nagli	Járn	7	1700-1900	U12		
1988	7	Jaspis	Jaspis	4 x 3 x 1,8	1700-1900	U12		
1988	8	Brýni	Flöguberg	9 x 0,7 x 1,3	1700-1800	U12	Veggjahleðsla	8,3
1988	9	Nagli	Járn	13,5 x 1 x 1	1600-1900	U12		
1988	10	Nagli	Járn	5,5	1600-1900	U12		
1988	11	Hnífsskaft	Járn, viður	7,5 x 1	1700-1900	U12		8,4
1988	12	Krukka	Brenndur leir	3,5 x 2 x 0,3	1600	U12	Móaska	
1988	13	Diskur	Brenndur leir	4,3 x 4 x 0,5	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	14	Diskur	Brenndur leir	4 x 3,2 x 0,5	1800-1900	U12	Móaska	8,5
1988	15	Diskur	Brenndur leir	2,8 x 2 x 0,4	1800-1900	U12	Móaska	8,5
1988	16	Diskur	Brenndur leir	4 x 2 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	17	Krukka	Brenndur leir	9,5 x 9 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	18	Krukka	Brenndur leir	4,7 x 4 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	19	Krukka	Brenndur leir	5 x 5 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	20	Diskur	Brenndur leir	4 x 3,8 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	21	Krukka	Brenndur leir	5,5 x 2,7 x 0,8	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	22	Krukka	Brenndur leir	4,8 x 4,2 x 0,7	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	23	Krukka	Brenndur leir	3,1 x 3 x 0,6	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	24	Krukka	Brenndur leir	3,7 x 1,9 x 0,5	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	25	Krukka	Brenndur leir	4,4 x 3,6 x 0,5	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	26	Krukka	Brenndur leir	4,8 x 4 x 0,9	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	27	Krukka	Brenndur leir	3 x 1,8 x 1	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	28	Ílát	Brenndur leir	2 x 1,8 x 0,6	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	29	Ofnflís	Brenndur leir	10,2 x 4,7 x 2,35	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	30	Ofnflís	Brenndur leir	7,2 x 4,3 x 0,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	31	Diskur	Brenndur leir	1,6 x 1,3 x 0,7	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	32	Ílát	Brenndur leir	2,9 x 2,8 x 0,5	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	33	Pottur	Brenndur leir	4,7 x 3,7 x 3,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	34	Hnappur	Gler	1,1 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	35	Krítarpípa	Brenndur leir	4,1 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	36	Doppa	Koparblanda	3,2 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	37	Nagli	Járn	5,2 x 1,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	38	Rúðugler	Gler	4,0 x 3,7 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	39	Flaska	Gler	5,2 x 1,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	40	Gjörð	Járn	7,3 x 3,2 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	41	Flaska	Gler	6,2 x 6,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	42	Tinna	Tinna	3,9 x 2,4 x 1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	43	Krítarpípa	Brenndur leir	3,8 x 0,9,1 brot	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	44	Krítarpípa	Brenndur leir	4,5 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	45	Krukka	Brenndur leir	3,9 x 2,2 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	46	Kanna	Brenndur leir	3,2 x 3,2 x 0,5	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	47	Ílát	Brenndur leir	4 x 2,8 x 0,6	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	48	Fat	Brenndur leir	3,9 x 2,6 x 1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	49	Krukka	Brenndur leir	2,9 x 2,8 x 1,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	50	Pottur	Brenndur leir	4 x 3 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	51	Diskur	Brenndur leir	3,1 x 2 x 1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	52	Ílát	Brenndur leir	3,2 x 1,1 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	53	Pottur	Brenndur leir	2,1 x 1,8 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	54	Kanna	Brenndur leir	1,7 x 1,7 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	55	Ílát	Brenndur leir	2,8 x 1,5 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	56	Diskur	Brenndur leir	3,6 x 1,5 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	57	Pottur	Brenndur leir	3,9 x 2,4 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	58	Ílát	Brenndur leir	2,5 x 1,8 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	59	Ofnflís	Brenndur leir	3,3 x 1,8 x 1,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	60	Pottur	Brenndur leir	7,2 x 3,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	61	Krús	Brenndur leir	5,5 x 3,7 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	62	Ílát	Brenndur leir	3,4 x 3,1 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	63	Ílát	Brenndur leir	2,6 x 1,9, 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	64	Ílát	Brenndur leir	2,5 x 2,5 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	65	Ílát	Brenndur leir	4,6 x 2,7 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	66	Ílát	Brenndur leir	1,8 x 1,6 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	67	Fat	Brenndur leir	10,5 x 3 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	68	Pottur	Brenndur leir	10 x 9,5 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	69	Krús	Brenndur leir	6,8 x 5,3 x 0,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	70	Krús	Brenndur leir	11 x 9,3 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	71	Nagli	Járn	9,5 x 1,5 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	72	Hóffjöður	Járn	4,2 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	73	Nagli	Járn	6,2 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	74	Gjall	Gjall	5 x 5 x 2,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	75	Ílát	Brenndur leir	3,8 x 1,9 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	76	Ílát	Brenndur leir	2,9 x 1,5 x 0,2	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	77	Diskur	Brenndur leir	3,3 x 2,1 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	78	Diskur	Brenndur leir	2,8 x 1,9 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	79	Ílát	Brenndur leir	2,2 x 1,2 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	80	Ílát	Brenndur leir	2,4 x 1,6 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	81	Diskur	Brenndur leir	3 x 1,5 x 0,8, 2 brot	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	82	Diskur	Brenndur leir	2,1 x 1,4 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	83	Bolli	Brenndur leir	2 x 1 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	84	Ílát	Brenndur leir	5,1 x 2,5 x 0,4	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	85	Ofnflís	Brenndur leir	12,5 x 6,8 x 1,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	86	Krítarpípa	Brenndur leir	5 x 2,2	1700-1800	U12	Móaska	8,5
1988	87	Krítarpípa	Brenndur leir	3,3 x 2	1660-1940	U12	Móaska	8,5
1988	88	Krítarpípa	Brenndur leir	3,6 x 1,5	1690-1750	U12	Móaska	8,5
1988	89	Nagli	Járn	9 x 1,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	90	Nagli	Járn	7 x 1,4 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	91	Nagli	Járn	5,3 x 1,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	92	Nagli	Járn	4,5 x 2,5 x 1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	93	Nagli	Járn	6 x 3 x 2,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	94	Nagli	Járn	4 x 2 x 1,5	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	95	Nagli	Járn	1 x 6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	96	Rónagli	Járn	4,5 x 2,3 x 2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	97	Rónagli	Járn	4 x 2 x 2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	98	Hespa	Járn	6,4 x 0,6	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	99	Pottur	Brenndur leir	7,6 x 6,3 x 0,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	100	Pottur	Brenndur leir	11 x 11 x 0,5, 2 brot	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	101	Ílát	Brenndur leir	7,0 x 5,0 x 1,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	102	Ílát	Brenndur leir	3,5 x 3,5 x 1,0	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	103	Diskur	Brenndur leir	3,3 x 2,1 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	104	Ílát	Brenndur leir	9,4 x 3,5 x 1,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	105	Ílát	Brenndur leir	5,1 x 4,1 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	106	Ílát, hanki	Brenndur leir	3,7 x 3,7 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	107	Diskur	Brenndur leir	5,7 x 2,0 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	108	Pottur	Brenndur leir	5,3 x 3,5 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	109	Ílát	Brenndur leir	4,9 x 4,1 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	110	Diskur	Brenndur leir	5,3 x 2,9 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	111	Ílát	Brenndur leir	7 x 3 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	112	Ofnflís	Brenndur leir	3,9 x 2,4 x 1,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	113	Pottur	Brenndur leir	4,4 x 4,4 x 0,5	1600-1900	U12	Móaska	8,5
1988	114	Ílát	Brenndur leir	5,5 x 5 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	115	Ílát	Brenndur leir	3,6 x 2,2 x 1,9	1600-1800	U12	Móaska	8
1988	116	Diskur	Brenndur leir	6,2 x 5,6 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	117	Ílát	Brenndur leir	4,8 x 3 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	118	Ílát	Brenndur leir	3,4 x 2,5 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	119	Ílát	Brenndur leir	4,5 x 2,3 x 1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	120	Ílát	Brenndur leir	3 x 1,9 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	121	Ílát	Brenndur leir	3,5 x 2,7 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	122	Ílát	Brenndur leir	3,1 x 2,3 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	123	Ílát	Brenndur leir	2,1 x 1,4 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	124	Ílát	Brenndur leir	1,8 x 1,1 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	125	Ílát	Brenndur leir	5,4 x 4,6 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	126	Ílát	Brenndur leir	2,6 x 1,7 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	127	Ílát	Brenndur leir	1,8 x 1,5 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	128	Pottur	Brenndur leir	4,8 x 3,6 x 3,0	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	129	Pottur	Brenndur leir	6,4 x 3,4 x 3,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	130	Ílát	Brenndur leir	2,1 x 1,5 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	131	Passaglas	Gler	4,7 x 4,3 x 0,2	1550-1800	U12	Móaska	8,5
1988	132	Passaglas	Gler	6,5 x 3,4 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	133	Passaglas	Gler	3,4 x 2,0 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	134	Passaglas	Gler	4,0 x 2,9 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	135	Passaglas	Gler	2,8 x 1,7 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	136	Flaska	Gler	4,6 x 2,3 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	137	Rúðugler	Gler	2,6 x 2,4 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	138	Rúðugler	Gler	4,7 x 4,2 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	139	Flaska	Gler	3,8 x 2,7 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	140	Flaska	Gler	2,8 x 2,2 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	141	Flaska	Gler	2,7 x 2,7 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	142	Passaglas	Gler	3,4 x 3,1 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	143	Passaglas	Gler	2,8 x 2,8 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	144	Passaglas	Gler	3,5 x 2,6 x 0,2	1600-1800	U12	Móaska	8
1988	145	Passaglas	Gler	2,4 x 1,9 x 0,05	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	146	Flaska	Gler	2,7 x 1,8 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	147	Ílát	Brenndur leir	3,3 x 2,6 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	148	Blýplata	Blý	2,7 x 1,4 x 0,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	149	Hnífsskaft	Viður, járn, brons	7,0 x 1,3 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8
1988	150	Ílát	Brenndur leir	4,6 x 3,0 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	151	Ílát	Brenndur leir	3,1 x 3,1 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	152	Ílát	Brenndur leir	3,0 x 2,4 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	153	Ílát	Brenndur leir	3,1 x 2,7 x 0,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	154	Steinn	Steinn	4,6 x 3,5 x 1,0	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	155	Bökunarhella	Flöguberg	3,8 x 3,7 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8
1988	156	Panna	Brenndur leir	10,0 x 6,3 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	157	Ílát	Brenndur leir	8,0 x 5,8 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	158	Panna	Brenndur leir	13,5 x 11,0 x 3,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	159	Ílát	Brenndur leir	6,0 x 3,4 x 2,5.	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	160	Ílát, hanki	Brenndur leir	5,2 x 5,2 x 2,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	161	Ílát	Brenndur leir	5,5 x 4,2 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	162	Ílát	Brenndur leir	5,2 x 4,9 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	163	Ílát	Brenndur leir	5,0 x 4,2 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	164	Ílát	Brenndur leir	3,7 x 1,9 x 0,3	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	165	Ílát	Brenndur leir	3,6 x 2,5 x 0,3.	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	166	Ílát	Brenndur leir	5,3 x 4,0 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	167	Ílát	Brenndur leir	6,5 x 2,7 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	168	Fat	Brenndur leir	5,6 x 2,6 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	169	Leirkersbrot	Brenndur leir	4,2 x 3,5 x 0,4	1600-1800	U12	Móaska	8
1988	170	Ílát	Brenndur leir	5,6 x 4,3 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	171	Ílát	Brenndur leir	4,3 x 2,8 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,0
1988	172	Diskur	Brenndur leir	3,2 x 2,6 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	173	Pottur	Brenndur leir	5,7 x 5,7 x 0,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	174	Pottur	Brenndur leir	4,6 x 4,2 x 0,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	175	Pottur	Brenndur leir	4,9 x 4,5 x 0,7	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	176	Pottur	Brenndur leir	4,5 x 2,6 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	177	Pottur	Brenndur leir	4,1 x 3,6 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	178	Pottur	Brenndur leir	2,5 x 1,6 x 0,5	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	179	Pottur	Brenndur leir	4,4 x 2,8 x 0,6	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	180	Ofnflís	Brenndur leir	6,4 x 5,6 x 1,5	1574-1750	U12	Móaska	8,5
1988	181	Ofnflís	Brenndur leir	14,4 x 8,7 x 2,5	1650-1750	U12	Móaska	8,5
1988	182	Ofnflís	Brenndur leir	11,5 x 8,8 x 2,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	183	Ofnflís	Brenndur leir	4,3 x 2,9 x 1,9	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	184	Ofnflís	Brenndur leir	9,5 x 6 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	185	Ofnflís	Brenndur leir	15,3 x 14 x 3,6	1550-1600	U12	Móaska	8,0
1988	186	Kanna	Brenndur leir	11 x 2,7 x 2,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	187	Ofnflís	Brenndur leir	12 x 8,5 x 2,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	188	Ofnflís	Brenndur leir	7,4 x 6 x 2,4	1600-1800	U12	Móaska	8,5

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	189	Ofnflís	Brenndur leir	5,3 x 5,0 x 1,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	190	Blýhólkur	Blý	7,4 x 3,8 x 2,4	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	191	Blýplata	Blý	6,7 x 1,0 x 0,7	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	192	Gluggafaldur	Blý	2,0 x 1,2 x 0,4	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	193	Borðhnífur	Járn, viður	19,0 x 2,4 x 1,5	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	194	Hnífsskaft	Járn, brons	2,9 x 1,5 x 1,0	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	195	Nagli	Járn	4,4 x 3,7 x 2,9	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	196	Nagli	Járn	4,6 x 2,9 x 2,2	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	197	Nagli	Járn	3,3 x 2,9 x 2,3	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	198	Nagli	Járn	8,0 x 2,0 x 1,6	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	199	Nagli	Járn	5,6 x 4,0 x 4,0	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	200	Ílát	Brenndur leir	5,0 x 3,7 x 0,8	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	201	Passaglas	Gler	4,1 x 2,6 x 0,1	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	202	Vínflaska	Gler	3,0 x 2,1 x 0,7	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	203	Vínflaska	Gler	5,9 x 3,4 x 0,5	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	204	Rúðugler	Gler	3,0 x 2,5 x 0,3	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	205	Rúðugler	Gler	2,4 x 1,3 x 0,1	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	206	Kanna	Brenndur leir	9,4 x 5,6 x 1,0	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	207	Ílát	Brenndur leir	3,6 x 2,8 x 0,4	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	208	Krús	Brenndur leir	3,3 x 3,2 x 0,7	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	209	Járnstykki	Járn	12,0 x 4,0 x 1,8.	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	210	Krítarpípa	Brenndur leir	3,4 x 0,9	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	211	Krítarpípa	Brenndur leir	3,7 x 0,9	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	212	Krítarpípa	Brenndur leir	2,0 x 0,8	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	213	Krítarpípa	Brenndur leir	2,7 x 1,1	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	214	Krítarpípa	Brenndur leir	2,8 x 0,7	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	215	Rúðugler	Gler	5,4 x 2,0 x 0,2	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	216	Passaglas	Gler	4,7 x 2,1 x 0,06	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	217	Koparplata	Koparblanda	9,0 x 6,0 x 0,15	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	218	Krókapar	Koparblanda	3,2	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	219	Gluggaumgjörð	Blý, gler	3,8 x 1,2	1700-1900	U12	Móaska	8,5
1988	220	Klæðisbútar	Ull	33 x 30 x 0,4, 2 stk.	1450-1500	U12	Dökkgrár leir	7,0
1988	221	Textílbútur	Ull	16 x 8,5 x 0,3	1470-1640	U12	Grár leir	6,9
1988	222	Textílbútar	Ull	2 stk.	1400-1700	U12	Grár leir	7,8
1988	223	Skór	Leður	10 x 1,5 x 0,2	900-1400	U12	Grár leir	
1988	224	Textílbútur	Ull	15 x 10 x 0,3	900-1100	U12	Mannvistarlag	7,2
1988	225	Textílbútur	Ull	10 x 4 x 1	1400-1800	U12	Dökkt mannvistarlag	6,0
1988	226	Textílbútur	Ull	4 x 2 x 0,2	900-1400	U12	Dökkgrár leir	7,0
1988	227	Klæðisbútar	Ull	25 x 15 x 0,3, 14 stk.	900-1400	U12	Dökkgrár leir	6,5
1988	228	Skór	Leður	16 x 0,8 x 0,2	900-1400	U12	Grár leir	6,5
1988	229	Textílbútar	Ull	18,5 x 7 x 0,5, 5 stk	1200-1400	U12	Grár leir	6,2
1988	230	Klæðisbútur	Ull	53 x 8,5 x 0,5	900-1400	U12	Grár leir	6,8
1988	231	Skór	Leður	11 x 6,5 x 0,3	1400-1500	U12	Grátt leirlag?	6,0
1988	232	Skór	Leður	11 x 2 x 1	1200-1400	U12	Grátt leirlag	6,2
1988	233	Sauðskinnsskór	Leður	13 x 6 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,2
1988	234	Sauðskinnsskór	Leður	17 x 15 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,2
1988	235	Börkur	Birki	6,5 x 4 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,2
1988	236	Skór	Leður	9 x 7,5 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,2
1988	237	Skór	Leður	6 x 4 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,2

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	238	Skór	Leður	16 x 9 x 0,2	1400-1600	U12	Grár leir	6,9
1988	239	Skór	Leður	18 x 17 x 0,5	1500-1600	U12	Grár leir	7,0
1988	240	Skór	Leður	11 x 8,5 x 0,4	1600-1700	U12	Grár leir	7,5
1988	241	Textílbútur	Vaðmál	12 x 3,8 x 0,2	1000-1200	U12	Grár leir	6,5
1988	242	Textílbútar	Ull	8 x 7,7 x 1,0, 2 stk.	1600-1700	U12	Gólf	7,7
1988	243	Sauðskinnsskór	Leður	14 x 13,5 x 0,3	1200-1400	U12	Grár leir	6,5
1988	244	Leðurpjatla	Leður	9 x 2,5 x 0,1	1200-1400	U12	Grár leir	6,5
1988	245	Líkklaði	Ull	25,5 x 15,5 x 0,5, 3 stk.	1700-1900	U15	Kista 90	
1988	246	Ofnflís	Brenndur leir	5,1 x 4,8 x 0,7	1600-1800	U14	Uppfylling	8,0
1988	247	Skál	Brenndur leir	9,5 x 5,2 x 0,5		U14	Uppfylling	
1988	248	Ílát	Brenndur leir			U14	Uppfylling	
1988	249	Ílát	Brenndur leir			U14	Uppfylling	
1988	250	Skál	Brenndur leir	7,8 x 3,2 x 0,4		U14	Uppfylling	
1988	251	Diskur	Brenndur leir	5,3 x 3,1 x 1		U14	Uppfylling	
1988	252	Ílát	Brenndur leir	4 x 2,4 x 0,5		U14	Uppfylling	
1988	253	Ílát	Brenndur leir	3,1 x 2,1 x 0,5		U14	Uppfylling	
1988	254	Ílát	Brenndur leir			U14	Uppfylling	
1988	255	Ílát	Brenndur leir	2,4 x 2,2 x 0,4, 2 brot		U14	Uppfylling	
1988	256	Ílát	Brenndur leir	2,8 x 2,3 x 0,4		U14	Uppfylling	
1988	257	Ílát	Brenndur leir	3 x 1,2 x 0,5		U14	Uppfylling	
1988	258	Diskur	Brenndur leir	7,9 x 4,3 x 1,5	1700-1800	U14	Uppfylling	
1988	259	Pakflís	Brenndur leir			U14	Uppfylling	
1988	260	Ofnflís	Brenndur leir	9 x 6 x 2	1574-1650	U14	Uppfylling	
1988	261	Pottur, botn m. fæti	Brenndur leir	5,5 x 4 x 0,8		U14	Uppfylling	
1988	262	Ílát, hanki	Brenndur leir	5,5 x 2,2 x 1,8		U14	Uppfylling	
1988	263	Ílát	Brenndur leir			U14		
1988	264	Ílát	Brenndur leir	6,5 x 4,3 x 0,65		U14	Uppfylling	
1988	265	Ílát	Brenndur leir			U14	Lausafundur	
1988	266	Bolli	Brenndur leir			U14		
1988	267	Kanna	Brenndur leir		1300-1500	U12	Dökkgrár leir	6,8
1988	268	Ílát	Brenndur leir	8,5 x 5,1 x 0,3	1700-1800	U4	Yfirborð	
1988	269	Kanna	Brenndur leir	4,6 x 2,7 x 0,5		U12	Svart lag	
1988	270	Pottur	Brenndur leir	6,4 x 3 x 0,6	1400-1700	U12	Svart lag	6,5
1988	271	Ílát	Brenndur leir	9,5 x 4,5 x 0,5		U12	Svart lag	
1988	272	Ílát	Brenndur leir	3 x 2,8 x 0,3	1600-1900	U13	Móaska	8,0
1988	273	Ílát	Brenndur leir	17 x 9,5 x 0,3		U14	Lausafundur	
1988	274	Ílát	Brenndur leir			U14	Lausafundur	
1988	275	Flaska	Gler	8 x 7,5 x 1,3	1700-1900	U14	Uppfylling	8,0
1988	276	Krítarpípa	Brenndur leir	3		U13	Móaska	8,4
1988	277	Brýni	Flöguberg	12,6 x 1,3 x 1,3	1200-1500	U12		7,5
1988	278	Stíll	Bein	8 x 1,6 x 1		U14		8,5
1988	279	Vínflaska	Gler	13 x 0,5	1700-1800	U14		8,5
1988	280	Nagli	Járn	4,5 x 3,2 x 1				
1988	281	Pottur	Koparblanda	5,3 x 4,2 x 0,1		U14		
1988	282	Múrhúð	Kalk	8,5 x 4,5 x 2,8	1800-1900	U14		
1988	283	Armband	Koparblanda	5,5 x 0,3 x 0,1		U15		
1988	284	Hnappur	Koparblanda	Ø 1,3	1800-1900	U15	Á hryggjarlið	
1988	285	Byssukúla	Blý	Ø 1,5		U15	Við fótagafl	
1988	286	Hnappur	Koparblanda	1,3 x 0,1		U14		

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	287	Hnappur	Gler	1,2 x 0,2	1800-1900	U15	Í kistu	
1988	288	Málmhlutur	Blý, kopar	6 x 5,5 x 2		U15		
1988	289	Flaska	Gler, 2 brot	8,5 x 3,5 x 1,3	1800-1900	U14		
1988	290	Krítarpípa	Brenndur leir	3		U14	Uppfylling	
1988	291	Krítarpípa	Brenndur leir	3		U14		
1988	292	Krítarpípa	Brenndur leir	1,8		U14		
1988	293	Nagli	Járn	7,2 x 1 x 0,5		U14	Uppfylling	
1988	294	Líkkistuskraut	Viður	16 x 6,5; 7 x 5; 6,2 x 3,5	1800-1900	U15	Af kistu 36	
1988	295	Vínflaska	Gler	∅ 15 x 0,7, 9 brot	1700-1800	U14	Uppfylling	
1988	296	Hey	Hálmur	8 x 6 x 1	1700-1800	U4	Yfirborð	8,5
1988	297	Ílát	Brenndur leir	2,3 x 2,1 x 0,03	1700-1900	U4	Yfirborð	8,3
1988	298	Brýni	Flöguberg	11 x 2,2 x 1,5	1500-1600	U12	Torf	7,2
1988	299	Krítarpípa	Brenndur leir	4	1600-1800	U12	Móaska	
1988	300	Pottur	Brenndur leir	4 x 2,6 x 0,9		U12	Móaska	
1988	301	Sleggjuhaus	Steinn	14,8 x 9 x 7,5		U14	Hleðsla	
1988	302	Vínflaska	Gler	6,6 x 6 x 0,8	1700-1900	U12	Uppfylling	
1988	303	Pottur	Brenndur leir	6 x 1,9 x 0,7		U12		
1988	304	Gjall	Járn			U12	Efsta lag	
1988	305	Pottur	Brenndur leir	9,2 x 7,3 0,6		U12	Lag 29 eða 40	
1988	306	Sleggjuhaus	Steinn	13 x 8,5		U12		
1988	307	Netasteinn	Steinn	13 x 8 x 6,5		U12		
1988	308	Naglabrot	Járn	5 x 1,5 x 1. 14 stk		U12	Efsta lag	
1988	309	Sprotaendi	Koparblanda	7,4 x 0,6 x 0,4		U12		
1988	310	Ofnflís	Brenndur leir	8,4x6,4x2,5, 11 stk.	1600-1800	U14	Lausafundur	
1988	311	Ílát	Brenndur leir	12x8,5x0,9, 2 stk.		U14	Lausafundur	
1988	312	Ofnflís	Brenndur leir	6,3 x 2,5 x 1	1600-1800	U14	Lausafundur	
1988	313	Múrsteinn	Brenndur leir	23 x 12 x 4.16 stk	1700-1800			
1988	314	Glimmerskifer	Flöguberg	15 x 14,5 x 4	1700-1800			
1988	315	Viðarbrot	Viður	18 x 4,5 x 1		U12		
1988	316	Dýrabein	Dýrabein	3 pokar		U12		
1988	317	Dýrabein	Dýrabein	Um 36 stk		U12	Svart miðaldalag	6,1
1988	318	Dýrabein	Dýrabein	2 pokar		U14	Uppfylling	
1988	319	Leirkersbrot	Brenndur leir	5,5 x 4,5 x 0,6		U14		
1988	320	Leirkersbrot	Brenndur leir	4,5 x 4,1 x 0,6		U14		
1988	321	Leirkersbrot	Brenndur leir	4,7 x 1,8 x 0,7		U14		
1988	322	Leirkersbrot	Brenndur leir	4 x 3,2 x 0,5		U14		
1988	323	Leirkersbrot	Brenndur leir	5,2 2,9 x 0,3		U14		
1988	324	Hnífsskaft	Járn	5,8 x 2 x 1,2		U14		
1988	325	Flöskugler	Gler	5,4 x 3,8		U14		
1988	326	Passaglas	Gler	3,1 x 1,8	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	327	Passaglas	Gler	1,9 x 1,2	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	328	Passaglas	Gler	2,2 x 1,1	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	329	Passaglas	Gler	2,2 x 1,7 x 0,01	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	330	Passaglas	Gler	1,7 x 1,4 x 0,015	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	331	Passaglas	Gler	4,8 x 0,9 x 0,01	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	332	Passaglas	Gler	4,6 x 2,2 x 0,012	1600-1800	U12	Móaska	8,5
1988	333	Dýrabein	Dýrabein	3 pokar		U12	Móaska	
1988	334	Dýrabein	Dýrabein	3 pokar		U12	Móaska	
1988	335	Flöskugler	Gler	2,2 x 2,5		U12	Móaska	

Ár	Nr.	Heiti	Efni	Mál í cm/magn	Áætl. aldur	Svæði	Teg. lags	Hæð
1988	336	Dýrabein	Dýrabein	3 pokar		U12	Móaska	
1988	337	Leirker	Brenndur leir	4 x 2,3 x 0,8, 2 brot		U12	Móaska	8,0
1988	338	Leirker	Brenndur leir	3,9 x 3 x 0,6		U12	Móaska	8,0
1988	339	Pottur	Brenndur leir	6 x 4 x 0,5		U12	Móaska	8,0
1988	340	Dýrabein	Dýrabein	3 pokar		U12	Móaska	8,0
1988	341	Dýrabein	Dýrabein	1 poki		U14	Móaska	
1988	342	Leirker	Brenndur leir	8,2 x 6 x 0,5		U14	Móaska	
1988	343	Leirker	Brenndur leir	7,8 x 3,7 x 0,6		U14	Móaska	
1988	344	Flaska	Gler	4,5 x 3		U14	Móaska	
1988	345	Nagli	Járn	9 x 1,3 x 0,5		U14	Móaska	
1988	346	Dýrabein	Dýrabein			U12	Móaska	8,5
1988	347	Dýrabein	Dýrabein	4 pokar		U12	Móaska	8,0
1988	348	Viður	Viður	37		U12	Móaska	
1988	349	Gjall	Gjall	7,5	1000-1100	U12	Svart mannvistarlag	6,0
1988	350	Gjall	Gjall	5	1100-1300	U12	Mannvistarlag	6,2
1988	351	Jarðvegssýni	Jarðvegur		1000-1500	U12	Mannvist/Viðarkol	7-7,5
1988	352	Diskur	Brenndur leir			U12		
1988	353	Keðja	Járn	7,7 x 1,9 x 0,6	1800-1900	U12	Móaska	8,0
1988	354	Gjörð	Járn	5,9 x 3,7 x 0,4	1800-1900	U12	Móaska	8,0
1988	355	Krækja	Járn	13 x 0,5	1800-1900	U12	Móaska	8,0
1988	356	Bronspjatta	Koparblanda	5,5 x 1,5 x 0,4	1800-1900	U14	Móaska	8,0
1988	357	Pottur	Brenndur leir	8 x 7, 8 x 0,9		U14	Lausafundur	
1988	358	Flaska	Gler	5,2 x 4,2 x 0,4	1800-1900	U14		
1988	359	Vínglas	Gler	3,9 x 7 x 0,5	1800-1900	U14	Uppfylling	
1988	360	Vínflaska	Gler	7,5 x 3,5 x 0,3	1700-1800	U14	Uppfylling	
1988	361	Pottur	Brenndur leir	4,5 x 3,5 x 0,7		U12	Móaska	
1988	362	Hnífsskaft	Járn, viður	9 x 1,8 x 1,6	1600-1800	U12	Móaska	8,2
1988	363	Dýrabein	Bein	1 poki	1600-1800	U12	Móaska	8,2
1988	364	Fuglabein	Bein	7 x 0,3	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	365	Fiskbein	Bein	1 poki	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	366	Leirker	Brenndur leir	3 x 1,2 x 0,3	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	367	Leirker	Brenndur leir	2,2 x 1,2 x 0,2	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	368	Blýteinn	Blý	4 x 0,4 x 0,3	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	369	Eldtinna	Tinna	2,6 x 2,4 x 0,9	1700-1800	U12	Móaska	8,2
1988	370	Tréflís	Viður	6,3 x 1 x 0,5	1700-1900	U15	Kista	
1988	371	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	
1988	372	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	
1988	373	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	7,4
1988	374	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	7,0
1988	375	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	7,04
1988	376	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	6,5
1988	377	Dýrabein	Bein	1 poki		U12	Mannvistarlag	7,2
1988	378	Leðurbútur	Leður	4,7 x 4 x 0,5		U12	Mannvistarlag	7,0

Sýnaskrá 1988:

Tuttugu og tvö sýni voru skráð við rannsóknina 1988. Tíu gjóskulagssýni, sjö sýni fyrir skordýragreiningu, þrjú viðarkolssýni og tvö sýni úr gólfskánunum.

Fullt skráningarnúmer sýnanna er: S-1988-213-hlaupandi númer.

Nr	Ár	Tegund	Heiti	Svæði	Lag	Lýsing og athugasemdir
1	1988	Gjóska	Miðaldalag, 1226	U12	Lag 41, Snið 1	Neðra gjóskulagið í sniði T-1988-1 við X140, í lagi 41. Kornastærðin bendir til þess að þetta sé Miðaldalagið sem talið er vera frá um 1226.
2	1988	Gjóska	Miðaldalag, 1231	U12	Lag 40, Snið 1	Tekið úr örþunnu gjóskulagi í sniði T-1988-1 við X142, úr lagi 40. Þetta er líklega gjóska frá 1231, úr yngri hluta Miðaldalagsins.
3	1988	Gjóska	Miðaldalag, 1231	U12	Lag 40, Snið 1	Tekið úr örþunnu gjóskulagi í sniði T-1988-1 við X142, úr lagi 40. Þetta er líklega gjóska frá 1231, úr yngri hluta Miðaldalagsins.
4	1988	Gjóska	K~1500	U12	Lag 38, Snið 2	Tekið úr sniði T-1988-2 við X138, á um 2 m dýpi, um 7,4 m.y.s. úr 10-15 cm þykku svörtu gjóskulagi 38, líklega Kötlu~1500.
5	1988	Gjóska	K~1500?	U12	Lag 5, Snið 1	Tekið úr sniði T-1988-1, við X137 á um 0,6 m dýpi eða um 8,7 m.y.s. úr um 1 cm þykku dökku lagi 5. Líklega er þetta gjóska í torfi.
6	1988	Gjóska	K~1500	U12	Lag 23, Eldstæði?	Tekið úr um 3-4 cm þykku dökku gjóskuagi (K~1500) sem var líklega undir hrundum vegg af svipuðum slóðum og sýni 7. (Hugsanlega þó lag 23 við X148 í sniði 1). Hugsanlega úr eldstæði.
7	1988	Gjóska	K~1500 ?	U12	Eldstæði?	Tekið úr um 1 cm þykku dökkgráu gjóskulagi sem var líklega í gulleitu torfi við eldstæði 23, sem gæti verið frá 17.-18. öld. Hugsanlega úr eldstæði.
8	1988	Gjóska	Miðaldalag, 1231	U12	Lag 40, Snið 1	Tekið úr sama lagi og sýni 2, þ.e. yngri hluti Miðaldalagsins.
9	1988	Gjóska	Miðaldalag, 1226	U12	Lag 41, Snið 1	Tekið úr sama lagi og sýni 1, þ.e. eldri hluta Miðaldalagsins.
10	1988	Skordýr	Svart Mannvistar- lag	U12	Lag 49, Snið 2	Tekið úr sniði 2, úr svartleitu mannvistarlagi 49, við X142. Hæð yfir sjávarmáli er um 6-6,2 m, eða á um 3-3,3 m dýpi. Ph-gildi lagsins er 3,6. Lagið er líklega frá 10. eða 11. öld. Stærð sýnis: um 3,5 kg. 26/9. 1988. Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126.
11	1988	Skordýr	Svart Mannvistar- lag	U12	Lag 6, Snið 2	Tekið úr sniði 2, úr mannvistarlagi (6), við X142. Hæð yfir sjávarmáli er um 6,2-6,3 m, eða á um 3 m dýpi. Ph-gildi lagsins er 5,6. Lagið er líklega frá 12. eða 13. öld. Mjög mikið af leðri og lífrænum efnum. Stærð sýnis: um 6-8 kg. 26/9. 1988. Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126.
12	1988	Skordýr	Svart Mannvistar- lag	U12	Lag 40, Snið 2	Tekið úr sniði 2, úr mannvistarlagi 40, við Y142. Hæð yfir sjávarmáli er um 6,2-6,3 m, eða á um 3 m dýpi. Ph-gildi lagsins er 5,4. Lagið er líklega frá 12. eða 13. öld. Mjög mikið af beinum og öðrum lífrænum efnum. Stærð sýnis: um 6-8 kg. 26/9. 1988. Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126.
13	1988	Viðarkol	Viðarkol	U12	Lag 42, Snið 2	Viðarkol ætlað til aldursgreiningar. Ath. Sýnið fannst ekki við úrvinnslu.

Nr	Ár	Tegund	Heiti	Svæði	Lag	Lýsing og athugasemdir
14	1988	Skordýr	Mannvistar- lag	U12	Lag 28, snið 2	Tekið úr sniði 2, úr miðju mannvistarlagi 28 umhverfis skóleifar, við X137,5. Hæð yfir sjó var 7,6-7,8 m, eða á um 1,8 m dýpi. Ph-gildi lagsins var 4,1. Lagið er líklega frá 16. öld.
15	1988	Gólfskán	Mannvistar- lag	U12	Lag nr. 12.24	Tekið úr gólflagi [6547], syðst á svæði U12 við X134/Y÷196. Hæð yfir sjó var 7,67 m, eða á um 1,7 m dýpi. Ph-gildi lagsins var 6,4. Lagið er líklega frá 12. eða 13. öld. Mjög mikið var af leðri og lífrænum efnum, m.a. ullar- eða hrosshársflyksnum. Stærð sýnis: um 8 kg. Samkvæmt skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126 fundust engar tvívængjur í þessu sýni.
16	1988	Viðarkol	Viðarkol	U12	Lag nr. 12.30	Tekið úr viðarkolabletti, [5823], við hnitin X134-135/Y÷195, sem var um 0,5 x 1 m í þvermál og allt að 3 cm þykkur.
17	1988	Skordýr	Yfir gólfskán	U12	Yfir gólflagi	Tekið efst úr litlu sniði yfir gólflagi við X135/Y÷194. Hæð yfir sjó er 7,4 m. Stærð sýnis var um 8,5 kg. (Var upphaflega merkt: Sample I, 3/10. Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126 .
18	1988	Skordýr	Yfir gólfskán	U12	Yfir gólflagi	Tekið úr miðju lítills sniðs yfir gólflagi við X135/Y÷194. Hæð yfir sjávarmáli var 7,26 m. Stærð sýnis var um 3 kg. (Var upphaflega merkt: Sample II). Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126 .
19	1988	Skordýr	Gólfskán	U12	Gólflag	Tekið neðst úr litlu gólflagi við X135/Y÷194. Hæð yfir sjávarmáli var 7,16 m. Stærð sýnis var um 5 kg. (Var upphaflega merkt: Sample III). Sjá skordýragreiningu P. Skidmore á bls. 123-126 .
20	1988	Viðarkol	Viðarkol	U12	S-1988-351a	Sýni 1988-351a (S-20), var tekið undir hleðslu 12.15, við hnitin X137,7/Y÷194,5. Hæðin var 7,29-7,38 m yfir sjó og um 1,4 m undir viðarkolalagi nr. 12.31. Sjá teikningu T-1988-9.
21	1988	Gólfskán	Svart mannvistar- lag	U12	S-1988-351b	Sýni 1988-351b (S-21c). Svartur jarðvegur. Safnað saman undan stórru hellu á suðvesturhluta svæðis U12 við hnitin X135/Y÷197,4/ á um 7 m hæð yfir sjó. Magnús Á. Sigurgeirsson greindi sýnið og í því reyndist vera mikið af lífrænu efni, viðarkolum og sóti og líklega móösku. Nokkuð var af gjóskukornum, meira af Reykjanesgjósku (ljósu gleri) heldur en gjósku með Kötlu einkennum, en sýnið var of blandað til þess að hægt væri að tengja kornin ákveðnu gjóskulagi.
22	1988	Gjóska	Svartur sandur	U12	S-1988-351c	Sýni 1988-351c. Svartur sandur, hugsanlega gjóska. Safnað saman við hnitin X140/Y÷194 í 7,45 m hæð yfir sjó. E.t.v. sama lag og var í efra húsi. Magnús Á. Sigurgeirsson greindi sýnið sem reyndist hafa sömu einkenni og sýni 21.

Dipterous Taxa from the Excavation at Bessastaðir 1988

Peter Skidmore

The material under study in this sample was taken from the excavations in the grounds of the Presidential residence at Bessastaðir, believed to date from the 11th to the 16th century.

- a) BESSASTAÐIR 1988; No. 10.
Scatopse notata (L.)	5 larval fragments; 5 pupal fragments
Heleomyza serrata (L.)	190 puparia
Piophila sp.	1 puparium
Copromyza sp.	8 puparia; 1 wing
?Thoracochaeta zosteræ (Hal.)	2 puparia
?Herniosina bequaerti (Ville.)	226 puparia
Scathophaga sp.	3 puparia
- b) BESSASTAÐIR 1988; No. 11.
Trichocera sp.	3 wings; 1 pupal fragment; 4 larval heads
Psychodid sp.	1 pupa fragment
Scatopse notata (L.)	3 wings; 56 pupae; 7 larvi skins; 1 larval head
Scarid sp. (large species; estimated wing length c. 5mm)	1 wing fragment (basal third)
Dolichopus ?plumipes (Scopoli)	1 head
Megaseli asp.	1 puparium
Heleomyza serrata (L.)	2 heads; 14 wings; 94 puparia
Copromyza sp.	4 wings; 2 puparia
Leptocera sp.	3 wings; 2 puparia
?Thoracochaeta zosteræ (Hal.)	1 puparium
?Herniosina bequaerti (Ville)	4 wings; 229 puparia
Limosiniine sp.a.	1 puparium
Limosiniine sp.b.	1 puparium
Piophila sp.	1 puparium
Scathopaga calida (Curtis)	1 head
S.calida/litorea.	4 wings
Scathophaga sp.	13 puparia
?Nupedia sp.	1 wing
+ 2 indet acalypterate puparia	
Parasitic Hymenoptera; 3 heads (incl. 1 ichneumonid)	
- c) BESSASTAÐIR 1988; No. 15.
Scatopse notata (L.)	1 pupa
- d) BESSASTAÐIR 1988; No. 17.
Heleomyza serrata (L.)	2 wings; 1 puparium
Copromyza sp.	1 puparium (fragment)
?Herniosina bequaerti (Ville)	3 puparia
Scathopaga calida/litorea	1 wing
Trichopteron sp.	1 wing fragment

- e) BESSASTAÐIR 1988; No. 18 SYM.
 ?*Herniosina bequaerti* (Ville) 1 puparium
- f) BESSASTAÐIR 1988; No. 19 SYM.
Trichocera sp. 1 wing fragment
Scatopse notata (L.) 1 pupa (in larval skin)
Heleomyza serrata (L.) 1 adult abdomen (fragment); 2 wings;
 1 puparium
 ?*Herniosina bequaerti* (Ville) 11 puparia
 Limosiniine sp. 1 puparium
Scathopaga sp. 1 wing; 1 puparium
 als ohead capsule of an alysiine and cephalothorox of liniphyd spider

NB. No dipterous material recieved from horizons 12, 14 and 15.

Interpretation

A number of notable features of the dipterous fauna from the Bessastaðir excavations, arising from the material passed to me, form the basis of this report. These features are discussed below.

1. Whilst the number of dipterous specimens retrieved greatly exceeded that of the coleopterous (867:642), the number of dipterous species was much smaller (18:64). In other words the Diptera showed a very much lower diversity. In view of the fact that the total known modern Icelandic dipterous fauna is more than twice that of the Coleoptera (c. 350:c. 160), the curious results from Bessastaðir may be taken to result from highly artificial conditions.
2. Only in horizons 10 and 11 were Diptera retrieved in any useful numbers; indeed none at all were received from 12, 14 and 15 and extremely few from the remainder. However the following very conspicuous trends occurred from 10 to 11:
 - a) Diversity increases almost three-fold (7:18 species).
 - b) Great decrease in *Heleomyza serrata* (45%:23% of total). This must mean reduction in deposition rate of the most likely pabulum (ie. human faeces).
 - c) Though still not a major faunal component, a massive increase in *Scatopse notata* (1%–14%). This presumably resulting from increased deposition rates of some suitable breeding medium (ie. decaying organic matter, possibly either rotting plant material or dung of herbivores).
 - d) Marked increase in *Scathopaga*, probably indicating that more herbivore dung (sheep?) was dumped on the site (see comment under 5 below).
 - e) The decrease in *Copromyza* seems curiously at odds with hypothesis that more herbivore dung was beeing dumped, but the small numbers concerned is statically irrelevant.
3. The dominant spaerocerid maintained a high population in horizons 10 and 11 and was also by far the most numerous species in 19. A very curious fact was the near-total absence of any unhatched puparia of this “species”, clearly indicating that ideal breeding conditions prevailed. Whilst the precise identity of the “species” remains unresolved, and it may in fact comprise more than one species, it is very provisionally identified as *Herniosina bequaerti*. This is thought to be a synanthropic species, at least in northern parts of its range, were it is found mainly indoors (in cellars etc.). It is thought to have originally been purely a cave-frequenting species which may have

accompanied man from earliest times into his dwellings (Rohacek, 1983). A number of wings found in the same horizons appear to more nearly resemble *H. bequaerti* than any other sphaerocerid today from Iceland but further confirmation is desirable, and a healthy scepticism is in order regarding this taxon. A very few puparia of sphaerocerids other than the dominant one were also present.

4. *Aleochara sparsa* is a parasite of dipterous puparia which may have been mainly attacking the dominant sphaerocerid, or perhaps the *Scathophaga*. One would have expected that had it been preying upon *Heleomyza* it should have been in larger numbers in horizon 10. No puparia which had clearly been attacked by *Aleochara* were found.
5. For a site actually situated on the coast, it appears quite remarkable that there was almost no unequivocal evidence of seaweed having accumulated on the site excavated. Although a head of *Scathophaga calida* was found, along with wings of either this species or *S. litorea* (both seaweed-breeding species) the puparia were probably not of these species but one of the species breeding in herbivore dung (probably *S. furcata*). This suggestion rests upon the fact that had one of the seaweed *Scathophaga* species bred on site, there would have been much larger populations of *Thoracochaeta zosteræ* and those most ubiquitous of seaweed flies *Coelopa* and *Fucellia* would quite inevitably have been present.
6. Carrion was virtually absent from the site, the merest hint arising from just two *Piophilina* puparia, one of which interestingly contained the ovipositor of the female. Had carrion been deposited in any quantity one or more calliphorids should have been present.
7. Dry vegetable matter is generally most unattractive to Diptera and their virtual absence from horizons 14 to 19 may have been significant in this regard.
8. In addition to the other interesting absences noted under 5 and 6 above, indicating an absence of carrion and rotting seaweed, it is again noteworthy that such common synanthropes today as *Musca domestica* and *Fannia canicularis*, were totally absent from Bessastaðir deposits. The conditions clearly prevailing in horizons 10 and 11 would have been eminently suitable and one must assume neither of the flies were then present around Bessastaðir. The subsequent horizons appear to have been unsuitable since both require conditions of high bacterial fermentation.
9. There is increasing evidence that *Heleomyza serrata* was the "housefly" of the Viking colonists, breeding presumably in the accumulations of human faeces about the settlements. It is not known to breed in the dung of herbivorous farm animals, clearly favouring the dung of omnivores (esp. human, but also breeding in bird manure). Formerly a most characteristic member of the cesspit and privvy fauna in areas of England where sanitation was of a primitive type. Unlike *Musca domestica*, *H. serrata* is much less thermophilous, the adults often being seen in mild weather in winter, and in caves, specially where these are used as toilets by itinerants, ramblers, speleologists etc.

TAXON	HORIZON/SAMPLE NUMBER							
	10	11	12	14	15	17	18	19
Trichocera		2						1
Psychodidae		1						
Scatopse notata	5	56			1			1
Sciaridae		1						
Dolichopus plumipes		1						
Megaselia sp.		1						
Piophila sp.	1	1						
Heleomyza serrata	190	94				1		1
Copromyza sp.	8	2				1		
Leptocera sp.		2						
?Herniosina bequaerti	226	229					1	11
Thoracocheata zosteræ	2	1						
“Limosina sp. a”		1						1
“Limosina sp. b”		1						
Indet.acaypterate sp. a		1						
Indet.acaypterate sp. b		1						
Scathophaga sp.	3	13				1		1
?Nupedia sp.		1						
Total (specimens)	435	411			1	3	1	16
Total (species)	7	18			1	3	1	6

Table 1. Dipterous taxa from the Bessastaðir excavations.

Myndaskrá

- Mynd 1. T-1988-213-29.
Mynd 2. GÓL-1988-4-17.
Mynd 3. GÓL-1988-1-2.
Mynd 4. GÓL-1988-1-5.
Mynd 5. GÓL-1988-3-9.
Mynd 6. GÓL-1988-1-6.
Mynd 7. GÓL-1988-3-14.
Mynd 8. T-1988-213-30.
Mynd 9. GÓL-1988-5-3 og 1988-3-17.
Mynd 10. GÓL-1988-5-8.
Mynd 11. GÓL-1988-5-18.
Mynd 12. GÓL-1988-5-10.
Mynd 13. GÓL-1988-4-10.
Mynd 14. GÓL-1988-4-5.
Mynd 15. T-1988-213-27 G.Ó.
Mynd 16. GÓL-1988-6-9 og 1988-6-11.
Mynd 17. GÓL-1988-7-20.
Mynd 18. T-1988-213-36.
Mynd 19. T-1988-213-31.
Mynd 20. T-1988-213-32.
Mynd 21. Einingagreining U12.wmh, G.Ó.
Mynd 22. T-1988-213-1. G.Ó. og E.B.N.
Mynd 23. T-1988-213-1. HM Sniðgreining.wmf, G.Ó.
Mynd 24. T-1988-213-2 teikn. G.Ó. og E.B.N.
Mynd 25. T-1988-213-2 HM-sniðgreining.wmf, G.Ó.
Mynd 26. GÓL-1988-04-09.
Mynd 27. T-1988-213-3 teikn. G.Ó. og E.B.N.
Mynd 28. T-1988-213-3 HM Sniðgreining.wmf, G.Ó.
Mynd 29. GÓL-1988-6-7.
Mynd 30. T-1988-213-4 teikn. M.S., G.Ó. og E.B.N.
Mynd 31. T-1988-213-4 HM-jarðlagagreining.wmf, G.Ó.
Mynd 32. GÓL-1988-2-11.
Mynd 33. GÓL-1988-6-16.
Mynd 34. GÓL-1988-2-18.
Mynd 35. T-1988-213-35.
Mynd 36. T-1988-213-34.
Mynd 37. GÓL-1988-2-12.
Mynd 38. GÓL-1988-1-15.
Mynd 39. GÓL-1988-19-27 og 28.
Mynd 40. GÓL-1988-15-31.
Mynd 41. GÓL-1988-15-32.
Mynd 42. GÓL-1988-15-34.
Mynd 43. GÓL-1988-15-35.
Mynd 44. GÓL-1988-17-1.
Mynd 45. GÓL-1988-17-2.
Mynd 46. GÓL-1988-2-21.
Mynd 47. GÓL-1988-3-2.
Mynd 48. GÓL-1988-17-3.
Mynd 49. GÓL-1988-17-4.
Mynd 50. GÓL-1988-17-5.
Mynd 51. GÓL-1988-17-6.
Mynd 52. GÓL-1988-17-7.
Mynd 53. GÓL-1988-17-8.
Mynd 54. GÓL-1988-3-5.
Mynd 55. GÓL-1988-17-9.
Mynd 56. GÓL-1988-17-11.
Mynd 57. GÓL-1988-17-10.
Mynd 58. GÓL-1988-17-14.
Mynd 59. GÓL-1988-3-6.
Mynd 60. GÓL-1988-15-19.
Mynd 61. GÓL-1988-17-16.
Mynd 62. GÓL-1988-1-19.
Mynd 63. GÓL-1988-17-18.
Mynd 64. GÓL-1988-17-17.
Mynd 65. GÓL-1988-17-20.
Mynd 66. Þjms 1988-213-245, Michèle Hayeur Smith.
Mynd 67. T-1988-213-37, teikn. G.Ó.
Mynd 68. GÓL-1988-17-23.
Mynd 69. GÓL-1988-1-21.
Mynd 70. Hluti af teikningunni Plan og Prospect af Bessstedts kongsgaard. Teikn. 6/1. ÞÍ. Rtk. 3.6. Fylgiskjal, 1720. Ljósmynd Þjóðskjalasafn Íslands.
Mynd 71. ÞÍ. Teikningasafn nr. 7/2. Björn Gunnlaugsson, 1831. Afstöðukort af Bessastöðum. Ljósmynd Þjóðskjalasafn Íslands.
Mynd 72. T-1988-213-39, G.Ó.
Mynd 73. Lilja Laufey Davíðsdóttir, Steinunn Kristjánsdóttir.
Mynd 74. Skifurit, G.Ó.
Mynd 75. Þjms 1988-213-180, _Bessastaðir_20130321_GÓL Þjms 1988-213-185, Þjms 1988-213-30 og 310, Þjms 1988-213-181, 182 og 184. Ljósmynd. G.Ó.
Mynd 76. 20100826_Passaglas_GÓL.
Mynd 77. Þjms 1988-213-201, 216 og 3331_1988-213-201_Bessastaðir_20130321_GÓL.
Mynd 78. Þjms 1988-213-219_GÓL-20130503..
Mynd 79. Þjms 1988-213-194_GÓL-20130503-1 og 3.
Mynd 80. Þjms 1988-213-218, Þjms 1988-213-286 og Þjms 1988-213-284. Ljósmynd. G.Ó. og E.H.
Mynd 81. Þjms 1988-213_Bessastaðir_20130321_GÓL_1 og Þjms 1988-213-36. _GÓL-20130503-1
Mynd 82. Þjms 1988-213-283 og Þjms 1987-384-1233.
Mynd 83. Þjms 1988-213-2, Þjms 1988-213-239 og 240), Þjms 1988-213-244 og Þjms 1988-213-228, Ljósmynd. Ester Halldórsdóttir.
Mynd 84. Þjms 1988-213-4, 5, 8 og 277, Þjms 1988-213-277. Ljósmynd. G.Ó.
Mynd 85. Þjms 1988-213-7, Þjms 1988-213-42, Þjms 1988-213-301 og 306, Þjms 1988-213-307 og Þjms 1988-213-314. Ljósmynd. G.Ó.
Mynd 86. Þjms 1988-213-220 og Þjms 1988-213-224, Michèle Hayeur Smith.
Mynd 87. T-1988-213-24, teikn. G.Ó.
Mynd 88. T-1988-213-24, teikn. GÓ.
Mynd 89. T-1988-213-25, teikn. GÓ.
Mynd 90. T-1988-213-24, teikn. GÓ.
Mynd 91. T-1988-213-38, teikn. G.Ó. og E.B.N.
Mynd 92. Snið T-1988-213-3, GÓ og E.B.N.
Mynd 93. T-1988-213-4, G.Ó. og E.B.N.
Mynd 94. T-1988-213-35.

Teikningaskrá 1988

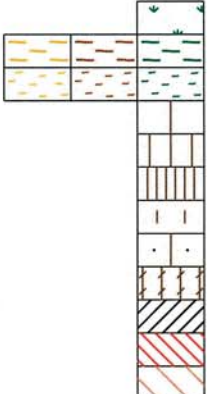
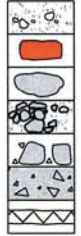
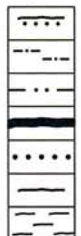

Árið 1988 voru teiknaðar fjórar A3 sniðteikningar og þrettán A3 grunn-eða flatarteikningar á uppgrافتarsvæðum 12-15 í mælikvarða 1:50. Sniðin og fjórar flatarteikningar voru teiknuð á staðnum á svæði U12 en aðrar teikningar af nokkrum helstu mannvistarleifunum voru teiknaðar eftir loftmyndum úr ljósmyndaturni eftir að uppgrefti lauk. Skissum í dagbókum voru einnig gefin teikninganúmer. Allar teikningarnar voru skannaðar inn og hefur stafræn úrvinnsla byggst á þeim. Teikningar sem unnar voru í Intrasis og ArchView og notaðar eru í skýrslunni hafa einnig fengið teikninganúmer.

Ár	Nr.	Mælikv.	Stærð	Tegund	Dagsetn.	Lýsing	Svæði	Höfundur
1988	1	1:50	A3	Snið	14.9.1988	Austurbakki svæðis U12.	U12	G.Ó.
1988	2	1:50	A3	Snið	18.9.1988	Vesturbakki svæðis U12.	U12	G.Ó.
1988	3	1:50	A3	Snið	23.9.1988	Vesturbakki svæðis U13.	U13	M.S.
1988	4	1:50	A3	Snið	27.9.1988	Vesturbakki svæðis U14.	U14	M.S.
1988	5	1:50	A3	Flatart.	12.9.1988	Efstu hleðslur 12.1, 12.3 og sótblettir.	U12	M.S.
1988	6	1:50	A3	Flatart.	12.9.1988	Efstu hleðslur 12.1, 12.3, steinahrúga 12.7 og sótblettir.	U12	M.S.
1988	7	Skissa	A6	Flatart.	12.9.1988	Uppgrافتarsvæði U12–U15, afstöðumynd. Úr dagbók.	U12-15	G.Ó.
1988	8	1:50	A3	Flatart.	4.10.1988	Steinahleðsla 12.4.	U12	M.S.
1988	9	1:50	A3	Flatart.	20.9.1988	Miðaldahleðslur, m.a. 12.8, 12.15, 12.18, 12.19 og rör.	U12	M.S.
1988	10	1:50	A3	Flatart.	4.10.1988	Miðaldahleðslur, m.a. 12.4, 12.8, 12.11-12.14, 12.22-12.23.	U12	M.S.
1988	11	1:50	A3	Flatart.	2000	Hleðsla 12.2, steinahrúga 12.7, torf 12.29 o.fl. Hreinteikning.	U12	A.S.
1988	12	1:50	A3	Flatart.	2000	Torf/móaska/kol. Hreinteikning.	U12	A.S.
1988	13	1:50	A3	Flatart.	2000	Miðaldahleðslur, m.a. 12.4, 12.8, 12.11-12.14, 12.22-12.23.	U12	A.S.
1988	14	1:50	A3	Flatart.	2000	Leir og kol. Hreinteikning.	U12	A.S.
1988	15	1:50	A3	Flatart.	2000	Miðaldahleðslur, m.a. 12.4, 12.8, 12.11-12.14, 12.22-12.23.	U12	A.S.
1988	16	1:50	A3	Flatart.	1989	Kirkjugarður. Grafir 30 - 68. Teiknað eftir loftmynd.	U15	S.B.
1988	17	1:50	A3	Flatart.	1989	Kirkjugarður. Grafir 66 - 90. Teiknað eftir loftmynd.	U15	S.B.
1988	18	1:50	A3	Flatart.	1989	Kirkjugarður. Grafir 88 - 94. Teiknað eftir loftmynd.	U15	S.B.
1988	19	1:50	A3	Flatart.	1989	Kirkjugarður-vestasti hluti með hliði. Teiknað eftir loftmynd.	U15	S.B.
1988	20	1:50	A3	Flatart.	22.9.1988	Kirkjugarður, NA-horn. Grafir 105-110. Hreinteikning.	U14	A.S.
1988	21	1:50	A3	Flatart.	1989	Kirkjugarður, NA-horn. Grafir 105-110. Eftir loftmynd.	U14	S.B.
1988	22	1:50	A3	Flatart.	1989	Miðaldahleðslur og rör, eftir loftmynd.	U12	S.B.
1988	23	1:50	A3	Flatart.	1989	Neðstu hleðslur, eftir loftmynd.	U12	S.B.
1988	24	1:1	A2	Flatart.	1989	Þjms 1988-220-221, 224, 229, 241-242, 245, útlínur.	U12	G.Ó.
1988	25	1:1	A2	Flatart.	1989	Þjms 1988-230. Textílbútur fyrir forvörslu, útlínur.	U12	G.Ó.
1988	26	1:1	A2	Flatart.	1989	BES-1988-223, 231-232, 234, 236-239, 243-244, útlínur.	U12	G.Ó.
1988	27	Skissa	A6	Flatart.	28.9.1988	Samsetning á borðum 12.18. Úr dagbók.	U12	G.Ó.
1988	28	Skissa	A6	Flatart.	29.9.1988	Miðaldamannvirki og mannvistarlög. Úr dagbók.	U12	G.Ó.
1988	29	1:500	A3	Flatart.	2012	Uppgrافتarsvæði 1988 U12-15. ArcMap.	U12-15	G.Ó.
1988	30	1:40	A3	Flatart.	2012	Skráðar minjar á svæði U12. ArcMap.	U12	G.Ó.
1988	31	1:40	A3	Flatart.	2012	Minjar frá 1230-1500 á svæði U12. ArcMap teikning.	U12	G.Ó.
1988	32	1:40	A3	Flatart.	2012	Minjar frá 1500-1900 á svæði U12. ArcMap teikning.	U12	G.Ó.
1988	33	1:50	A3	Flatart.	2012	Kirkjugarður og kistur 1987. ArcMap teikning.	U9, U11	G.Ó.
1988	34	1:110	A3	Flatart.	2012	Kirkjugarður og kistur 1988. ArcMap teikning.	U14-15	G.Ó.
1988	35	1:170	A3	Flatart.	2012	Kirkjugarður og kistur 1987-1988. ArcMap teikning.	U14-15	G.Ó.
1988	36	1:40	A3	Flatart.	2012	Minjar frá 900 – 1230 á svæði U12. ArcMap teikning.	U12	G.Ó.
1988	37	Skissa	A6	Flatart.	2012	Kistur 91-92. Teiknað eftir loftmynd.	U15	G.Ó.
1988	38	Sniðmát	A4	Sniðtákn	2011	Skýringartákn fyrir sniðteikningar.		E.N/G.Ó.
1988	39	3D	A5	3D	2013	Kistugerðir á Bessastöðum.		G.Ó.

Sniðteikningar

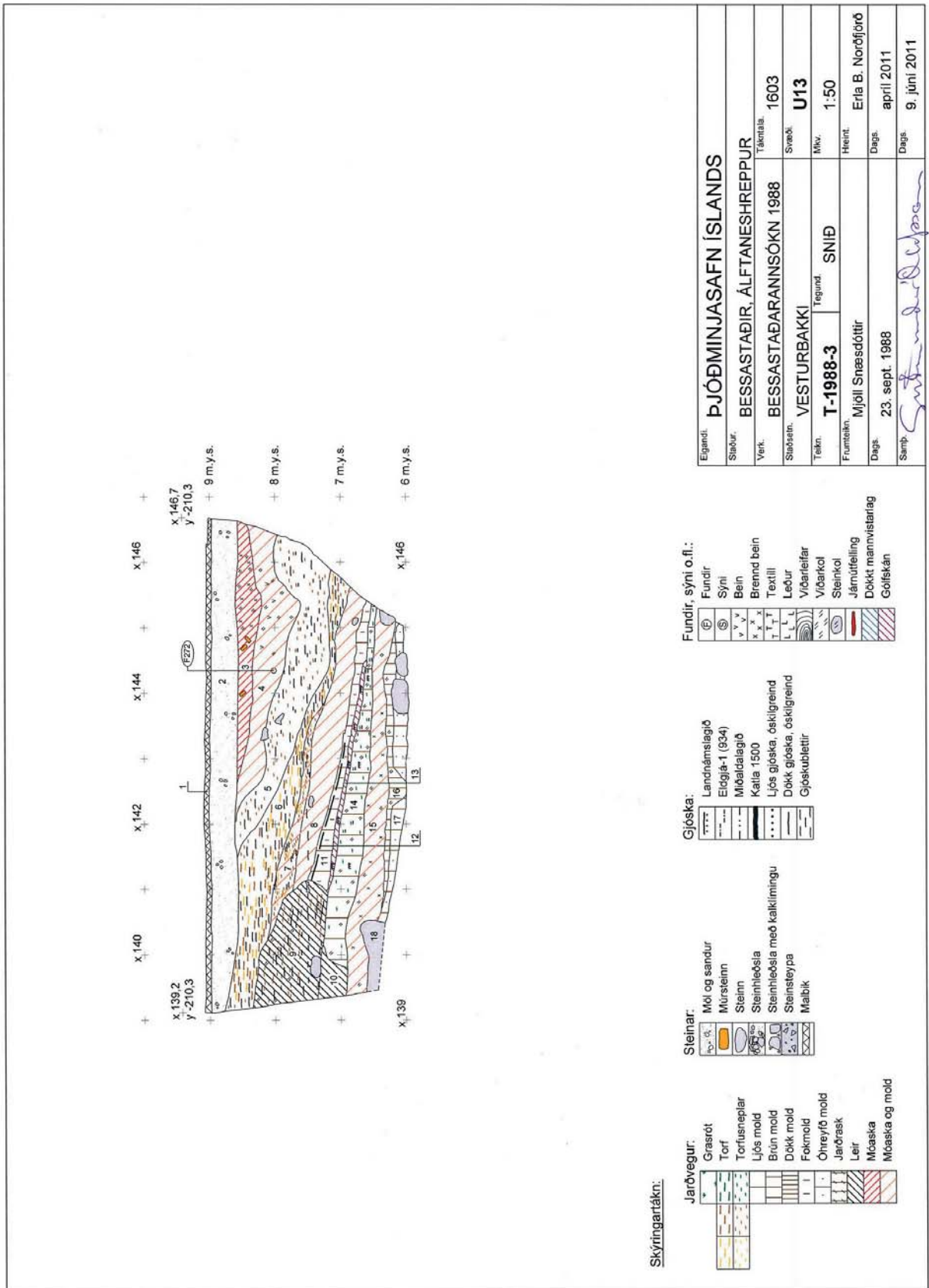
Fjölmargar sniðteikningar voru gerðar á uppgraftarsvæðum Bessastaða. Þær geyma ómetanlegar upplýsingar um mannvistarlög á svæðinu öllu og innbyrðis afstöðu þeirra. Á þeim níu árum sem uppgröfturinn stóð yfir komu mjög margir að gerð sniðteikninganna og vegna þess að þær fylgdu ekki einum staðli voru þær afar misjafnar að gerð og því oft erfitt að bera þær saman nema að lesa skýringartexta með hverri teikningu. Nauðsynlegt var því að reyna að samræma teikningar og grafísk sniðtákn, bæði til þess að auðvelda allan samanburð milli teikninga á mismunandi svæðum og til þess að geta séð með myndrænni framsetningu hvers konar mannvistarlög væru í sniðinu án þess að þurfa að lesa langan skýringartexta. Mikil áhersla var því lögð á að þróa og staðla sniðmát fyrir skýringartákn fyrir mismunandi jarð- og mannvistarlög á Bessastöðum með Erlu B. Norðfjörð tækniteiknara. Með þessu var lagður grunnur að samræmdri notkun á skýringartáknum, sem nýtast mun við frágang annarra ófrágenginna sniðteikninga á Bessastöðum og auðvelda samanburð og skilning á útbreiðslu einstakra mannvistarlaga milli svæða. Sniðmátið var unnið í AutoCad og má auðveldlega yfirfæra á aðrar rannsóknir.

Skýringartákn fyrir sniðteikningar:

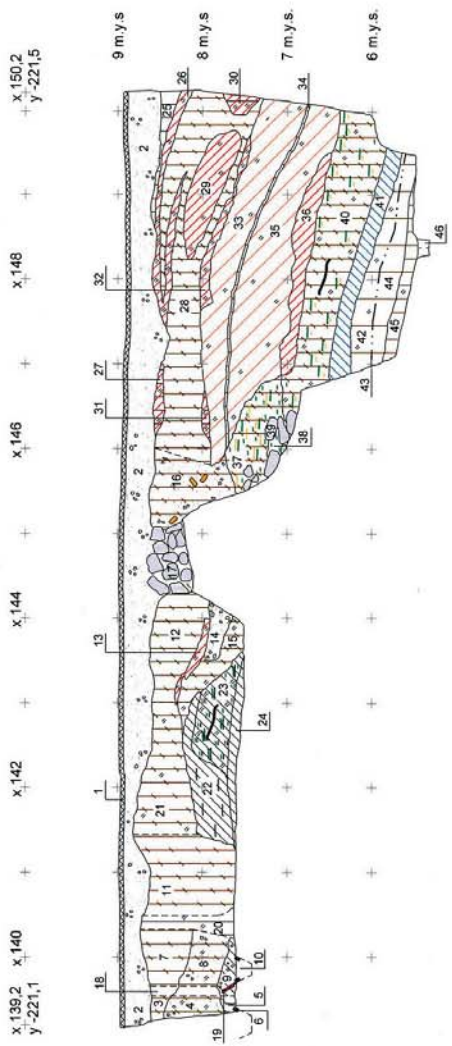
<p>Jarðvegur:</p> <p>Grasrót Torf Torfusneplar Ljós mold Brún mold Dökk mold Fokmold Óhreyfð mold Jarðrask Leir Móaska Móaska og mold</p>	<p>Steinar:</p> <p>Möl og sandur Múrsteinn Steinn Steinhleðsla Steinhleðsla með kalklímingu Steinsteypa Malbik</p> <p>Gjóska:</p> <p>Landnámslagið Eldgjá-1 (934) Miðaldalagið Katla 1500 Ljós gjóska, óskilgreind Dökk gjóska, óskilgreind Gjóskaublettir</p>	<p>Fundir, sýni o.fl.:</p> <p>Fundir Sýni Bein Brennd bein Textill Leður Viðarleifar Viðarkol Steinkol Járnútfelling Dökkt mannvistarlag Gólfskán</p>
---	---	---

Eigandi.	ÞJÓÐMINJASAFN ÍSLANDS	
Staður.	BESSASTAÐIR, ÁLFTANESHREPPUR	
Verk.	BESSASTAÐARANNSÓKN	Táknatala. 1603
Tegund.	SKÝRINGARTÁKN FYRIR SNIÐTEIKNINGAR	

Mynd 91. Sniðmát fyrir skýringartákn á sniðteikningum T-1988-38.

Mynd 92. Snið T-1988-3.

Skýringartákn:

	Grasrd
	Torf
	Torfusneplar
	Ljós mold
	Brún mold
	Dökk mold
	Fokmold
	Óhræyft mold
	Járbrask
	Leir
	Móaska
	Móaska og mold

Steinar:

	Mól og sandur
	Múrsteinn
	Steinn
	Stærhleðsla
	Stærhleðsla með kalklíngu
	Stærsteypa
	Malbik

Gjóska:

	Landhamslagið
	Eldgjá-1 (934)
	Míðaldalagið
	Katta 1500
	Ljós gjóska, óskilgreind
	Dökk gjóska, óskilgreind
	Gjóskalettr

Fundur, sýni o.fl.:

	Fundur
	Sýni
	Bein
	Brennd bein
	Textill
	Leður
	Viðarfeilar
	Viðarkol
	Steinkol
	Járnúfelling
	Dokkt mannvistarlag
	Gólfskán

Eigandi:	ÞJÓÐMINJASAFN ÍSLANDS
Staður:	BESSASTADIR, ÁLTANESHREPPUR
Verk:	BESSASTADARANNSÖKN 1988
Staðseth:	Tekniáa, 1603
Tekn:	Sveði, U14
Framtek:	Mkv., 1:50
Daga:	Heent, Eiría B. Norðfjörð
Samb:	Daga, apríl 2011
	Daga, 9. júní 2011

27. sept. 1988

Eiría B. Norðfjörð

Mynd 93. Snið T-1988-4.

English summary

During the renovation of the president's residence at Bessastaðir between 1987-1996, an archaeological excavation was simultaneously carried out. Four areas were excavated in 1988, north and northwest of Bessastaðastofa. In 1987 the 11 excavation areas were called U1-U11. Consequently the new areas were called U12-U15 and measured 905 m². The thickness of the cultural layers were between 1,5-3,5 m.

In area U12, fragmentary building remains from the settlement period and the Middle Ages were discovered, but only partly excavated. The remains indicated that the buildings had been in constant use for several centuries, but had been abandoned before the tephra layer from the eruption from the volcano Katla fell around 1500. The preservation of organic materials was very good and insect remains indicated that this area may have been the location of a privy, a byre and/or a garbage dump. The cultural layers from the 16th to 19th century consisted mainly of peat ash.

In area U13, the cultural layers consisted mainly of peat ash and turf collapse from buildings, but the only actual structure consisted of a turf wall dating probably from the 14th century.

In area U14, walls of turf and stones from 15th-16th century were found and the foundations of the north-east corner of the cemetery were found and inside the cemetery, remains of ten coffins.

Area U15 covered the north side of the cemetery and in the cemetery 65 coffins were uncovered. Most of the coffins dated to the 18th-19th century and were not excavated.

In the 1988 excavation 361 finds were registered. Rare in Icelandic context were the many finds of fragments from luxury items such as high status drinking glasses, so called pass-glasses and stove tiles from 16th to 18th century. In the medieval layers in area U12 several fragments were found of leather shoes and textile finds, among them a fragment of the only medieval woman's dress yet found in Iceland. Other interesting finds were two grape pips, found in early medieval layer in area U12 and rare insect remains.

The results of the 1988 excavation in areas U12-U15, show us just a glimpse of the variety of archaeological remains that are hidden in the Bessastaðir farm mound. These remains cannot be fully interpreted or understood until they can be put into context with all the 62 excavation areas of the site.

Skýrslur Þjóðminjasafns Íslands 2013

1. *Ársskýrsla Þjóðminjasafns Íslands 2012*
2. Guðmundur Ólafsson
Bessastaðarannsókn II. Kirkjugarður og miðaldaminjar, uppgriftarsvæði 12-15

